

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «ІСТИНА»
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

ПРАВНИЧА ОСВІТА ТА ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ПРАКТИКА

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 8 грудня 2021 р.)*

У к л а д а ч :
*кандидат юридичних наук, доцент **О.О. Орлова***

Дніпро
2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Наливайко Л.Р. – проректор Дніпроперовського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Орлова О.О. – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпроперовського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Талдикін О.О. – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпроперовського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

П 68 Правнича освіта та юридична клінічна практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 8 грудня 2021 р.); уклад.: канд. юрид. наук, доц. О.О. Орлова. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2021. 168 с.

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, протокол № 4 від 23.12.2021*

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Тематика тез доповідей охоплює актуальні проблеми забезпечення якості юридичної освіти через впровадження сучасних освітніх трендів та інновацій, кращих практик підготовки здобувачів, а також через реформування юридичної освіти у світлі міжнародних і європейських стандартів. Увагу зосередили на розвитку юридичної клінічної практики українських вишів як одного з основних складових практичної підготовки майбутніх правників, відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності «Право». Особливий акцент зробили на проблематиці практичної підготовки юристів в умовах пандемії Covid-19.

Редакційна колегія не несе відповідальності за матеріали, опубліковані у збірнику. Всі матеріали надані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника круглого столу.

ЗМІСТ

Артеменко Д.С. Реформа юридичної освіти в Україні: стан розвитку та актуальні проблеми	8
Бабак М.А. Проблеми практики надання безоплатної правової допомоги засудженим до позбавлення волі	11
Бідняк С.С. Шляхи захисту прав людини та національної безпеки в умовах COVID-19	15
Білозьоров Є.В. Юридична клініка в контексті діяльнісного підходу	18
Бєлік Д.С., Чоботько М.А. Вплив стресу на роботу поліцейських	20
Братішко Н.А. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги неповнолітнім особам	23
Братішко Н.А. Логічна культура як складова професійної культури юристів	26
Гіль В.Р., Сало Є.Р. особливості правової освіти в Україні	29
Городничий В.Р. Багатопартійність: проблеми теорії та практика	33
Задаля Д.К., Акімова А.Д. Роль права в соціально-культурному житті України	36
Землянко М.С. Вплив пандемії COVID-19 на участь ВПО у місцевих виборах	39
Калюжна А.О. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога	42

Кириченко Ю.В., Давлєтова Г.В. Право на професійну правничу допомогу: деякі аспекти його конституційного закріплення	44
Ковіненко О.О. Участь жінок у політиці: виклики сучасності та перспективи змін	47
Конарева Г.О. Юридичні клініки в системі підготовки юристів в Україні	49
Краснокутський О.В. Ритуалізм правової культури та чинники оптимізації розвитку правової свідомості громадян України	51
Кричун А.Ю. Клінічна освіта – перспективний напрям підготовки майбутніх юристів	53
Кулініч О.О. Міжнародно-правові стандарти юридичної клінічної діяльності: перспективи імплементації в Україні	55
Купін А.П. Засади відповідальності адвокатів за порушення зобов'язань за договорами про надання правової допомоги	59
Кучук А.М. Юридична клініка як соціально спрямований інститут	62
Куцубіна К.О., Біла А.В. Актуальні питання судового захисту прав внутрішньо переміщених осіб	65
Лавренко Д.О. Запозичення Україною досвіду європейської практики безоплатної правової допомоги	69
Лисенко Є.О. Проблеми юридичної освіти в сучасній Україні	71
Легка О.В. Стандарти прав людини у сфері адміністративної відповідальності	74

Макарова Т.П.

Проблемні питання судового контролю при захисті
соціальних прав осіб, звільнених з військової служби 78

Макуха І.О.

Діяльність юридичних клінік в Україні та їх особливості 82

Мухай А.А.

Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування
позитивних дій у механізмі забезпечення рівності
прав і свобод людини і громадянина 84

Наливайко І.О.

Концептуальні підходи до запобігання корупції в Україні 87

Наливайко Л.Р., Мінакова Є.В.

Проблеми забезпечення прав і свобод
внутрішньо переміщених осіб та напрями їх вирішення 90

Наливайко О.І., Подушко М.О.

Діяльність юридичної клініки в сучасній Україні 93

Новікова М.В.

Поняття та правова сутність безоплатної
вторинної правової допомоги 96

Носенко Ю.В.

Цінності в структурі юридичної аргументації 99

Носенко Ю.В.

Право на безоплатну правову допомогу як об'єкт
адміністративно-правового забезпечення 103

Орлова О.О., Братішко Н.А.

Значення юридичних клінік
у професійній підготовці майбутніх юристів 107

Пекарчук В.М.

Юридичні клініки в Україні як засіб захисту
людських прав: окремі зауваги 110

Петрова А.В.

Система безоплатної правової допомоги
як реалізація конституційного права 112

Плужнік О.І. Отримання практичних навичок у здобувачів вищої освіти на базі юридичної клініки при навчальному закладі	114
Рукіна Д.О. Юридичні клініки у системі безоплатної правової допомоги	117
Саксонов В.Б. Зміст суб'єктивного юридичного права: уточнення концепції	119
Саксонов В.Б., Іванов М.О. Поняття і зміст цивільно-правового зобов'язання в юридичній доктрині та законодавстві України	122
Сало Є.Р., Гіль В.Р. Значення теорії держави та права в підготовці майбутнього юриста	125
Салуха В.А. Цифрова юриспруденція в Україні: тенденції розвитку	129
Самотуга А.В. Захист профспілками прав поліцейських: європейський огляд	131
Сидоренко А.А. Значення юридичної клінічної практики у системі правничої освіти	134
Слівінська Н.А. Причини професійної деформації працівників юридичної сфери	137
Старик-Блудова А.Ю. Юридична клініка як місце практичного навчання майбутніх юристів	139
Степаненко К.В. Організаційний аспект становлення інституту безоплатної правової допомоги в Україні	141
Страшко Д. О. Історія Конституції України: проблемні аспекти	144
Сухарєва А.О. Медіація в діяльності органів поліції як метод вирішення конфліктів у дитячому середовищі	146

Талдикін О.В.

Роль теорії держави і права в діяльності здобувача-клініциста 149

Тищенкова І.О.

Особливості надання безоплатної
правової допомоги адвокатами в Україні 152

Хан К.С.

Правнича освіта та юридична клінічна освіта 154

Цуркан Є.В.

Роль юридичних клінік в Україні 157

Чоботько М.А., Калашнік Є.О.

Істотність здобування майбутніми правоохоронцями
вищої юридичної освіти в університетах МВС
зі специфічними умовами навчання 159

Шемет У.Р.

Гарантії як елемент механізму забезпечення
прав і свобод внутрішньо переміщених осіб 161

Штундер В.Є.

Правове регулювання організації діяльності
юридичних клінік в Україні 165

Артеменко Дар'я Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор **Наливайко Л.Р.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СТАН РОЗВИТКУ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Право разом із мораллю є універсальним інструментом. Вирішуючи питання міжособистісних стосунків, особливо в сучасному глобально взаємопов'язаному світі, юриспруденція, юридична освіта та наука – відіграють важливе місце та роль у системі європейської університетської освіти. Ця теза неодноразово наголошувалась різними дослідниками з проблем правової освіти, науки і практики.

Цей стосується, зокрема, правової освіти пострадянських держав та України, адже наша правова система, на жаль, успадкувала найгірші традиції тоталітарної держави – СРСР, яка була десятиліттями.

Закриті за «залізною завісою та бетонними стінами соціалістичного співтовариства», де права людини та основні свободи розумілися лише в контексті державної системи дозволів та обмежень людини, у тому числі, що людина має право на життя лише на певних територіях і довгострокове відокремлення юридичної освіти, науки і практики від глобальних процесів другої половини 20 століття, спрямованих на встановлення пріоритетних цінностей людства – прав і свобод людини, призвело до збереження методів і засобів, особливо гуманітарних цінностей, їх постійне порушення як державою, так і самим суспільством.

Незважаючи на стрімке зростання кількості юридичних вишів (з 6 у 1991 році до майже 300 у 2012 році) за останні 20 років нашої державності, система юридичної освіти країни не зазнала суттєвих змін, не кажучи вже про реформування.

У 2009–2010 рр. юридичним факультетом Національної академії в Києво-Могилянській (за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні) та групою експертів різних вітчизняних юридичних факультетів було проведено аналіз стану юридичної освіти і науки в Україні, результати якого представлені на двох всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Вища школа права України: виклики сьогодення» (м. Алушта, 3-5 червня 2010 р.) та «Роль правової освіти в суспільстві верховенства права: виклики для України» (Львів, 20-23 жовтня 2011 р.)

Результати аналізу свідчать, що вища освіта в Україні у свідомості суспільства в цілому та окремих громадян залишається високопрестижною.

Середній показник конкурсного відбору учасників на навчання за напрямом «правознавство» на одну ліцензовану посаду на рік припадає приблизно 3-5 осіб, а на провідних юридичних факультетах ця кількість досягає 10-15 осіб. При цьому ці показники залишаються відносно високими (порівняно з іншими спеціальностями) не лише для місць, заброньованих державою, а й для місць на контрактній основі [1].

За останні 20 років Україна найняла приблизно 600-700 тисяч юристів з повною вищою освітою. Водночас ринок юридичних послуг залишається незадоволеним спеціалістами (особливо на місцевому рівні), незважаючи на зростання кількості дипломованих юристів, багато з яких працюють в інших, неюридичних сферах життя. За даними інформаційного агентства Укрінформ, попри значну кількість випускників юридичного факультету, Україна значно відстає від більшості демократій з розвиненими правовими системами (наприклад, США чи Німеччини), де 1 практикуючий юрист обслуговує 100- 150 громадян і налічує від 7 000 до 10 000 жителів (залежно від регіону). Такого ж висновку дійшов і В'ячеслав Бігун у дослідженні «Юридична освіта в Україні та США» [2].

Необхідно наголосити, що навчальний процес юристів значною мірою перевантажений суто теоретичними заняттями (лекції, семінари) і недостатньо уваги приділяється набуттю студентами практичних навичок з правової науки.

Окремої уваги заслуговує аналіз організації практик в університетах України. Ці практики є короткочасними: в середньому від 2 до 8 тижнів, що не забезпечує досягнення цілей. Крім того, переважна більшість університетів не організовують належним чином такі практики, особливо виробничі та переддипломні. Студентам пропонується самостійно шукати стажування, та індивідуально домовлятися з його керівниками.

У таких ситуаціях навчальні заклади виконують суто формальні функції: підписують листи-звернення до керівників баз практики та накази про практику. Багато в чому контроль за стажуванням стає формальним.

Така «організація» стажування призводить до:

по-перше, низького рівня практичної підготовки переважної більшості студентів;

по-друге, відсутність належної методичної підготовки керівників практики;

по-третє, не завжди правильне сприйняття студентами наявних недоліків і помилок у практичній юридичній науці. Результатом є невдоволення професією чи навіть розчарування у професії для великої кількості студентів – майбутніх юристів [1].

Слід додати, що методологія викладання юридичних дисциплін у наших університетах залишається значною мірою застарілою, так званою «класичною»: лекції, семінари, деякі практичні заняття, яка не орієнтована на розвиток самостійного аналітичного мислення студента, вміння узагальнювати ідеї та життєві практики, а також вивчення конкретних

обставин чинного законодавства (яке змінюється швидше, ніж друкуються підручники та посібники)

Викладачів юридичних факультетів університетів ніде і ніхто спеціально не готує. Очікується навчання в аспірантурі та спостереження за досвідом старших колег вважається достатнім для навчання інших. Такий підхід є щонайменше сумнівним, адже навчання інших – це мистецтво і професія водночас, і не кожному, навіть успішному вченому, це під силу.

Особливої уваги потребує і віковий ценз студентів юридичного факультету. Сьогодні в 21-23 роки студенти фактично набувають права обіймати юридичні посади в будь-якій сфері функціонування суспільства і держави. Деякі існуючі вікові обмеження на посаду судді чи прокурора не є суттєвими з точки зору морально-психічної підготовленості та життєвого досвіду кандидатів[3].

Такий молодий вік для студентів юридичного факультету та юристів-початківців не співвідноситься з віком переважної більшості студентів юридичного факультету та, крім того, практикуючих юристів Європи та Америки. Якщо в Україні професійна кар'єра юриста починається з 22-23 років, то в інших країнах – у 27-30 років.

Навчання юриста в Європейських країнах зазвичай займає до 10 років, протягом яких майбутній фахівець отримує не лише теоретичні знання, а й практичний та життєвий досвід.

Вікові вимоги для студентів юридичного факультету та початківців юристів в Україні пов'язані з іншою проблемою: вибором юридичної освіти та професії як такої. Цей вибір часто робиться на підставі спотвореного уявлення про престижність адвокатської професії, чималих матеріальних і фінансових статків усіх без винятку юристів або з метою догодити батькам і родичам. Це означає – відсутність у молодій людини відповідної морально-психологічної підготовки, сформованої цілісними життєвими орієнтирами та цінностями та наявності сформованих навичок для подальшої юридичної діяльності.

Саме тому значна частина випускників юридичного факультету не працюють у майбутньому, або швидко втрачають ілюзії щодо професії, або, навпаки, швидко пристосовуються до «реальності» життя, забуваючи про необхідність поважати фундаментальні принципи права: права людини, і основні свободи, пріоритетні права і неупередженість у наданні юридичних послуг і юридичних рішень.

На останок слід додати пропозицію щодо оптимального скорочення кількості юридичних вишів в Україні, що забезпечило б якісний навчальний процес для тих, хто отримає належну акредитацію, особливо юридичної спільноти, яка має бути залучена до процедур ліцензування та акредитації, а також реальний вплив на розробку навчальних програм. Є й інші шляхи реформування вищої освіти в галузі права, що, безумовно, потребує широкого обговорення між науковцями та практиками. Але зберегти статус-

кво означає зупинити розвиток і не бути готовим до негативних наслідків викликів, з якими стоїть або зіткнеться вища освіта в 21 столітті.

Бібліографічні посилання:

1. Стан юридичної освіти та науки України. Київ: Національний університет «Кієво-Могилянська академія» і Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2009-2010.
2. В'ячеслав Бігун Юридична освіта в Україні та США.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=216>.
3. Сущенко В.М. Проблемні питання реформування правничої освіти в Україні в контексті Болонського процесу. Вища школа. № 5. 2005.
4. Ідея Університету: антологія: М.Зубрицька, Н.Бабалик, З.Рибчинська; відп. ред.. М.Зубрицька. Львів: Літопис, 2002.
5. Матеріали Інформаційної агенції «Укрінформ». URL: <http://www.ukrinform.ua/ukr>.

Бабак Максим Андрійович
помічник судді
Запорізького апеляційного суду

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЗАСУДЖЕНИМ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Людина народжується вільною, маючи певні людські права, які не можуть бути обмеженими або скасованими. З моменту народження, людська особа набуває можливість захищати людські права на життя, здоров'я, гідність, вільний розвиток особистості.

Враховуючи Конституцію України, як укладений акт між народом і владою, пріоритетом устрою правовладдя є можливість не лише мати конституційні механізми захисту людських прав, а й можливість їх практичної реалізації.

Одним із дієвих засобів реалізації прав та свобод особи є інститут правової допомоги, загальнодоступність якого обумовлюється можливістю її безоплатного отримання для певних верств населення.

Громадяни, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, мають певні правові обмеження своєї свободи, що, у свою чергу, робить їх вразливою категорією під час реалізації механізмів захисту людських прав. Слід зазначити, що змістовна характеристика звуження змісту і обсягу прав і свобод людини під час перебування в установах виконання кримінальних покарань, визначає, що особа зазнає правового обмеження свободи, тобто допустимих дій.

Обмеження людських прав в умовах ізоляції від суспільства є певним звуженням їх обсягу на передбачених законом підставах і в певному порядку для досягнення суспільних результатів для забезпечення мети кримінального покарання, визначеної статтею 50 Кримінального кодексу України (запобігання вчиненню нових злочинів і виправлення засудженого).

Водночас, ми можемо зазначити, що є певний механізм реалізації людських прав, які не можуть бути обмеженими, навіть коли особа відбуває кримінальне покарання за скоєння суспільно небезпечного діяння. Наприклад, захист свого життя і охорону свого здоров'я, право на запобігання катуванню і тортурам, право вільно висловлювати свої погляди, право на справедливий суд та ін.

Виходячи з викладеного та специфіки обраної тематики, слід вказати, що відповідно до ст.59 Конституції України право на правову (правничу) допомогу слід розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з правових питань в обсязі і формах, яких вона потребує. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Указаний конституційний припис є важливим орієнтиром для забезпечення рівного доступу до правосуддя та не може піддаватися обмеженню або скасуванню.

Наукові дослідження в сфері забезпечення правничої допомоги, зокрема засуджених до позбавлення волі досліджувалося в працях: О. М. Бандурки, Ю. М. Тодики, Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць, П.М. Рабіновича, Ю.М. Тодики й інших.

Проте, незважаючи на прийняття законодавчої бази та створення механізмів забезпечення правової допомоги засудженим, які відбувають кримінальне покарання у виді позбавлення волі були предметом дослідження деяких науковців, але дотепер відсутні конкретизовані дослідження щодо практичних моментів реалізації права на правову допомогу в умовах позбавлення волі.

Як, зазначають українські вчені Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць в колективній монографії система безоплатної правової допомоги є важливою інституцією і державним чинником переходу з радянської караної системи правосуддя до європейської моделі, яка в основі передбачає принципи рівності сторін і змагальності учасників процесу [1, с.40].

Сучасним нормативним регулюванням надання безоплатної правової допомоги засудженим до позбавлення волі є вимоги КПК України, КВК України та Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Так, у п. 13 ч. 1 ст. 7 КПК України до загальних засад кримінального провадження віднесено забезпечення права на захист.

Право на захист для підозрюваного, обвинуваченого, виправданого чи засудженого в окремих випадках набирає статусу обов'язку. Державні органи не можуть виправдовувати свої дії, що людина не заявляла права на забезпечення їй правової допомоги.

Засуджений є особою, яка за вироком була визнана винною у вчинення кримінально-караного діяння, а відбування покарання у вигляді позбавлення волі є стадією виконання судового рішення.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України) засудженому гарантується право на правову допомогу. Для одержання правової допомоги засуджені можуть користуватися послугами адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таке право поширюється і на засуджених осіб, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я.

Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Відповідно до п.5 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про правову допомогу» визначено, що право на правову допомогу мають особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі (всі види правових послуг, передбачені у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу») [2].

Відповідно до звіту системи безоплатної правової допомоги у 2020 році до регіональних центрів надійшло 1217 звернень щодо захисту засуджених осіб. Найбільша кількість звернень - у Київській, Дніпропетровській та Харківській областях. Найменше у Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій областях. Більшість звернень стосувалися захисту та представництва інтересів у кримінальному процесі, оскарження судових рішень, відшкодування моральної та матеріальної шкоди [3].

Таким чином, система безоплатної правової допомоги в межах національного законодавства виконує голову функцію держави – надає механізм для реалізації засудженими свого невід'ємного людського права у вигляді захисту.

Однак, навіть за наявності правової регламентації механізму отримання правової допомоги вказаної категорії осіб не завжди має ефективний і практичний характер, виходячи з наступних факторів.

Режим відбування покарання у вигляді позбавлення волі передбачає обмеження щодо реалізації низки прав особи, зокрема конфіденційності листування. У КВК України вказано, що особи, які засуджені до позбавлення волі листування між перебуваючими в місцях позбавлення волі засудженими, які не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії [4, с.134].

Тобто, виходячи з вказаного є можливість здійснювати адміністрацією незаконні дії для недоставляння листа засудженого до системи безоплатної правової допомоги або в строки, які нівелюють право на захист.

Практичний досвід також вказує, що засудженні особи інколи не можуть сформулювати правильно суть правового питання через незнання в сфері юридичних питань, що також ставить під проблематику видання доручень на здійснення захисту адвокатам центрів.

Окрім того, деякі установи виконання покарань мають проблеми із відеоконференц зв'язку, знаходяться далеко від міст та дорожніх сполучень, мають специфіку режиму відбуття, що дає свої корективи у спілкуванні із засудженим щодо надання йому захисту. Через такі фактори надання правової допомоги засудженому може бути знівельовано або навіть зведено до нуля.

Аналізуючи викладене, ми можемо дійти до висновків, що засуджений реалізує право на правову допомогу у спосіб, встановлений кримінально-виконавчим законодавством та Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

Основними проблемами в реалізації засудженими права на безоплатну правову допомогу є організаційні питання установ виконання покарань щодо звернень засуджених до центрів, низька оперативність направлення листів засуджених до центрів системи, відсутність технічних засобів зв'язку для таємного спілкування адвокатів і працівників центрів із засудженими, відсутність комунікації та низька правова освіченість засуджених.

Хоч в реалізації практичного надання засудженим права на безоплатну правову допомоги є деякі проблемні моменти, але запровадження такої інституції в Україні є позитивним кроком, оскільки надає засудженим можливість реалізовувати право на захист своїх людських прав, що в результаті зменшує кількість випадків порушення прав засуджених в установах виконання кримінальних покарань.

Бібліографічні посилання:

1. Право особи на безоплатну правову допомогу : монографія / за ред. Данилевської Ю. О., Павлика Л. В., Петровича З. З., Цмоць У. О. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
2. Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні: [Веб-сайт]. URL: <https://sa.dn.ua/pro-sudovu-praktiku-zabezpechennya-pra/7/> (дата звернення: 05.12.2021).
3. Звіт Безоплатної правової допомоги за 2020 рік : [Веб-сайт]. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publiczna-informatsiya/bezoplatna-pravova-dopomoga-2020/> (дата звернення: 05.12.2021).
4. Крушніцька О. В. Окремі проблеми надання безоплатної правової допомоги у кримінальному провадженні. Київ. *Часопис Київського університету права*. 2020. С. 332–336.

Бідняк С.С.
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ШЛЯХИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ COVID-19

Сучасні виклики та загрози, пов'язані з епідеміологічною ситуацією у державі, суттєво ускладнили процес виконання конституційних обов'язків. Стрімке збільшення летальних випадків унаслідок хвороби на фоні загальної неготовності національних закладів охорони здоров'я до боротьби з нею, змусили органи публічної влади до дій, які відчутно обмежили деякі суспільні відносини у державі. До того ж, загострення вірусної хвороби COVID-19 призвело до суттєвих змін у політико-правовому та суспільно-економічному житті країни, що спонукало розвиток подвійного об'єкта захисту: прав та свобод людини і громадянина та національної безпеки України.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2020 р. № 211, на території України запроваджено карантин [3], який пов'язаний із заходами запобігання поширенню COVID-19. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», карантин – це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. Порядок установлення карантинних обмежень закріплений ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» і ст. 40 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення».

До основних загроз національній безпеці, пов'язаними з поширенням COVID-19, вчені відносять наступні: недостатній рівень фінансової підтримки у сфері охорони здоров'я; обмежений доступ до медичних послуг; обмеження прав і свобод людини, у тому числі й «право на охорону здоров'я»; збільшення кількості кримінальних порушень санітарних правил і правових норм щодо запобігання інфекційним хворобам; зростання правопорушень (кіберзлочинності); збільшення випадків домашнього насильства; низький рівень ефективності управління з боку держави у сфері охорони здоров'я тощо [5, с. 112]. Варто також наголосити, що внесення змін до нормативно-правових актів у сфері захисту населення від епідеміологічних загроз, зокрема, набрання чинності Наказу Міністерства охорони здоров'я від 04.10.2021 року №2153 «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають

обов'язковим профілактичним щепленням», спричинили появу нової загрози національній безпеці та захисту прав людини і громадянина – збільшення продажів контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції та підробка медичної документації про вакцинацію.

З огляду на те, що проблема розповсюдження вірусної хвороби має глобальний характер, а правова охорона прав і свобод людини і громадянина в умовах пандемії COVID-19 виявилася неефективною, Департамент глобальних комунікацій ООН закликав країни прийняти більш узгоджений, глобальний і орієнтований на права людини підхід до пандемії як «загальнолюдської кризи» [2] та врахувати його при реформуванні національного законодавства.

Для захисту від зазначених вище загроз, необхідно запровадити комплексний підхід, який полягає у нормативно-правових та організаційних заходах, які у сукупності повинні мати позитивний вплив за загальний стан національної безпеки та захисту прав та свобод людини і громадянина. Пропонуємо розглянути такі заходи більш детально, залежно від виду загрози.

Право на охорону здоров'я у період пандемії. Для забезпечення гарантованості права на охорону здоров'я, гарантованого Конституцією України, пропонуємо доповнити ст. 64 Основного закону суспільства і держави доповненнями, які вироблені практикою застосування ЄСПЛ Конвенції, сформулювавши їх наступним чином: «Будь-які заходи, що обмежують права і свободи людини і громадянина, не повинні завдавати шкоди сутності та призначенню цих прав і свобод»; а також: «Обмеження прав і свобод можуть бути визнані правомірними лише за умов, якщо вони передбачені законом, мають на меті забезпечення визначених законом суспільних інтересів та є домірними такої мети».

Кіберзлочинність в умовах пандемії. Зокрема, особливо гострою в умовах пандемії, стала проблема спроби фішингових атак, які експлуатують тематику COVID-19. Так, кіберзлочинці створюють велику кількість підроблених веб-сайтів, пов'язаних із COVID-19 [4]. Для її врегулювання цієї проблеми, ефективним організаційним заходом є консультування співробітників щодо моніторингу новин про COVID-19 в Україні та світі з використанням суто офіційних джерел інформації.

Продажів контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції та підробка медичної документації про вакцинацію. Для подолання зазначеної проблеми, пропонуємо також внести зміни до Порядку реалізації Програми медичних гарантій у 2021 році та доповнити її наступною нормою:

«Національна служба здоров'я України сплачує надавачам медичних послуг (лікарням) лікування пацієнтів, які вакциновані, або мають абсолютні протипоказання до вакцинації. Витрати на лікування невакцинованих осіб здійснюються за рахунок власних коштів пацієнтів.

Держава гарантує наявність безпечних вакцин, доступність пунктів щеплень, компенсацію у разі ускладнень, спричинених вакцинацією».

Для подолання зазначеної проблеми необхідно звернути особливу увагу на заходи організаційного характеру. Так, позитивними можуть бути дії держави, спрямовані на створення безпечних пунктів вакцинації, в межах яких контактування осіб, хворих на коронавірусну хворобу та осіб, які бажають вакцинуватись, було неможливим. Також, одним з найважливіших заходів організаційного характеру є пряма заборона переслідування невакцинованих працівників, оскільки такі дії унеможливають пропозиції отримання неправомірної вигоди з боку медичних працівників.

Домашнє насильство в умовах пандемії. Групи експертів з проблем протидії домашньому насильству відзначають, що аналіз статистичних даних показав, що під час пандемії COVID-19 в Україні відбулося зростання кількості випадків гендерно зумовленого і, зокрема домашнього насильства [1]. Так, якщо до запровадження карантинних обмежень, а саме в січні-березні 2020 р., в середньому за місяць надходило 1600–1700 звернень, то вже в квітні їх було зафіксовано 2692, в травні – 2931. У 2021 р. кореляція між кількістю звернень та епідеміологічною ситуацією продовжилася: 3010 звернень у січні, 2757 – у лютому, 3028 – у березні.

Для захисту від зазначеної загрози найбільш ефективним заходом нормативно-правового характеру є ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульської конвенції). До того ж, варто звернути особливу увагу на чітку регламентацію профілактичних заходів, які можуть допомогти у протидії цьому явищу в період пандемії. Для реалізації зазначених положень, пропонуємо статтю 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» доповнити та викласти у наступній редакції:

«Стаття 19. Заходи у сфері запобігання домашньому насильству

1. На виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують:...

3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків, зокрема, шляхом створення правопросвітницьких фільмів, проведення тренінгів серед здобувачів вищої освіти щодо захисту від усіх форм булінгу тощо;...».

Отже, в умовах пандемії COVID-19 в Україні, основними загрозами національній безпеці та захисту прав людини і громадянина є наступні: право на охорону здоров'я у період пандемії; кіберзлочинність в умовах пандемії; продажів контрафактної медичної та санітарно-гігієнічної продукції та підробка медичної документації про вакцинацію; домашнє насильство в умовах пандемії.

Для захисту від зазначених вище загроз, необхідно запровадити комплексний підхід, який полягає у нормативно-правових та організаційних

заходах, які у сукупності повинні мати позитивний вплив за загальний стан національної безпеки та захисту прав та свобод людини і громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Аналітичний звіт «Реагування державних органів влади на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи». URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/analitichnyj-zvit_15.06.21.pdf
2. Защита прав человека в условиях пандемии COVID-19. Департамент глобальных коммуникаций ООН. URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/protecting-human-rights-amid-covid-19-crisis>
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. *Відомості Верховної Ради України*. № 211.
4. Сашук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки. URL: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php/
5. Шевчук О.М. COVID-19 як загроза національній безпеці України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 210-213.

Білозьоров Євген Вікторович,
заступник директора
Навчально-наукового інституту №2,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Національна академія внутрішніх справ*)

**ЮРИДИЧНА КЛІНІКА В КОНТЕКСТІ
ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ**

В умовах подальшого становлення України як правової держави особливого значення набуває функціонування національної системи права, основною цінністю якої виступає людина з її правами та гідністю. Згадаємо, що саме це положення відображено у ст. 3 Конституції України.

Означене обумовлює необхідність відходу від тривалого в вітчизняній юриспруденції пріоритету нормативістського розуміння права, а також зміни вітчизняної правової доктрини, що має ґрунтуватися на плюралізмі типів розуміння права. В цьому аспекті варто відзначити на можливості виокремлення діяльнісного підходу до розуміння права.

На сьогодні навряд чи багато правників буде заперечувати той факт, що право не обмежується суто законодавством, а має й інші форми відображення. При цьому саме законодавству властивий абстрактний характер (законодавство містить юридичні конструкції, що мають типовий характер; законодавство не може передбачити різноманітність життєвих ситуацій, інакше воно було б надмірним), а право – конкретним. Як правильно відзначав Б. Мелкевік, не існує «уже-права», воно створюється

безпосередньо правниками; наявність законодавства не призводить до появи «уже-права» [1, с. 16].

Наведене актуалізує дослідження нових підходів до розуміння права, до оцінки правових явищ тощо. У цьому контексті варто відзначити, що права не існують поза межами суспільних відносин, поза людською діяльністю, що і визначає значимість діяльнісного підходу до розуміння права.

Не можна також не вказати, що частково цей підхід використовується у юридичній науці та правничій освіті при вивченні відповідних тем та викладанні відповідних дисциплін. Відзначимо, зокрема, прикладні юридичні науки, які безпосередньо базуються на діяльнісному підході, предметом їх пізнання є окремі аспекти людської діяльності. Особливо показовою у цьому контексті є криміналістика, оперативно-розшукова діяльність (як напрями наукового пізнання та навчальні дисципліни).

Саме діяльнісний підхід, на нашу думку, має бути покладений в основу розуміння права та впроваджуватись в освітній процес. У цьому контексті показовим є діяльність юридичних клінік.

Так, відповідно до п. 1.1. Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України «юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом "Право", і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів» [2].

На зв'язок діяльнісного підходу та юридичних клінік вказує і аналіз мети створення таких клінік. Відповідно до згаданого Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України метою цього інституту практичного навчання студентів є:

- підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей;
- підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності;
- розширення співробітництва вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців-юристів, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями;
- впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг [2].

Нами вказано чотири з шести цілей функціонування юридичних клінік, визначених у Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України.

Таким чином, саме пов'язаність права з людською діяльністю є тим фактором, що визначає значимість використання юридичної клініки як важливо засобу навчання здобувачів вищої правничої освіти, формування їх як майбутніх правників, що здатні ефективно виконувати свої функціональні повноваження.

Бібліографічні посилання:

1. Мелкевик Б. Юридическая эпистемология и уже-право. Париж : Buenos Book International, 2017. 136 с.
2. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України 3 серпня 2006 року № 592. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

Белік Дмитро Сергійович,
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Чоботько Маргарита Анатоліївна,
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ СТРЕСУ НА РОБОТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Робота органів Національної поліції України пов'язана з постійним ризиком та супроводжується небезпекою для життя і здоров'я поліцейського (як фізичного, так і психологічного) та загрозою в різних сферах життєдіяльності. Тому в службовій діяльності поліцейських нерідко проявляється стрес.

Стрес - це сукупність загальних, неспецифічних біохімічних, фізіологічних і психологічних реакцій організму у відповідь на екстремальні подразники різного характеру, викликані «стресовими» функціями, в першу чергу органів, які входять як неспецифічні компоненти функціональних систем і забезпечують мобілізацію організму для підтримки гомеостазу або його адаптації [2].

Причини стресу, що виникають на роботі, можуть бути різними, наприклад, загроза власному здоров'ю чи життю, смерть або поранення напарника, складний графік роботи, робота понад встановлений час, несприятливі умови праці, конфлікти на роботі, зміна місця роботи, незрозумілість або некоректність поставлених завдань тощо. Всі ці фактори викликають стрес і впливають на продуктивність робочого процесу та життєдіяльність загалом. Контакт з кримінальним контингентом, та загалом конфліктні ситуації збільшують психоемоційні навантаження співробітників[5].

У наш час ця проблема займає визначне місце в організації трудової діяльності та в підтримці сталого, нормального стану працівника, особливо поліції.

Відповідно існують певні ресурси подолання цього стресу. Для кожної людини вони можуть бути різними та впливати по-різному, залежно від особливостей особистості чи причини стресу. На фоні цього питання почали розроблятися різноманітні програми щодо подолання стресу саме поліцейського. Також формуються центри для реабілітації працівників таких професій. Їхнім завданням є не лише реабілітація робітників, які отримали стрес, а й допомога тим, хто має підвищений ризик отримання стресу і потребує посиленої психологічної уваги.

Якими ж можуть бути ресурси подолання стресу? Багато людей на перший план ставлять медикаментозне лікування. Можливо, воно потрібне в деяких випадках, але, крім цього, необхідно провести певну психологічну реабілітацію та навіть виконати певні фізичні вправи. Всі ресурси подолання стресу та їх інтенсивність також залежить і від рівня стресостійкості людини. Ресурси допоможуть адаптуватися до стресу, чим більше буде ресурсів, тим легше і простіше особистість справиться з подоланням стресу та причиною його виникнення.

У першу чергу потрібно зрозуміти причину стресу, той фактор, який спричинив його виникнення і відгородити людину від нього. Також потрібно змінити ставлення до цієї проблеми, дати зрозуміти людині, що не такою вже є та проблема, як вона себе «накручує». Змінюючи погляди на проблему, потрібно по-новому інтерпретувати її, можливо, навіть порівняти з проблемами інших людей. Важливим чинником подолання стресу також може бути оточення (сім'я, кохана людина, друзі чи колеги). Б. Г. Ананьєв писав, що на психологічну стійкість людини має значний вплив наявність моральної підтримки і співчуття з боку інших людей [1]. У деяких ситуаціях людина і сама може справитись зі стресовим станом та покращити своє самопочуття, інколи зняти стрес людина може найпростішими засобами: вести щоденник, гуляти на свіжому повітрі одному чи з близькою людиною, дивитися частіше комедії чи гратися з домашніми тваринами тощо. Але є випадки, коли людина потребує спеціальної, професійної допомоги з боку психолога.

Також не варто нехтувати фізичними вправами, які не тільки можуть допомогти подолати стрес, а й запобігти його виникненню чи зменшити його силу. Наприклад, це можуть бути м'язові релаксації, медитації для розслаблення або дихальні вправи.

Всі прийоми релаксації засновані на більш-менш свідомому розслабленні м'язів. Оскільки людина - це єдине ціле, а психічне напруження призводить до підвищеного м'язового напруження, то справедливим є і зворотне. Якщо вдається знизити м'язове напруження, то разом із ним знижується і нервово напруження, тобто стан розслабленості вже сам по собі має психогігієнічний ефект. Той, хто побажає рухатися далі, зможе користуватися станом релаксації при виконанні подальших вправ, що сприяють поглибленню самопізнання і поліпшенню психічного (а тим самим і фізичного) стану [4].

І потрібно не забувати про елементарні фізіологічні потреби для стабілізації або покращення стану людини, такі як повноцінний сон, нормальне харчування та відпочинок.

Існує таке поняття як «копінг-стратегія» - це все, що допомагає людині вийти зі стресового стану. Суть полягає в тому, що людина долає життєві труднощі чи зменшує їх вплив на організм. Вона має велике значення для тих, хто через свою професійну діяльність або з якихось інших причин піддається стресу або відчуває підвищені емоційні навантаження. Для представників правоохоронних органів це є ресурсом подолання стресу.

Методика копінг-стратегії залежить від проблеми, що виникла, фізичного самопочуття і реакції на неї індивідуума. Нині існує безліч напрямів стратегій, які сумарно уособлюють методику копінг-стратегії. Методика копінг-стратегії розрахована на реакцію на стрес, виходячи з якого визначається використовувана стратегія [3].

Отже, для подолання стресових ситуацій людина упродовж свого життя виробляє копінг-стратегії, тобто відповідну систему цілеспрямованої поведінки для оволодіння та контролю над ситуацією, що відповідно зменшує шкідливий вплив стресу.

Таким чином, професійні стреси є чинником, який негативно впливає на здоров'я людини, на якість праці та загалом на ефективність людської діяльності. Недостатній розвиток адаптивних здібностей до стресу, невміння регулювати своє психічне і психофізіологічне здоров'я може стати джерелом серйозних негативних наслідків для психічного і фізичного здоров'я. Та для того, щоб передбачити стрес або подолати його та його наслідки, потрібно знайти самому або за допомогою психолога відповідні ресурси для подолання стресу та вчасно їх використати.

Бібліографічні посилання:

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. Т. 1. М. : Педагогика, 1980. С. 58-62.
2. Гринбер Дж. Управление стрессом. 7-е изд. С. Пб. : Питер, 2002. 400 с.
3. Крайг Г. Психология развития. С. Пб. : Алета, 2000. 560 с.
4. Лапушинська Т.О. Збірка вправ для зняття психологічного напруження та подолання стресу. Хмельницький, 2015. 46 с.
5. Чоботько М.А. Проблеми та шляхи подолання агресивної поведінки співробітників Національної поліції України. Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 25.11.2021. С.375-377.

Братішко Наталія Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент Тищенко І.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НЕПОВНОЛІТНІМ ОСОБАМ

Захист права дитини завжди було і буде в центрі системи безоплатної правової допомоги. Важливо, щоб усі відповідальні, а це державні і навчальні установи, громадянське суспільство і кожна особа, мали достатній рівень обізнаності та спроможності до захисту прав дітей.

Права людини починаються з прав дитини. Захист прав дитини є одним із найважливіших в Україні, адже ставлення до дітей, рівень їх безпеки в країні, стан їх загального розвитку є показником цивілізованості та гуманності суспільства. Держава зобов'язана повною мірою та ефективно захищати права дітей. Права дитини – це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості. Часто відсутність у неповнолітніх правової культури, правосвідомості, емоційного інтелекту, відчуття себе в безпеці та основ безпечної поведінки призводить до асоціальної поведінки: вживання наркотичних засобів та алкоголю, насильства, булінгу у закладах освіти і навіть того, що неповнолітні стають жертвами вуличних злочинів.

Для вирішення цих проблем центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги спільно з партнерами системи (Національна поліція, органи пробації, прокуратури, представники з числа суддів та адвокатів, громадських організацій) проводять правопросвітницьку діяльність, яка спрямована на якісну, профілактичну діяльність у дитячому середовищі. Крім того, дітей інформують про можливість використання права на підтримку системи безоплатної правової допомоги у доступній, ігровій та наочній формах.

Система безоплатної правової допомоги готова прийти на допомогу кожній дитині. Відповідно до змін, які відбулися в Законі України «Про безоплатну правову допомогу», слід зазначити, що згідно п. 2 ч. 1 ст. 14 право на безоплатну правову допомогу мають діти, у тому числі діти-сироти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту, - на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону [1].

Відповідно до Сімейного кодексу України до 14 років діти можуть звертатися за захистом порушених прав тільки через опікунів/піклувальників, батьків, але із досягненням 14-річного віку вже мають право самостійно захищати свої інтереси, згідно ст. 18 зазначеного кодексу. Однак, ця норма стосується неповнолітнього виключно, як учасника сімейних правовідносин і не розповсюджує свою дію на звернення до суду із позовом будь-якого іншого характеру (майнового, спадкового чи інше) [2].

На сьогоднішній день, згідно відомостями Координаційного центру з надання правової допомоги було зафіксовано таку інформацію, що : «з 2018 по 30 квітня 2021 року місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги зареєстрували 5 102 письмових звернення, поданих законними представниками дітей, про надання одного з видів правових послуг безоплатної вторинної правової допомоги у справах, що стосується захисту прав дітей. Найпоширеніші питання – це стягнення аліментів, позбавлення батьківських прав, залучення захисника або представника у адміністративному провадженні» [3].

Сімейний кодекс України та процесуальне законодавство передбачають звернення до суду дітей, які досягли 14 років з певних питань. Разом з тим, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги, що стосуються дітей, мають подаватися їхніми законними представниками за місцем фактичного проживання дітей [1]. Однак з певністю можна сказати, що трапляються випадки, коли саме законні представники порушують права дітей і виникають ситуації, коли звернення по правову допомогу щодо захисту дитини від батьків-кривдників мають подати самі ж батьки.

Для реалізації прав осіб, у тому числі дітей, на отримання якісної безоплатної правової допомоги Координаційний центр з надання правової допомоги розробив проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги та підвищення якості її надання», який передбачає, зокрема, право дітей на звернення за безоплатною первинною та вторинною правовою допомогою особисто з питань, звернення з якими до суду дозволяється таким особам [4].

Правова допомога є для неповнолітніх осіб багатогранною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. При цьому у передбачених законом випадках, зокрема для захисту прав і свобод дітей, неповнолітніх батьків та для захисту від обвинувачення, відповідні державні органи, їх посадові та службові особи під час здійснення своїх повноважень зобов'язані забезпечити надання зазначеним особам необхідної правової допомоги.

Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права.

Як зазначає Конституційний Суд України, що гарантування кожному на правову допомогу в контексті ч. 2 ст. 3, ст. 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах, умов і способів надання цієї допомоги [5].

Отримати правову допомогу неповнолітні можуть звернувшись до найближчого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або бюро правової допомоги. Додатково для надання правових консультацій цілодобово функціонує контакт-центр системи безоплатної правової допомоги за номером: 0 (800) 213 103. Дзвінки зі стаціонарних та мобільних телефонів у межах України безкоштовні. Таким чином, ми можемо сказати, що у центрах правової допомоги України кожна дитина має право отримати консультацію чи роз'яснення, як їй краще діяти. За потреби для представництва інтересів у суді дитині буде призначений адвокат чи юрист, послуги, яких оплачує держава.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, констатуємо, право на безоплатну правову допомогу мають не лише громадяни України, іноземці, особи без громадянства, у тому числі біженці чи особа, яка потребує додаткового захисту, а й діти, тому що захист прав дитини є одним з найважливіших пріоритетів у нашій державі, адже ставлення до дітей, рівень їхньої безпеки та захищеності у країні, стан їхнього всебічного розвитку є одним із показників цивілізованості та гуманності суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Безоплатна правова допомога – Міністерство Юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid
4. «PRO права простою мовою» - дітям. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pro-prava-prostoyu-movoyu-dityam>
5. Конституція України від 28 червня 1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30. Ст. 141.

Братішко Наталія Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.і.н., доцент **Головіна О.В.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТІВ

Протягом багатьох років за вітчизняної освітянської і наукової традиції мислення юристів набувало певного культурного рівня завдяки логічній науці та освіті. Логічна культура вважалась необхідною складовою професійної культури юристів, тому що мислити логічно - це мислити точно і послідовно, не допускати протиріч у своїх міркуваннях і вміти розкривати логічні помилки. Ці якості мислення відіграють велику роль в будь-якій області наукової та практичної діяльності, у тому числі й у роботі юриста, що вимагає точності мислення, обґрунтованості висновків. Наприклад, вирок суду повинний ґрунтуватися на ретельно перевіреному фактичному матеріалі. Для правильного судового рішення важливе значення при розгляді справи має також переконлива, логічно струнка мова захисника чи прокурора.

Кращі правники відрізняються не лише глибоким знанням всіх обставин справи і яскравістю судових мов, але також строгою логічністю у викладі й аналізі матеріалу і незаперечною аргументацією висновків. І навпаки, мова, що містить логічні помилки, плутана і суперечлива, утрудняє з'ясування справи, а в деяких випадках може бути причиною винесення неправильного вироку.

Для успішного користування логічного арсеналу потрібно в досконалості їм володіти. І тут немає іншого шляху, окрім глибокого і вдумливого вивчення логіки – освоєння визначення логічних знань, вироблення відповідних логічних умінь і навичок. Можна без вагань сказати: щоб стати на сьогоднішній день гарним юристом потрібно дві речі: висока правова культура і настільки ж висока логічна культура.

Логічна культура формується за допомогою різноманітних функцій логіки, зокрема, до яких відноситься: пізнавальна – з виконанням пояснення та передбачення (тобто, визначення умов, за якими можливе досягнення істини та наслідків неправильного міркування); світоглядна – відповідно якої мислення, пізнання змінює відношення людини до буття; соціокультурна – з формуванням нової якості раціональності в культурі; методологічна – теорія умовиводів та доведення виконує роль методів вивідного знання та інші. Тобто, під формулюванням логічної культури розуміють надання

інтелектуальної освіти у сукупності законів і правил, що наставляють на шлях істини. Відомий на Сході коментатор Аристотеля Аль-Фарабі зазначав, що: «правила логіки – це веслі і міра, лінійка і циркуль, а необізнані в логіці, так би мовити, колють дрова вночі» [1, с. 453].

Також логічна культура представляє досконале знання логічних законів, яким підпорядковується мислення. Основними законами формальної логіки є: закон тотожності, закон суперечності та закон виключеного третього, закон достатньої підстави.

Формально-логічні закони – це закони правильної побудови і зв'язки думки. Закони логіки виражають такі загальні риси мислення як визначеність, несуперечність, обґрунтованість та послідовність. Треба розпізнавати істинність думки і логічну правильність міркування. Думка істинна, якщо вона відповідає дійсності, і навпаки. Логічна правильність міркування – це умова істинності думок, тобто міркування, в якому одні думки з необхідністю впливають з інших думок. Закон мислення – це необхідний зв'язок думок в процесі міркування і тому, слід розрізняти формально-логічні та діалектичні закони.

Закони логіки існують і діють незалежно від волі і бажання людей. Мислення людини підлягає законам логіки. Кожна людина, незалежно від того, чи знає вона про існування законів логіки чи ні, мислить у відповідності до законів логіки.

Формально-логічні закони мають загально-людський характер. Вони однакові для всіх, незалежно від класу чи національності. Кожна людина мислить за одним і тим же законом логіки. Оскільки процес мислення сам виростає із відомих відношень, сам є природним процесом, то дійсно, осягаюче мислення може бути тільки одним і тим же, відрізняючись тільки за ступенем, у залежності від зрілості розвитку і, зокрема, розвитку органу мислення.

Закони логіки є засобом пізнання дійсності, необхідною умовою точного, адекватного відображення мисленням зовнішнього світу. Щоб мислення призвело до істини, воно повинно відповідати вимогам формально-логічних законів. Порушення цих законів призводить до того, що мислення стає неправильним, нелогічним. У практиці мислення трапляються двоякого роду логічні помилки, пов'язані з порушенням вимог законів логіки: софізми та паралогізми [2, с. 93-94].

У наш час логічна наука орієнтована на те, щоб подати необхідні знання з культури абстрактного мислення як найвищого ступеня інтелектуального розвитку людини. Насправді ж логічні форми абстрактного мислення надають можливість широко охопити предмет мислення, логічні правила постають як дієві нормативи, виступаючи запорукою доказовості та точності. Коли розмова йде про вивчення правової теорії, то логічне забезпечення у звичному теоретичному розумінні є в певному сенсі достатнім, тому що саме для засвоєння теоретичних положень правознавства потрібна сама така логіка, яку можна назвати теоретичною логікою. Також

слід наголосити, що теоретична логіка частково використовується в юридичній практиці, якщо брати до уваги необхідну логічну культуру при законотворенні, знання щодо теорій гіпотези та доведення, індукції та дедукції у слідчій та судовій практиці. Теоретична логіка формує будь-яке повсякденне міркування завдяки підпорядкуванню окремих предметів категоріальним понятійним масштабам. Отже, теоретична логіка завжди вважалася універсальною за своїм значенням. Універсальність цієї логіки призвела до такої думки, що взірцем мислення є мислення вченого, теоретика в широкому сенсі, але психолог Б. М. Теплов попереджував: «що у житті мислять не тільки теоретики, а окремі нетеоретичні акти мислення демонструють досить високу інтелектуальну ефективність» [3, с. 107].

Враховуючи важливість конкретизації та деталізації у практичному мисленні, системність виступає суттєвою логічною та культурною ознакою. «Системний розум» організовує та структурує інформацію за певними правилами. Системність практичного мислення протистоїть хаотичності та безмірності інформаційного простору, «завантажує пам'ять» в певній послідовності та керується принципом економії. Звісно, мова йде про практичне мислення з певним життєвим досвідом. Це зауваження має суть в тому, що в когнітивній психології проблема практичного мислення довгий час була обмежена до наглядно-дієвого мислення, яке є генетично першим ступенем мислення людини. Такі характеристики мислення спостерігаються, перш за все, у дитини і не представляють суттєвої відмінності між теоретичним і практичним мисленням. Важливо також відзначити, що людина має один інтелект, а не два. Тому розрізнення теоретичного і практичного модусів інтелектуальної діяльності рівносильне виокремленню двох інтелектуальних форм, що діють при єдиному основному механізмі мислення і змінюються в залежності від наявних інтелектуальних знань.

Відповідно до когнітивної психологічної теорії різниця між теоретичним і практичним мисленням полягає в тому, що вони мають різний характер зв'язку з практикою. Практичне мислення направлене на розв'язання конкретних завдань, тоді як теоретичне мислення наділене на пошук загальних закономірностей. Практичне мислення характеризується рухом від загального до часткового, тоді як теоретичне знання формується від часткового до загального.

У наукових дослідженнях з логіки практичного мислення практичну логіку розуміють як сукупність логічних систем, що формалізують практичні міркування. Це традиційне завдання логічної науки, відповідно з яким можливість формалізації повинна демонструвати ступінь науковості досліджуваного предмету та намітити рівень досягнення строгості. Якщо брати до уваги культуру мислення, то до вимог юридичної професії відноситься необхідність строгого мислення як в теоретичній, так і в практичній сферах діяльності. Але слід зазначити, що практична логіка не має такого сталого наукового забезпечення та освітянського дисциплінарного втілення, як теоретична [4, с. 77-80].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що наука, яка досліджує формальні характеристики думки та закономірності процесу мислення з метою отримання істини називається логікою. З цієї точки зору, логічна культура сприяє досягненню юридичної справедливості, що є складовою онтологічної істини. Якщо логічну культуру буде виключено зі списку необхідних складових процесу постійного становлення правової культури, це означатиме перехід до менш розумних способів співіснування людей, що означає й падіння правової культури як розумного способу сумісної життєдіяльності суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Аристотель. Категории [Текст]. Аристотель. Метафизика. Аналитика. М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2008. С. 453.
2. Жеребкін В. Є. Логіка: підручник. 11-те вид., випр. К.: Т-во «Знання», КОО, 2011. 262 с.
3. Теплов Б. М. Психология: учеб. узд-е 8-е. М.: Узпедгиз, 1954. 255 с.
4. Логіка і право. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Логіка і право». Харків, 20 грудня 2013 р. / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. О. М. Юркевич. Х.: Видавництво «ФО-П Корецька Л. О.», 2014. 314 с.

**Гіль Валерія Романівна,
Сало Єлизавета Русланівна,**
здобувачки вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник –
д.ю.н., доцент Савіщенко В.М.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті 1 Конституції закріплено стратегічну мету України – її подальшу розбудову як демократичної, соціальної, правової держави, формування на вітчизняних теренах громадянського суспільства. У зв'язку з зазначеним особливої ваги набуває виховання громадян у дусі поваги до права, формування високого рівня їх правової культури та свідомості. Саме формування правової культури громадян займає одне з ключових місць у механізмі правового регулювання суспільних відносин, є елементом правової реформи, яка супроводжується активним розвитком національного законодавства.

Високого рівня правової культури неможливо досягти без ефективної системи правової освіти, що зумовлює актуальність наукового дослідження особливостей правової освіти в Україні та виводить вказану проблематику в центр наукового дискурсу.

Окремі аспекти правової освіти в Україні у своїх наукових працях розглядали С.Д. Гусарев, М.П. Требін, О.Д. Тихомиров та багато інших вітчизняних правників, проте, з урахуванням швидкості соціальних та правових перетворень, які наразі відбуваються в Україні обране для дослідження питання залишається актуальним та потребує подальшої наукової розробки.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей правової освіти в Україні та перспектив її подальшого вдосконалення.

Негативні соціальні явища відбуваються під впливом різних факторів, серед яких важливими є правовий нігілізм та елементарне незнання громадянами своїх прав та обов'язків. При цьому важливо наголосити, що йдеться не про якісь професійні правові знання чи специфічні тонкощі законодавства, а лише про ті правила поведінки, які необхідні кожній людині у повсякденному житті.

Без сумніву, освіта відіграє ключову роль у вихованні молоді та є невід'ємною складовою її культури. Проте, досить довгий час в Україні спостерігалася тенденція зниження ролі та значення освіти в житті суспільства. До основних причин такого становища можна віднести:

- самоусунення держави зі сфери освіти;
- відсутність виваженої, історико обґрунтованої політики у галузі науки та освіти;
- поява незатребуваності інтелектуального потенціалу нації;
- відсутність науково обґрунтованих моделей реформування освіти;
- відсутність належного фінансування освітньої сфери та її невиправдана комерціалізація тощо.

Вказані проблеми довгий час були характерними, у тому числі, і для правової освіти в Україні.

Правова освіта особистості - це цілеспрямований, організований, навмисний педагогічний процес впливу на свідомість людей за допомогою системи спеціально створених правоосвітніх форм, засобів і методів з метою формування високого рівня правосвідомості та правової культури [1]. Правова освіта являє собою складну систему, в складі якої виокремлюють специфічні елементи і суб'єкти, в тому числі і такі, що здійснюють правовий освітній вплив, наприклад державні інститути та громадські організації.

Варто погодитися з позицією, відповідно до якої правова освіта є невід'ємною частиною процесу духовного виховання особи, без якої не можна реалізувати ідею побудови правової держави. Як відзначає О.М. Іваній, правова освіта забезпечується її органічним поєднанням із загальною середньою і професійною освітою, культурою, політичною, економічною, моральною, естетичною та іншими формами виховання;

відкритістю й доступністю інформації про державу та право, про процеси у правовій сфері; систематичністю й безперервністю поширення та набуття знань про державу і право; участю юристів та їх об'єднань у поширенні правових знань; організаційними та методичними заходами міністерств та відомств, місцевих органів державного управління та місцевого самоврядування, закладів освіти й наукових установ, підприємств і організацій [2, с. 42].

Основи правової освіти особи закладаються ще у дошкільних навчальних закладах. Так, відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та діючими освітніми програмами педагогами дошкільних навчальних закладів здійснюються заходи з засвоєння дітьми знань щодо своїх елементарних прав, як право на відпочинок, за повагу до власної честі та гідності, на достатній життєвий рівень тощо.

Подальшу правову освіту особи забезпечують шкільні установи. Дослідники звертають увагу, що саме на цьому відрізку життєвого шляху у дитини закладаються основи важливих мисленнєвих операцій, таких як аналіз та синтез, узагальнення та порівняння, аналогія тощо. Саме тому формування правової освіти як основи правової поведінки особи починається зі школи, завданням якої є органічно включитися в сучасний правовий простір [3, с. 120].

Знання про право поглиблюються в професійних та вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, де викладається навчальна дисципліна «Правознавство», проводиться позакласна та позааудиторна правороз'яснювальна робота з залученням юристів-практиків, працівників правоохоронних органів інших спеціалістів у галузі права. Найголовнішу роль у забезпеченні правової освіченості людини відводиться, безперечно, юридичній освіті. Юридична освіта є елементом національної правової системи держави та має важливе значення у цивілізаційному виборі України і розвитку суспільних відносин. Будучи багатограним явищем, вона становить сукупність різноманітних заходів (організаційноправових, освітньо-виховних, інформаційних та інших), спрямованих на комплексну, системну, послідовну підготовку конкурентоздатних, фахових спеціалістів у галузі права, діяльність яких спрямована на вирішення практичних завдань суспільства і держави, забезпечення реалізації інтересів громадськості й окремої особистості [4, с. 57].

Невід'ємною складовою правової освіти населення є також самоосвіта. Для її забезпечення засобами масової інформації (далі - ЗМІ) створюються спеціальні теле – та радіопередачі, видаються спеціалізовані газети та журнали, що систематично інформують громадян про прийняті нормативно-правові акти, діяльність органів державної влади, стан правового порядку в країні та світі, боротьбу та профілактику правопорушень тощо.

Важливий вклад правову освіту вносять і органи державної влади та місцевого самоврядування шляхом надання безоплатних консультацій у

межах власної компетенції та на підставі Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [5], розміщують у ЗМІ інформації правороз'яснювального характеру, проводять освітні заходи, спрямовані на формування високої правової культури громадян.

Як вже було зазначено, правова освіта є невід'ємною складовою правової культури. Правова культура як результат правової освіти, як певний етап соціалізації, незмінно позитивно впливає на поведінку людини в суспільстві, що дозволяє скоригувати ситуацію, що склалася, ставлення до неї подальшу поведінку, прийняти вірне рішення, що дозволяє бути на крок попереду опонента. Так само дозволить скоригувати ситуацію щодо вирішення важливих питань та вирішення можливих конфліктних ситуацій, для того щоб не відчувати себе обмеженим у своїх можливостях і прагненнях, забезпечити єднання правової культури, правової освіти в соціумі.

Правова культура – це певний характер та рівень творчої діяльності особистості, у процесі якої вона набуває чи розвиває свої правові знання, цілі, навички. Потім вона постає як результат творчої діяльності. Звичайний, професійний та науково-теоретичний рівні правової культури тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. У зв'язку з цим у правовій культурі особистості необхідно виділити три категорії правової культури, які перебувають у нерозривній єдності:

- ідейно-теоретичні правові уявлення;
- позитивно-правові почуття;
- творча діяльність індивіда у правовій сфері.

Ідейно-теоретичне правове уявлення – це система поглядів на чинне чи бажане право, явище, на правове життя загалом. У теоретичному, системному вираженні правові уявлення становлять правову теорію, яка виступає провідною стороною правової культури.

Позитивне емоційне відношення особистості до права і правових понять є правові почуття, які разом із настроєм, психологічним складом, звичками та традиціями у сфері дії права становлять соціально-правову психологію. Позитивні її прояви і є елементом правової культури.

Якщо говорити загалом про правову культуру, необхідно сказати, що вона сьогодні є невід'ємною частиною загальної культури народу, заснованої на її засадах і є відображенням рівня розвитку та менталітету народу. Формування правової культури не може бути відокремленим процесом і розвиватися окремо від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної. З упевненістю можна констатувати, що це комплексне питання. Розвиток усіх сторін культури суспільства спрямовано на вирішення однієї задачі – створення морально правового клімату у суспільстві, здатного гарантувати і забезпечити свободу поведінки особистості поєднані із відповідальністю перед суспільством, оскільки право дає як свободу, так і обов'язок, забезпечує особі її права, соціальну захищеність, повагу до її гідності, тобто ставить людини у центр

економічних, соціальних, політичних, культурних процесів, діючих біля тієї чи іншої держави.

Отже, на підставі викладеного можна підтвердити значимість правової освіти та зробити висновок, що правова культура громадян сприяє створенню міцної правової держави. У сучасних умовах побудова правової держави не може бути здійснена без одночасного формування у спеціалістів відповідних правових знань та правосвідомості, які залежать від правової освіти. Сучасна правова освіта передбачає структурований та систематичний внесок держави, її органів, громадських об'єднань, трудових колективів та всіх освітніх установ у процес формування та підвищення самої правової культури.

Бібліографічні посилання:

1. Требін М.П. Філософія правової освіти в Україні: напрями і перспективи. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33756544.pdf> (дата звернення 21.10.2021).
2. Іваній О.М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 22. С. 42-46.
3. Головченко В. Особливості формування правової культури молоді. *Право України*. 2004. № 10. С. 120.
4. Тимкович І.І. Юридична освіта як елемент правової системи України. *Юридичний вісник*. 2016. № 4 (41). С. 54-58.
5. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення 21.10.2021).

Городничий Владислав Русланович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор Припутьень Д.С.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

БАГАТОПАРТІЙНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКА

Багатопартійність – спосіб організації політичного процесу в державах, де є демократія і відповідний тип політичної системи, взаємовідносини між політичними партіями. Вона вироблена роками людською цивілізацією, де йде боротьба за владу. Виникає вона в соціальних структурах, в політичних інтересах. 100 %

Багатопартійність – це один із способів управління суспільством, йдеться боротьба політичних партій за державну владу, а механізмом в цьому є використання розбіжностей в політичних програмах усіх партій. Програми партій відображають реальні соціальні інтереси для подальшого розвитку суспільства. Щоб наше суспільство розвивалось і процвітало, досягло

великих результатів, життя людей стало кращим, економіка країни і її відносини з іншими країнами ставали ще удосконалішими, вигіднішими і результативнішими, ми повинні мати демократичну країну, а атрибут демократії це і є багатопартійність. Багатопартійність почала зароджуватися з 1990 року, коли виключили головну роль в керівництві державою – комуністичну партію, коли розпався Радянський Союз і стала незалежна Україна [5, с. 46-48]. На вибори стали йти громадські організації, незалежні кандидати. Вже в 2001 році був прийнятий закон «Про політичні партії України», від 5 квітня 2001 року. З кожним днем чисельність партій збільшувалась. Це збільшення говорило про те, що в країні з'явилося плюралістичне мислення, але воно було таким не у всіх пострадянських республіках, зарубіжних країнах. [1, с. 112-114]

Багатопартійна система – це де багато партій, або ж декілька, але домінуюча є одна партія так звані півторопартійні (Японія, Швеція, Мексика). Дві провідні партії – це США і Велика Британія, багатопартійною державою є Франція [2]. У Китаї, наприклад, з провідною комуністичною партією, функціонує і декілька невеличких партій, які чітко підтримують основну партію. Це не заважає Китаю розвиватися і бути однією з найрозвиненіших країн світу. В зарубіжних країнах розмаїття політичних партій. Це можна пояснити тим, що в країнах є наявність національних, історичних, релігійних, соціальних особливостей, які є у кожній державі, тому і нараховується кілька політичних партій. Наша держава – не є винятком, в нас же також існує багатопартійність. Вона потрібна нам щоб будувати демократичну, незалежну, розвинуту країну. Але побудувати демократичну державу є також нелегкою задачею. Адже у багатопартійності є і свої недоліки. Деякі політичні сили ставлять під сумніви або просто не визначають ті чи інші існуючі в державі порядки. Кожна партія вбачає своє становлення до того чи іншого закону. Також існує ідеологічна несумісність серед партій, як в політиці так і в економіці країни. Ще проблемою багатопартійності є те, що в країні існує двостороння опозиція («ліві» та «праві»). І велику роль грає також радикалізм політичної свідомості нашого населення в державі, ускладнення життєвого рівня більшості населення різними політичними вимогами, різними настроями певної частини населення нашої держави. Звичайно у нас, в управлінні, домінує також якась одна партія, яка має більшу чисельність та підтримку, але серед цієї більшості, так званої опозиції, є відсутність відповідальності [1, с. 115]. Звичайно, у багатопартійності є багато інших недоліків. Серед цих недоліків можна відокремити такі, як: маніпулювання свідомістю суспільного населення, гостра боротьба між партіями, нестабільність, необ'єктивність у відображенні суспільно-політичних інтересів, відчуження значної кількості політичних партій від влади [2]. Кожна партія повинна змагатись чесно між собою розробкою політичних програм для подальшого розвитку держави, покращення добробутку людей та задля їх блага, а не навпаки. І цю програму втілювати в життя, замість цього вони роздають обіцянки, які не завжди

виконують, які далеко не схожі на їхні програми. А все це відбувається тому що партії формуються, коли мають малу матеріальну базу. Тому партії шукають джерела фінансування від сторонніх осіб, від олігархів. А потім стають маріонетками щоб відпрацювати ті фінанси, що отримали і не виконують свої програми, які ставили в пріоритеті йшовши до влади, щоб керувати державою. Тому таке і ставлення до партій і до довіри їм у частини населення, а довіри у населення майже немає зовсім, навіть у тієї частини населення, яке очікувало позитивні зміни в державі, сподівалася на зрушення в економіці, торгівельних відносинах і взагалі позитивних змінах. А в кінцевому результаті населення нічого не дочекалося і все занепадало.

Довіра партіям серед населення дуже низька і зростання її найближчим часом важко прогнозувати, а все тому, що у нас занадто низька і слабка законодавча гілка влада, не ведеться міжпартійний діалог. Та тут ще потрібна і активна позиція населення в політиці, яка є необхідною умовою для реалізацій державної політика.

Багатопартійність звичайно має і плюси. Вона потрібна, щоб в нашій державі розвивалася демократія, адже парламент країни складається із політичних партій. І сучасна політична наука найбільшу перевагу віддає багатопартійності, як більш демократичній [3, с. 176]. Тому багатопартійність, з дотриманням всіх норм і законів, є запорукою розвинутого суспільства. На основі багатопартійності формується механізм найбільшого залучення всіх громадян до політичного життя країни, адже всі партії, навіть опозиційні, залучаються до прийняття державних законів і рішень. Багатопартійність впливає ще й на функціонування державних інститутів. Звичайно потрібен час для того, щоб суспільство зрозуміло, що існування політичних партій необхідне для здійснення механізмів представництва демократії. Але треба змінювати саму суть складової політичних партій. А це вже залежатиме від того, наскільки послідовно будуть проводитись в державі суспільні і політичні реформи. Я сподіваюсь і розумію, що як буде здійснюватися, і за яких обставин, партійна розбудова вплине на процеси формування органів влади, покращення і удосконалення зв'язків між владою і громадськими структурами, а в цілому на розвиток громадського суспільства в Україні.

Багатопартійність в сучасному суспільстві відіграє велику роль і виконує важливі і значущі функції, це – політичне відображення інтересів суспільних груп [3, с. 179], формування ідеології політичних груп, участь у формуванні політичних систем, їхніх спільних принципів, участь у боротьбі за владу, формування програм діяльності, формування громадської думки, політичне виховання суспільства. І це є одним із досягнень незалежної України. Ми повинні зробити власний вибір і розпочати розбудовувати суспільство на дійсно нових засадах. Ми повинні йти новим шляхом, своїм шляхом, а не йти чужими або наздоганяти когось.

Отже, можемо дійти висновку, що багатопартійність відіграє важливу роль і у формуванні держави, бо вона є активним учасником політичних

відносин. Багатопартійність є носієм групових інтересів, а також повноважним джерелом формування парламенту і уряду, які в свою чергу будуть будувати демократичну, розвинену державу, яка в подальшому буде займати пріоритетне місце в цивілізованому світі по усіх критеріях розвитку суспільства. Тому багатопартійність потрібно підтримувати, щоб різні ідеї і програми по розвитку здійснювались і держава розвивалась, розквітала [4, с. 563]. У багатопартійності дуже великі перспективи. Тому суспільство повинно запропонувати нову ідеологію, засновану на відкритості, чесності та ефективності. Коли ми виберемо правильний шлях, то наша держава зробить великий і якісний крок вперед, який ми вже багато років не могли зробити.

Бібліографічні посилання:

1. Пальшков К.Є. Проблеми становлення багатопартійності в Україні. Актуальні проблеми політики. Одеса. 2013. Вип. 49. С. 111-119
2. Дем'яненко Б. Л. Багатопартійність. Велика українська енциклопедія. 2021. URL: <https://vue.gov.ua/багатопартійність> (дата звернення: 14.11.2021)
3. Шайгородський Ю., Меркотан К. Багатопартійність і проблеми ідеологічної ідентифікації. Політичний менеджмент. 2006. № 1. С. 176-182
4. Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 617 с.
5. Кармазіна М.С. Українська багатопартійність: становлення і розвиток. *Наукові записки*. Київ. 2012. Вип. 3 (59). С. 4-87

Задаля Дмитро Костянтинівич,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
Акімова Ангеліна Дмитрівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**РОЛЬ ПРАВА В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ
УКРАЇНИ**

Питання ролі права та його призначення в суспільстві пов'язані з його функціями. Правові функції відображають легітимність діючої влади та загальносоціальний напрямок діяльності держави, оскільки право покликане забезпечувати інтереси суспільства й кожного з народу зокрема. Термін «право» на сьогодні у спілкуванні суспільства почав використовуватися набагато частіше, відображаючи різні аспекти їхнього соціального життя. «Право» багатозначне та має риси соціального об'єкта, має власну систему

особливих правил щодо соціальної поведінки та відповідні форми явища його сутності. Право завжди має тісний зв'язок з суспільним життям людини, саме людина є носієм і головним споживачем його норм, а безпосередньо її інтереси та потреби є джерелом змісту правил поведінки людей в суспільстві. Право є обов'язковим порядком, тісно пов'язане з системою норм та законів, що є панівною гілкою над волею кожної людини, забезпечує всезагальний порядок, що проявляється в суспільній поведінці всіх осіб та організацій держави. Ні одна держава не має існування без права, як для загальносоціального явища, для нього характерні такі риси:

- 1) право характеризується свободою людей та є рівним для всього населення;
- 2) права нації, народу;
- 3) права об'єднань певних прошарків суспільства;
- 4) права людства.

Суть права в достатній мірі залежить від форми державного правління і політичного режиму держави, конкретизується і проявляється безпосередньо його функціями. Останнім часом визначити суть права в Україні важко, через перехід до нової економічної системи право виражає інтереси різних соціальних груп населення. Щоб дати вірну відповідь на це питання, необхідно проаналізувати всю систему права і законодавства, його принципи, і практику його реалізації загалом. Воно відіграє дуже важливу роль в суспільному житті для особи, суспільства і загалом держави, якби не існувало права, то в народі б панували анархія та безладдя, через нерівність людей посилювалася б дискримінація, стосунки вирішувалися силою, без залучення моралі, справедливості і відповідальності за свої вчинки відійшли б на другий план, ми повинні розуміти те, що права є невід'ємною складовою нашого життя в суспільстві, саме право є нашою свободою, яка дає можливість приймати рішення, які притаманні нашому серцю, звісно, життя обмежується певними обставинами, принципами моралі та законами, якраз в цьому і є основне право в нашому житті, яке може бути вирішальним по відношенню до нас, отже, тільки ми вирішуємо якою нам людиною йти по життю. За допомоги права між державою і суспільством юридично закріплюються рівність і рівноправ'я громадян, право регламентує всю систему юридичних прав, свобод і обов'язків особи, права людини невід'ємні, неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані.

Важливою сферою життя суспільства є культурологія. Саме культурологія країни є однією із фундаментальних сфер розвитку держави, безпосередньо культура народу, його традиції, звичаї, обряди розвивають державу, надаючи їй чинності та певного рівня розвитку поміж інших держав, затверджуючи суверенітет нації, менталітет народу та виробляючи моральні цінності суспільства країни. Стаття 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є

головним обов'язком держави. Закріплення цього основоположного принципу активує постійний науковий пошук щодо сутності і особливостей реалізації прав і свобод людини як в цілому, так і в окремих сферах суспільного життя, зокрема, таких як культурна. Важливим культурним правом, що входить до системи культурних прав і свобод людини і громадянина в Україні, є право на участь у культурному житті суспільства і держави, право користуватися культурною спадщиною, на доступ до культурних цінностей. Слід зазначити, що це право безпосередньо не передбачається Розділом II Конституції України, але на наявності його в системі культурних прав і свобод наполягають П. М. Рабінович, зазначаючи, що до групи культурних прав належить право на освіту й виховання, користування надбаннями культури і мистецтва, наукову, технічну і художню творчість, авторські права [1, с. 12]. Основними правами «Про культуру» є право на:

- 1) доступ до культурної спадщини, благ, цінностей;
- 2) створення закладів культури недержавної форми;
- 3) об'єднання у творчі організації у сфері культури;
- 4) придержання, піднесення, популяризування культурної та мовної самобутності, загалом традицій, звичаїв та обрядів своєї країни;

5) здобуття культурно-мистецької освіти; М.І. Хавронюк вважаючи, що група конституційних культурних прав і свобод утворюється у складі права на освіту, прав осіб, які належать до національних меншин, у гуманітарній сфері, свободи творчості, права на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності, права на участь у культурному житті та права користуватися культурною спадщиною України [2, с. 233-245]. Зробивши висновки слів Хавронюка, одним з найважливіших культурних прав людини і громадянина в Україні виступає право на освіту, що є основою інтелектуального, духовного та соціального розвитку суспільства і держави та право брати участь у культурному житті суспільства і держави, право користуватися культурною спадщиною та на доступ до культурних цінностей, адже кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної діяльності. Під цим правом слід розуміти визнану та гарантовану державою можливість кожного брати участь у культурному житті суспільства та держави шляхом використання культурних благ, захисту своєї культурної спадщини, доступу до об'єктів матеріальної та духовної культури. Це культурне право також потребує конституційного закріплення на рівні з іншими культурними правами і свободами: правом на освіту та свободою творчості.

Отже, можемо дійти висновку, що право України являє собою не просто сукупність правил поведінки, але і певну систему норм, які зв'язані внутрішньою єдністю. Ця внутрішня єдність обумовлена суттю права та його відносними принципами. В Україні право повинно не тільки відповідати загальному економічному стану країни, не тільки бути його вираженням, але також бути внутрішньо погодженим вираженням, яке не спростовало б само себе в силу внутрішніх протиріч. Україна на сьогоднішній день на більш ніж

на достатньому рівні свого розвитку у сфері права в соціально-культурному житті своєї держави, але все ж таки держава потребує удосконалення рівня права в цій сфері держави, на мою думку, в цьому допоможе гасло «Один за всіх і всі за одного», якщо все суспільство, весь народ, кожен громадянин, буде притримуватися цього вираження, то Україні вдасться вийти на новий етап свого розвитку, але тільки за таким тезисом, що права інших потрібно підносити та поважати, не менше, ніж власні.

Бібліографічні посилання:

1. Копейчиков В.В. Загальна теорія держави і права. Київ : Юрінком, 1997.
2. Основи держави і права. С.Д. Гусарев, Р.А. Калюжний, А.М. Колодій. Київ: Либідь, 1997.

Землянко М.С.

студентка Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації

Науковий керівник –

*д.ю.н., проф. Наливайко Л.Р.,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА УЧАСТЬ ВПО У МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Україна вперше зіткнулась із потребою проведення виборів в умовах пандемії COVID19. Саме пандемію визнають основною причиною низької явки виборців на місцевих виборах. З метою організації безпечної участі громадян у виборах та запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 Кабінетом Міністрів України визначено механізм здійснення протиепідемічних заходів під час організації та проведення виборів у період дії карантину.

Проблемі питання реалізації, охорони і захисту виборчих прав людини, приділяли увагу такі науковці, як: Ю. Барабаш, Л. Завадська, Є. Захаров, О. Зайчук, В. Колісник, А. Колодій, М. Козюбра, О. Лукашова, А. Олійник, В. Погорілко, М. Рабінович, В. Речицький, О. Скрипнюк, Т. Слїнько, Ю. Тодика, М. Хавронюк, В. Яворський та ін. Окремим питанням, які стосуються правового статусу ВПО в Україні, присвячено наукові роботи таких науковців: Б. Піроцький, В. Микитенко, Є. Микитенко, І. Козинець, К. Крахмальова, М. Малиха, М. Кобець, Н. Тищенко, Л. Шестак та ін.

До постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» внесено зміни, що стосувались: проведення опитування учасників виборчого процесу щодо наявності

симптомів респіраторних захворювань та температурного скринінгу; рекомендацій щодо осіб, у яких виявлено підвищення температури тіла понад 37,2°C та/або симптоми респіраторних захворювань; обладнання місць із спиртовмісними дезінфікуючими (антисептичними) засобами для рук (стійки, станції, настінні диспенсери тощо); розміщення інформаційних матеріалів щодо протиепідемічних заходів; дотримання фізичної дистанції не менше 1 метра та оптимального маршруту руху для здійснення голосування; проведення організаційно-роз'яснювальної роботи про протиепідемічні заходи під час організації та проведення виборів на період дії карантину; обмеження кількості виборців, які одночасно перебувають у приміщенні для голосування; здійснення регулярного протирання контактних поверхонь дезінфікуючими засобами без переривання виборчого процесу та ін.

Виборцям під час проведення голосування необхідно було обробляти руки дезінфікуючими (антисептичними) засобами, перебувати у респіраторі або захисній масці, мінімізувати час перебування у приміщенні для голосування та, за можливості, для здійснення голосування використовувати особисту ручку.

Реалізація вказаних протиепідемічних заходів відбувалась по всій Україні з порушеннями, але вони не мали системного характеру. Такими порушеннями, переважно, стали: утворення черг та скупчень виборців; недотримання виборцями фізичної дистанції та недотримання маскового режиму; брак дезінфікуючих (антисептичних) засобів; відсутність в приміщеннях виборчих дільниць розмітки та окремих кабінки для виборців, у яких виявлено симптоми респіраторних захворювань тощо. Варто зауважити, що більшість порушень сталась з провини виборців, які проігнорували рекомендації [1, с. 84]. Серед типових – явка на вибори з дітьми, неправильне носіння маски та ін.

Однією з особливостей місцевих виборів 2020 р. стало прийняття рішення не проводити їх на окремих підконтрольних Україні територіях. Це вимушене рішення ЦВК обумовлене пріоритетом забезпечення безпеки громадян на прифронтових територіях Донецької та Луганської областей.

Відповідно до Постанови Центральної виборчої комісії від 8 серпня 2020 року № 161 «Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року» [2] та на основі наданих Донецькою та Луганською обласними державними адміністраціями – обласними військово-цивільними адміністраціями висновків щодо неможливості забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року, на окремих територіях Донецької та Луганської областей вибори не проводились у 18 громадах.

Обмеження виборчих прав 0,5 млн. громадян 18 прифронтових громад, серед яких також і ВПО, є обґрунтованим з огляду на реальну неможливість гарантувати безпеку для життя і здоров'я людей [3, с. 16]. Таке рішення ЦВК

спровокувало низку протестів громадян, яким не дозволили реалізувати свої виборчі права, а також занепокоєння експертів і правозахисників.

Потенційні виборці не зрозуміли мотивів і критеріїв недопустимості проведення виборів у їхніх громадах, враховуючи, що у 2019 р. в деяких громадах відбулись президентські вибори. Відмову від проведення виборів часто пов'язували з політично вмотивованим рішенням продовжувати роботу тимчасових військово-цивільних адміністрацій. Причиною недовіри громадян до цього рішення стала відсутність чітких критеріїв оцінки безпечності території та наявності/відсутності умов для проведення виборів.

Отже, офіційна динаміка COVID-19 демонструє інтенсивний приріст кількості нових випадків, але після проведення місцевих виборів аномального збільшення випадків захворювання не зафіксовано. Пандемія COVID-19 рівномірно вплинула на активність участі виборців як з категорії ВПО, так і не ВПО у місцевих виборах. Право громадян брати участь у політичному житті держави та громади, в якій вони живуть, не зникає у випадку внутрішнього переміщення. На відміну від інших мобільних груп населення, ВПО здійснили переміщення вимушено і є більш вразливими. У приймаючих громадах ВПО потребують належної підтримки та представництва, перш за все, осіб, яких вони мають право обирати на демократичних виборах.

Бібліографічні посилання:

1. Корнієнко В. Активне виборче право на місцевих виборах в Україні: проблеми реалізації. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 134-139.
2. Про неможливість проведення перших виборів депутатів окремих сільських, селищних, міських рад Донецької і Луганської областей та відповідних сільських, селищних, міських голів 25 жовтня 2020 року: Постанова Центральної виборчої комісії від 8 серпня 2020 року № 161.
3. Руденко Л.Д. Забезпечення реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. *Правові горизонти*. 2016. С. 14-19.

Калюжна Аніта Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор **Наливайко Л.Р.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ В УКРАЇНІ: ОСВІТА ТА ПРАВОВА ДОПОМОГА

З історії, термін «юридичної клініки» вперше запропонував професор Фроммгольд, який у 1881 р. в статті “Juristische Kliniken”, німецького журналу “Deutsche Juristen-Zeitung”, аргументував створення клініки при юридичних вищих навчальних закладах на зразок лікарської практики студентів у клініках, які існують при медичних факультетах. Практика створення юридичних клінік для надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення існує вже досить давно. З друкованих джерел відомо, що перша в царській Росії юридична клініка виникла при Казанському університеті з ініціативи відомого російського цивіліста Д.І.Мейєра ще у 40-ві роки XIX сторіччя і профункціонувала 10 років. Трохи згодом у 1855 році в своїй праці „О значеній практики в системе современного юридического образования.” Він зазначив: «І справді, звання юриста, як і звання лікаря, практичне, а тому як практична підготовка учнів до лікарської справи проходить у школі, точно так само практична підготовка юриста повинна здійснюватися там же»[3]. Для України, саму ідею програми “Юридичні клініки” та методи її реалізації взято з американської та європейської навчально-практичних систем підготовки юристів у 1995–96 рр.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року, Юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом "Право", і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. юридичні клініки мають функціонувати в усіх вишах, що навчають праву [1]. В нашому Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ у 2001 році було створено Центр правової допомоги «Істина» з метою надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини, який реорганізували на підставі наказу ректора від 25.03.2013 № 97 в юридичну клініку. Також, при юридичній клініці «Істина» в Дніпропетровського державному університеті внутрішніх справ працює гаряча лінія – Call-центр, який виконує допоміжну консультативну функцію та гендерний консультативно-інформаційний центр, який виконує консультативну функцію, які потребують безоплатної первинної правової та психологічної допомоги і постраждали від проявів гендерної нерівності, гендерного

D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%9B..pdf

3. Хрестоматія юридичної клінічної освіти: Збірка текстів для читання: Навчальний посібник / Авт.-укл. А.О. Галай. Київ: Асоціація юридичних клінік України, 2011. 418 с.

Кириченко Юрій Вікторович,
доктор юридичних наук, доцент
Давлєтова Ганна Василівна,
асистент кафедри політології та права
(*Національний університет*
«Запорізька політехніка»)

ПРАВО НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Одним із невід’ємних прав людини, що має особливе значення в період правових трансформацій і реформ, є право на професійну правничу допомогу, яке знайшло своє закріплення в ст. 59 Конституції України. Це право передбачає гарантовану державою можливість будь-якій особі отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує, незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, об’єднаннями громадян тощо. При цьому як зауважує В. М. Ісакова, право на правову допомогу має розглядатися як природне невідчужуване право особистості (право на правову допомогу в суб’єктивному сенсі) і за своєю суттю є громадянським правом [1, с. 344]. Також вчена звертає увагу на те, що це право має особливу, подвійну природу: з одного боку, воно розкривається як одне з прав людини, що охоплює систему певних фундаментальних правових можливостей, а з іншого – виступає як важлива гарантія реалізації інших прав людини, зокрема права на ефективний судовий захист [2, с. 8].

Враховуючи те, що державні гарантії є важливим чинником реалізації конкретних прав і свобод та забезпечення їх правового захисту, пропонуємо перше речення ст. 59 Конституції України посилити словом “гарантується”. На наш погляд, такий підхід буде сприяти дотриманню взятих Україною міжнародно-правових зобов’язань відповідно до положень норм міжнародних документів з прав людини, а також враховувати досвід деяких європейських держав.

Варто відзначити, що право на професійну правничу допомогу є єдиним правом серед інших прав людини в розділі II “Права, свободи та обов’язки людини і громадянина” Конституції України, в якому в ст. 59 здійснена заміна слова “правова” на словосполучення “професійна правнича”, що не можна визнати вдалим порівняно з попереднім визначенням цього слова, оскільки згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови слово “правнича” означає те саме, що і

юридична [3, с. 917]. І тому вважаємо за доцільне перше речення ст. 59 Конституції України викласти в такий спосіб: “Кожному гарантується право на отримання юридичної допомоги”, що є більш зрозумілим для громадян.

Право на професійну правничу допомогу знайшло своє закріплення на конституційному рівні в Андоррі, Азербайджані, Білорусі, Бельгії, Вірменії, Нідерландах, Сербії, Словаччині, Чехії, Чорногорії і Швейцарії. Так, у п. 1 ст. 18 Конституції Нідерландів зазначено, що “кожен має право на юридичну допомогу в представництві його інтересів у цивільному, кримінальному чи адміністративному процесі” [4, с. 479]. У той же час в інших європейських державах досліджуване право врегульоване на рівні галузевого законодавства.

Слід зазначити, що в ст. 59 Конституції України також закріплено положення, що передбачає надання професійної правничої допомоги на безоплатній основі у випадках, передбачених законом. Близьке за своїм змістом положення закріпили в своїх конституціях Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Нідерланди, Сербія, Чорногорія і Швейцарія. Так, наприклад, у п. 3 ст. 29 Конституції Швейцарії записано, що “кожна особа, яка не має потрібних коштів, має права не безоплатне правосуддя ... . Оскільки це необхідно для додержання її прав, вона має право на безоплатну юридичну допомогу” [5, с. 541]. При цьому в деяких із вказаних держав континентальної Європи безоплатна юридична (правова) допомога надається лише в кримінальному процесі. Зокрема, у п. d) ст. 31 Конституції Албанії встановлено, що “у процесі кримінального судочинства кожен має право: ... користуватися безоплатною юридичною допомогою у випадках відсутності достатніх коштів” [6, с. 186-187]. Водночас в окремих конституціях визначено обов’язок держави надавати безоплатну юридичну (правову) допомогу й в інших категоріях справ. На нашу думку, формулювання другого речення ст. 59 Конституції України не потребує змін, оскільки є вдалим і зрозумілим для населення України.

У ст. 59 Конституції України закріплено положення, що надає можливість кожному у вільному виборі захисника своїх прав. При цьому, як зазначає М. Тесленко, сама Конституція передбачила як захисника особу з “особливим статусом”, яка повинна мати спеціальні знання в галузі права, тобто юридичну освіту. Отже, правову допомогу повинен надавати юрист, той, хто знає право, має відповідні навички в цій сфері [7, с. 56]. Водночас М. І. Хавронюк доповнює, що взагалі правову допомогу може надавати громадянам будь-яка особа – юрист за фахом, якщо вона у встановленому порядку набула відповідних повноважень і не позбавлена їх [8, с. 261].

Аналіз ст. 131–2 Конституції України засвідчив, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення” [9]. Тобто особа, яка потребує професійної правничої допомоги, обмежена таким вибором лише з-поміж адвокатів. При цьому, допускається логічна помилка, оскільки захисник ставиться в залежність не від якості захисту, а лише від членства в адвокатурі. Тому важко не погодитися з думкою, що є неприпустимим закріплення права на

надання юридичної (правової) допомоги виключно за адвокатами. Адже це означало б визнання їх монопольного становища на ринку юридичних послуг, що призвело б до обмеження право кожного вільно вибрати захисника, а також до порушення прав осіб, які займаються приватною юридичною практикою та мають диплом про вищу юридичну освіту за спеціальністю “правознавство”. У той же час, як зауважують науковці, національне законодавство не обмежує конкуренцію у сферах надання послуг суб’єктами приватного права [10, с. 380].

Таким чином, обмеження юридичної (правової) допомоги послугами, надаваними лише адвокатами, сприятиме передусім інтересам самих адвокатів, а не інтересам тих суб’єктів, які потребують юридичної (правової) допомоги.

Також ми вважаємо, що положення про вільний вибір кожним захисника своїх прав слід виокремити в самостійну частину ст. 59 Конституції України та доповнити її положенням про заборону будь-яким чином впливати на особу при виборі нею захисника, а також про заборону перешкоджати захиснику в його діяльності з надання юридичної допомоги.

Отже, підсумовуючи викладене та враховуючи міжнародний досвід щодо конституційного регулювання права на професійну правничу допомогу, вважаємо за необхідне викласти зазначену статтю в оновленій редакції:

“Кожному гарантується право на отримання юридичної допомоги. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав і свобод. Забороняється будь-яким чином впливати на особу при виборі нею захисника та перешкоджати захиснику в його діяльності з надання юридичної допомоги”.

Бібліографічні посилання:

1. Ісакова В. Право на правову допомогу в системі прав людини. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2012. №4. С. 337–345.
2. Ісакова В. М. Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпень: ВТФ “Перун”, 2001. 1440 с.
4. Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 816 с.
5. Конституции государств Европы: у 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. Т. 3. 792 с.
6. Конституции государств Европы: у 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. Т. 1 824 с.
7. Тесленко М. Про право кожного бути вільним у виборі захисника своїх прав. *Право України*. Київ, 2002. №3. С. 55–58.
8. Рабінович П. М., М. І. Хавронюк. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
9. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
10. Рабінович П., Гудима Д., Гончаров В., Луців О. Вільний вибір захисника своїх прав (проблеми офіційної інтерпретації статті 59 Конституції України). *Право України*. Київ, 2013. №3–4. С. 376–384.

Ковіненко Орина Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор Грицай І.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УЧАСТЬ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН

Гендерна рівність та політична участь - засадничі складові сучасного правового демократичного управління. Згідно з визначеними міжнародними стандартами, чоловіки і жінки мають однакові права на рівну повноцінну політичну участь у всіх аспектах державних процесів. Однак, на практиці, до діяльності жінок у політичній сфері ставляться цілком по-різному, і жінкам надто важче скористатися своїми правами повною мірою. Ми вирішили обговорити в цій роботі сучасні реалії, виклики та історії кар'єрного успіху жінок, які стали громадськими діячами, означити їх основні перешкоди доступу до політичних структур. Також у роботі окреслюються стратегії усунення такого явища, як «сексизм» у політиці та посилення гендерної рівності у політичному житті та процесі прийняття рішень у країні, базуючись на результатах соціологічних досліджень, статистичних даних, напрацювань вітчизняних та іноземних спеціалістів.

Відомо, що політика вимагає витривалості, вміння діяти жорстко й нещадно, без жаління ближніх людей. Саме тому з'явився стереотип, що жінкам з їхніми жіночими рисами, як емоційність, здатність до співчуття, доброта, у політику йти не варто, бо представниці жіночої статі ніби не витримують «чоловічого» навантаження.

Проблема полягає в тому, що особи жіночої статі часто розглядаються як об'єкти краси, здебільш звертається увага на зовнішню характеристику дівчини або жінки, а не на її розумові здібності. Існує багато випадків, коли дівчина, яка починає свою кар'єру в політичній сфері, не сприймається серйозно в ролі кандидата в депутати.

Депутатка Дніпропетровської обласної ради Катерина Немченко в одному з випусків інтерв'ю «Квантовий стрибок політики» від громадської організації «Спільнота активної молоді» згадує про час, коли вона тільки презентувала свою програму та проводила агітацію. Катерина розповідає, що коли вона стояла біля будівлі Дніпропетровської обласної ради з буклетами щодо своєї політичної участі, до неї підходили перехожі з зацікавленістю, думаючи, що дівчина рекламує чи то модельне агентство, чи то театральну студію. А дізнаючись, що Катерина балотується в депутати, люди не

розуміли нащо така професія потрібна красивій молодій дівчині, та у багатьох виникала реакція сміху та розчулення [1].

Якщо жінки і «пробивають» собі місце в політиці, то тут ми все одно маємо не такий задовільний факт: більшість жінок представлено на низьких політичних управлінських ланках. Проте, порівнюючи зі статистичними даними 2010 року, коли в сільських радах жінки склали 51%, у селищних радах 46%, а серед депутатів міських рад 28%, ситуація в наступному десятиріччі покращилась [2]. Вибори до органів місцевого самоврядування у 2020 році відбувалися за новими правилами – зокрема, гендерними квотами, які передбачали, що принаймні 40% списків складатиме гендерна меншість, і це значно збільшило представництво жінок у владі, але ще далеко не до паритету, про це повідомляє інтернет-видавництво «Радіо Свобода» [3]. Так, станом на місцеві вибори 2020 року, в сільських радах представництво жінок склало близько 41%, у селищних радах трохи більше ніж 37%, а на посадах у міських радах склад жінок збільшився з 28 до 33% [4].

Фактичними кількісними показниками щодо участі жінок в політиці та процесі прийняття рішень і впливу на державні процеси в різних сферах життя, дослідженнями фахівців підтверджується, що питання диспропорції у представництві жінок в політиці та на керівних посадах не втрачає свою актуальність. Спираючись на опитування серед населення України, приблизно дві третини громадян помічають, що наразі в політичній сфері домінують чоловіки та погоджуються, що чоловіків частіше ніж жінок призначають саме на урядові посади, пояснюючи це тим, що виконання сімейних обов'язків не дає представницям жіночої статі достатньо часу для обіймання посади в Уряді.

Ми вважаємо логічним розвивати механізми збільшення кількості жінок у політиці, це варто робити, навіть через те, що в Україні проживає на декілька відсотків більше жінок від кількості всього населення. Отже, і в парламенті, і в інших органах влади їх має бути більше, ніж ми маємо зараз.

Аби жінкам захистити своє право на владу, потрібно впроваджувати гарну просвітницьку діяльність з приводу висвітлення всіх можливостей для жінок проявити себе в еталонах влади, перш за все таке слід робити самим депутатам.

Важливо ще й те, щоби засоби масової інформації та громадськість відволіклися від історій успіху відомих політичних діячів і звернули увагу на brutальні реалії, в яких насправді виживають активні та прогресивні діячки, разом із приниженнями, підлістю, погрозами та домаганнями. Правильно сформована суспільна думка про важливість захисту прав жінок може позитивно вплинути на реальне відкриття вільного доступу до успішної політичної кар'єри для громадянок України.

Отже, Україна вже зробила вагомі кроки на шляху до гендерної рівності, але досі залишається не на гідному місці у світовому рейтингу представництва жінок у парламенті та в усій політичній сфері. Для підняття держави в рейтингу з цього питання ми визначили способи, які

дозволять збільшити кількість жінок у політиці, зокрема – активна просвітницька діяльність у зазначеному напрямку від засобів масової інформації. Крок вперед, який ми вже багато років не могли зробити.

Бібліографічні посилання:

1. Кормич Л. І. Принципові засади паритетної демократії . *Актуальні проблеми політики*. 2011. Випуск 42. С. 12-20
2. Кормич Л. І. Категоріальний апарат аналізу гендерної політики України. *Одеська юридична академія* . Одеса: Фенікс, 2012. С. 209-211
3. Грабовська І. Паритетна демократія. URL :http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/paritetna_demokratii

Конарєва Ганна Олегівна,

к.ю.н., адвокат,
викладач кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
(*Інститут управління та права
Національного університету
«Запорізька політехніка»*)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ В УКРАЇНІ

Висококваліфіковані юристи відіграють важливу роль у сучасному українському суспільстві. Юридична професія має багато різних напрямків, але перш за все правники виконують функцію захисту прав та інтересів громадян та надання правової допомоги.

У процесі отримання освіти у вищих навчальних закладах необхідним є поєднання двох складових – отримання теоретичних знань та практичних навичок. Останню функцію може виконувати юридична клінічна освіта, яка забезпечує практичне відпрацювання знань, здобутих під час аудиторних занять.

Дослідження діяльності юридичних клінік на сучасному етапі є надзвичайно актуальним, оскільки вони мають важливе значення у професійній підготовці майбутніх юристів.

Одним із завдань юридичної клініки є надання студентам можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом, створення місць для проходження студентами навчальної та виробничої практики; забезпечення можливості спілкування студентів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності [1].

Слушною є позиція М.Т. Лоджук, який зазначає, що саме досвід функціонування юридичних клінік в Україні допоміг виокремити ті аспекти роботи юриста, на яких не акцентується увага під час вивчення базових

навчальних дисциплін, що відповідає основним ідеям Болонського процесу. Так, одне з першочергових завдань створення зони європейської вищої освіти та її забезпечення полягає у сприянні мобільності освіти, у рамках якої студентам повинні забезпечуватися доступ та можливість отримання освіти та практичної підготовки, а особливості юридичної професії позначаються на специфіці навичок, які необхідно набути під час навчання: 1) система знань про право і державу, механізми їх організації, процеси функціонування, особливості сприйняття особистістю та суспільством; 2) знання діючого законодавства, норм матеріального права та, особливо, процесуального права; 3) формування правового мислення, здібностей пов'язувати фактичні обставини із законом і на його основі пропонувати вирішення життєвих ситуацій; 4) уміння складати документи юридичного характеру, давати поради, консультувати з правових питань. Іншими словами, головний плюс європейських стандартів – у їхній раціональності, коли навантаження робиться на професійні навички [2, с. 98].

Як вказує Ю.М. Савелова, впровадження юридичної клінічної освіти в систему вищої юридичної освіти дозволяє забезпечити: 1) студентам – досвід практичної професійної діяльності, закріпити теоретичні знання, отримані під час навчання, на практиці; 2) малозабезпеченим особам – якісну юридичну допомогу, можливість захистити свої права та законні інтереси; 3) вищому навчальному закладу – базу для проходження навчальної та виробничої практики студентами, нові форми і методи практичного навчання студентів у навчальному процесі, гарантію випуску висококваліфікованих фахівців; 4) державі – високий рівень правової освіти та правової культури в країні, доступ малозабезпечених верств населення до безоплатної правової допомоги [3, с. 40].

Також важливо зазначити, що під час участі в діяльності юридичної клініки студенти зможуть визначитися з подальшою сферою юридичної практики, оскільки професія юриста передбачає різноманітні напрямки – адвокатура, нотаріат, державна служба, судова система, правоохоронна діяльність, міжнародне право та інші напрямки.

Набуття знань, умінь та навичок під час проходження практики в юридичній клініці матиме важливе значення для майбутньої професійної діяльності, сприятиме підвищенню ефективності у комунікації з громадянами та державними органами.

Бібліографічні посилання:

1. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

2. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.

3. Савелова Ю.М. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку юридичної клінічної освіти. Малий і середній бізнес (право, держава економіка). 2013. № 1. С. 38-42

**Краснокутський
Олександр Володимирович,**
професор кафедри
соціальної філософії та управління,
доктор філософських наук, доцент
(*Запорізький національний університет*)

РИТУАЛІЗМ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЧИННИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Конституція України проголосила правовий вектор розбудови української державності (стаття 1 Конституції України).

Повноцінна реалізація цього вектору можлива завдяки плідній діяльності освітніх інституцій, що продукують юридичну освіту, центрів надання безоплатної правової допомоги, юридичних клінік та інших організацій, котрі сприяють підвищенню правової культури й свідомості громадян України, а відтак наближають Українську державу до європейських стандартів правової державності. Спробуємо концептуально окреслити стратегічні напрями діяльності таких організацій. Але спочатку традиційно звернемося до уточнення понятійно-категоріального апарату, який є своєрідним методологічним ключем до якісної юридичної освіти, а разом із тим – і юридичної практики.

Визначаючи поняття «правова культура», розкриваючи його цілісний зміст, слід виходити з трьох моментів: по-перше, правова культура постає як один із основних різновидів культурного феномена; по-друге, у своїй системній цілісності вона представлена матеріальною й духовною структуроутворюючими складовими; по-третє, взяті разом ці складові виступають як прояви складної, щонайменше, дворівневої, її сутності [2, с. 90-93].

Виходячи із цих методологічних позицій, правову культуру можна визначити як окрему категорію для позначення правової системи, що історично склалася, інститутів державно-організованого суспільства, які з нею корелюють, а також обумовлених їх діяльністю правових знань і мотивів, форм, способів і методів правової діяльності, цінностей, оцінок, із необхідністю притаманних кожному народу, класу, нації, іншій соціальній групі, окремій особистості на певному етапі їх розвитку.

Запропоноване визначення правового культурного явища, порівняно з іншими спробами понятійно-категоріального визначення даного феномена, має ряд очевидних переваг, серед яких, насамперед, виокремлюються такі: а) дане визначення відповідає трьом вищезазначеним методологічним моментам, на які слід орієнтуватися, приступаючи до розкриття змісту «правової культури»; б) воно дозволяє достатньо повно фіксувати результати діяльності попередніх поколінь конкретно визначеного соціального

організму у такій найважливішій сфері його життєдіяльності, як правова, включаючи, у першу чергу, матеріальну й духовну культурні складові, а не обмежуючись якоюсь однією з них; в) запропонована дефініція акцентує увагу на обумовленості правових знань, оцінок, мотивів дій суб'єктів права реально існуючими факторами матеріального порядку, серед яких, із одного боку, – усталений порядок організації правової системи, котра виступає передусім як сукупність наявних правових відносин, а з іншого, – політико-правові та інші інститути державно-організованого суспільства тощо, які (усі фактори, взяті разом) виступають найважливішими структурними елементами правової культури, тощо.

Правовій культурі притаманні, як мінімум, чотири специфічні риси: а) вона утворюється й формується значно пізніше інших компонентів загальної культури; б) розвиток правової культури зазвичай розпочинається з якісних змін не стільки у світі матеріальному, скільки у світі духовному; в) правова культура належить до феноменів надбудовного порядку, внаслідок чого її розвиток, зрештою, обумовлюється розвитком безпосередньо самого базису; г) підвищення рівня вказаної культури робить можливим поступальний рух правової свідомості.

На протязі трьох останніх десятиліть вітчизняної історії нестабільна, спотворена, викривлена, фактично деформована державно-політична буттєвість, її правова компонента, обумовила істотні викривлення, наявні деформації в сучасній правовій культурі українського суспільства, внаслідок чого її рівень протягом тривалого часу залишається мінімальним, мізерним, зведеним до традиційного ритуалізму [1, с. 212-213; 3, с. 4], що, врешті-решт, стримує поступальний розвиток правової свідомості, гальмує повноцінне розгортання національного державотворчого процесу.

Для того, аби вести серйозну дискусію навколо шляхів оптимізації розвитку правового культурного явища в умовах сучасної України, ключові з яких потенційно розглядалися б як складові науково обґрунтованого комплексу заходів із підвищення рівня правової культури українського суспільства, необхідні комплексні, виважені філософсько-наукові дослідження цього феномена, що дають повноцінну теоретичну модель останнього, зокрема, й уявлення про базову закономірність, якій він підпорядковується у своєму розвитку.

Програма щодо вдосконалення й підвищення рівня правової культури в сучасному українському суспільстві, до детальної проробки, логічного доопрацювання й реалізації якої можна приступати невідкладно, складається з чотирьох провідних концептуальних напрямів-чинників, виступаючих у ролі своєрідних культуротворчо-правових дороговказів: по-перше, зростання елементарної правової грамотності громадян; по-друге, підвищення їх правової освіченості; по-третє, підвищення теоретичного обґрунтування існуючої правової реальності, перспектив її подальшого розвитку, збільшення ефективності теорії права; по-четверте, формування прогресивної правової ідеології.

Реалізація згаданої програми та її напрямків дозволить суттєво оптимізувати правову свідомість громадян України, а отже, вітчизняний модерний державотворчий процес. Чималу роль у цьому можуть відігравати національні центри юридичної освіти і науки.

Бібліографічні посилання:

1. Герасіна Л.М. Деформації правосвідомості та правової культури сучасного українського суспільства / Л.М. Герасіна, М.І. Панов, М.П. Требін // Правосвідомість і права культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / [Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін.]; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х: Право, 2009. С. 212-243.

2. Краснокутський О.В. Культурно-правовий чинник оптимізації розвитку ідеології державотворення в Україні // Антропологічні виміри філософських досліджень: зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ДНУЗТ, 2014. Вип. 6. С. 89-100.

3. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія / [Битяк Ю.П., Яковюк І.В., Петришин О.В. та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка, І.В. Яковюка; НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України. Х.: Право, 2007. 246 с.

Кричун Анна Юріївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Орлова О.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

КЛІНІЧНА ОСВІТА – ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Одним із важливих завдань правової держави є захист прав та свобод громадянина. Своє місце у системі захисту права і свободи займає надання безоплатної юридичної допомоги. В статті 59 Конституції України закріплено: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно».

Однією з форм надання безоплатної юридичної допомоги є юридична клініка. Юридична клініка розглядається багатьма вченими як інноваційний спосіб навчання майбутніх юристів практичної діяльності. Слід зазначити, що цей спосіб навчання студентів юридичних факультетів є одним з найпопулярніших на теренах України.

Більшість дослідників визначають “юридичну клініку” як формування у вигляді навчально-практичного центру, який створюється і функціонує на базі вищого навчального закладу (III та IV рівня акредитації, що здійснює підготовку спеціалістів за напрямками “Право”, “Правоохоронна діяльність”),

за ініціативою ВНЗ чи громадської організації у спільній діяльності з ВНЗ [1].

Діяльність юридичних клінік має кілька цілей – це:

- по-перше, надання безоплатної юридичної допомоги незахищеним категоріям населення;
- по-друге, спосіб професійної підготовки курсантів та студентів до майбутньої діяльності;
- по-третє, що є важливим, відбувається виховання учнів.

Виховання полягає у формуванні професійної правової свідомості, шанобливого ставлення до клієнтів. Разом з тим відбувається розвиток необхідних особистісних якостей: розуміння, повага до людей, бажання прийти на допомогу тощо.

Клінічне навчання не тільки доповнює стандартну юридичну освіту, але й сприяє набуттю практичного досвіду студентами та курсантами. При вирішенні конкретної правової проблеми студент використовує наявні в нього знання чинного законодавства, вивчає та узагальнює існуючу судову практику, використовуючи довідково-правові системи, навчальну літературу. Юридична клініка надає унікальну можливість дізнатися: як правильно опитати клієнта; як кваліфіковано проконсультувати його; як повно і чітко скласти позовну заяву та інші юридичні документи; як вирішити складні проблеми професійної етики юриста та багато іншого. При цьому в студента підвищується почуття професійної відповідальності перед суспільством.

Як зазначає Л.І. Кормич, підготувати сучасних кваліфікованих юристів неможливо, не привчаючи їх до критичного осмислення правової бази, а оскільки основна ціль підготовки юриста полягає в тому, щоби знання, отримані у виші, максимально наблизити до потреб правозастосовної діяльності, протягом усіх семестрів викладання в центрі уваги має бути практика застосування законодавства [2].

Вся діяльність юридичних клінік спрямована на формування студентів як професійних юристів, які легко можуть проаналізувати, дослідити та вирішити правові проблеми, легко скласти процесуальні та інші документи, з гідністю представляти інтереси громадян у судах різних інстанцій. Студенти, які працювали в юридичних клініках, отримують найкращі відгуки з їх місць працевлаштування, тому що під час проходження практики у клініці отримують безцінний досвід, який використовують у подальшій роботі.

Усі ці умови навчання забезпечує саме юридична клінічна освіта, яка передбачає сполучення теоретичного та практичного компонентів в юридичній освіті, а оволодіння студентами основ правової культури, професійної етики, накопичення ними досвіду роботи із малозабезпеченими верствами населення є її позитивною особливістю [3].

Саме досвід функціонування юридичних клінік в Україні допоміг виокремити ті аспекти роботи юриста, на яких не акцентується увага під час вивчення базових навчальних дисциплін, що відповідає основним ідеям Болонського процесу. Так, одне з першочергових завдань створення зони

європейської вищої освіти та її забезпечення полягає у сприянні мобільності освіти, у рамках якої студентам повинні забезпечуватися доступ та можливість отримання освіти та практичної підготовки, а особливості юридичної професії позначаються на специфіці навичок, які необхідно набути під час навчання: 1) система знань про право і державу, механізми їх організації, процеси функціонування, особливості сприйняття особистістю та суспільством; 2) знання діючого законодавства, норм матеріального права та, особливо, процесуального права; 3) формування правового мислення, здібностей пов'язувати фактичні обставини із законом і на його основі пропонувати вирішення життєвих ситуацій; 4) уміння складати документи юридичного характеру, давати поради, консультувати з правових питань. Іншими словами, як акцентує на це увагу С.В. Ківалов, головний плюс європейських стандартів – у їхній раціональності, коли навантаження робиться на професійні навички [3].

Таким чином, програма навчання у юридичній клініці доповнює стандартну юридичну освіту, даючи неоціненний практичний досвід студентам, які спочатку освоюють теорію, а вже потім усвідомлюють, де вони можуть застосувати свої знання. Робота в юридичній клініці найчастіше ставить перед студентом складну життєву ситуацію та пропонує йому її вирішити. У процесі вирішення він сам починає розуміти, яких знань виявляється недостатньо, а отже, процес навчання починає рухатися від практики до теорії, а потім навпаки, але вже на вищому рівні.

Бібліографічні посилання:

1. Савелова Ю.М. Поняття «Юридичної клінічної освіти» в Україні. *Науково-практична Інтернет-конференція 05.03.2013 р.*
2. Кормич Л.И. Юридическое образование. Проблемы и перспективы. *Актуальні проблеми політики : зб. наук, праць. Вип. 17, 2003 р. С. 20.*
3. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: *монографія*, 2015. 328 с.

Кулініч Ольга Олександрівн,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток громадянського суспільства та держави характеризується високим рівнем індивідуалізації і, як наслідок, впливає на формування юридичної еліти, здатної ефективно забезпечити реалізацію,

охорону та захист прав і свобод людини і громадянина та правового розвитку усієї соціальної спільноти. Для вирішення зазначеної проблеми актуальним питанням є підвищення якості підготовки майбутніх фахівців-юристів, оскільки сучасний навчальний процес переобтяжений теоретичною інформацією і лише частково сприяє практичній підготовці здобувачів вищої освіти. Одним з ефективних способів вирішення цієї проблеми є розвиток юридичної клінічної освіти у закладах вищої освіти юридичного профілю.

Значний внесок у дослідження юридичних клінік України та іноземних держав здійснили у наукових працях вітчизняні і зарубіжні вчені, серед яких: С. Алексєєв, В. Андрущенко, М. Аракелян, О. Бандурка, В. Бігун, К. Вітман, М. Вітрук, В. Головченко, С. Гончаренко, М. Дамірлі, О. Джужі, В. Дудченко, В. Журавський, В. Завальнюк, О. Зайчук, С. Ківалов, В. Ковальський, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, О. Копиленко, С. Корецький, А. Кормич, Л. Кормич, М. Кравчук, Н. Крестовська, А. Крижанівський, В. Личко, М. Марченко, О. Мурашин, В. Нерсисянц, Ю. Оборотов, М. Орзіх, Н. Оніщенко, Ю. Полянський, П. Рабінович, В. Сирих, О. Скакун, Є. Федик, Л. Шевченко, Ю. Шемшученко, Д. Ягофаров та ін. Предметом дослідження науковців була організація діяльності юридичних клінік у різних країнах. Однак для підвищення якості їх функціонування, особливого значення набуває дослідження сучасних міжнародно-правових стандартів юридичної клінічної діяльності з метою імплементації найкращого досвіду в Україні.

Юридична клінічна наука охоплює собою функціонування юридичної школи, програми надання послуг клієнтам та здобуття практичного правового досвіду для студентів закладів вищої юридичної освіти. Зазвичай юридичною клінікою керують викладачі закладів вищої юридичної освіти [7, с. 83]. Як правило, юридичні клініки функціонують на безоплатній основі та виникли як методика практичного навчання здобувачів вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

Загалом, діяльність юридичних клінік ґрунтується на принципах верховенства права, законності, об'єктивності, гуманізму, безоплатності надання правової допомоги, конфіденційності, компетентності та добросовісності у виконанні студентами-консультантами своїх обов'язків, уникнення конфлікту інтересів, домінантності інтересів клієнта, повного інформування відвідувачів про правила роботи юридичної клініки, практичної орієнтованості отриманих знань, доступності викладення правового матеріалу, орієнтації на формування конкретних вмінь та навичок [6]. Зазначені вище засади входять до Стандартів юридичної клінічної діяльності в Україні, формування яких відбулось під впливом європейських мінімальних вимог до моделі організаційної структури юридичних клінік закладів вищої освіти.

Для підвищення ефективності юридичної клінічної діяльності в Україні, особливого значення набуває теоретико-правовий аналіз зарубіжного досвіду їх функціонування. Сьогодні юридичні клініки при

юридичних факультетах провідних міжнародних навчальних закладів стали невід'ємною ланкою існуючого структурованого університетського механізму, обов'язковою частиною навчального курсу, який студенти мають засвоїти.

Так, сьогодні у Польщі існує 25 юридичних клінік. Щороку майже 2 тис студентів під наглядом понад 350 викладачів розглядають близько 12 тис справ. Робота клінік розподілена на підрозділи: цивільний, адміністративний, трудовий, кримінальний, міжнародний, підрозділ прав біженців та прав жінок. Робота студентів включає у себе письмові висновки, письмові заяви, апеляції, претензії, скарги. Вступ до клінічної роботи включає лекції та семінари, присвячені таким питанням, як правова етика, психологія спілкування з клієнтами. Студенти також зустрічаються з практиками, які пояснюють усі проблеми роботи з людьми, які шукають доступу до правосуддя. Після вступного навчання студенти розподіляються на різні секції, які контролює принаймні один викладач факультету [1].

Юридичні клініки у США сьогодні існують майже в усіх університетах, які готують юристів. Як правило, вони мають певну спеціалізацію та інтегровані у навчальний процес як форма навчального курсу і одночасно практики. Клініки організують роботу на методах і важливості юридичної клінічної освіти, а також відстоюванні інтересів юридичних клінік перед керівництвом вищих навчальних закладів [4, с. 41]. Сьогодні юридичні клініки у США здобули значного розповсюдження завдяки їх ефективності під час здобуття теоретичних знань з юриспруденції. Клініки розглядаються як освітній метод, який забезпечує можливість здобуття практичних навичок під час надання юридичних послуг реальним особам, які потребують такої допомоги.

У Великій Британії розвиток юридичної клінічної освіти відбувався значно повільніше, ніж у США. Спочатку юридична освіта мала суто академічний характер, оскільки роль вищого навчального закладу зводилася до передачі студентам теоретичних знань, а не до їх професійної підготовки до професійної практичної діяльності [3]. У 1994 році було створено Організацію клінічної юридичної освіти (CLEO), яка проводить щорічні загальнодержавні заходи з розвитку юридичної освіти і впровадження методів юридичної клінічної освіти, допомагає фінансово у здійсненні наукових досліджень та тренінгових програм для своєї спільноти. Створення організації звісно мало позитивний вплив на розвиток юридичної клінічної освіти, але найбільш позитивна динаміка запровадження клінік спостерігається після скасування консервативної позиції Асоціації юристів щодо освіти.

Шлях для появи юридичних клінік у Німеччині відкрила редакція 2008 року параграфа 6 Закону про правничі послуги [2]. Відповідно до цього закону було дозволено неоплачувані юридичні послуги, не пов'язані з наймом, зокрема позасудові консультації студентів під керівництвом професорів вищих навчальних закладів.

На основі зазначеного вище зарубіжного досвіду функціонування юридичних клінік, можна зазначити, що формування правових стандартів їх діяльності – складний та довготривалий процес. На думку В. Лісіцина, юридичні клініки у своєму розвитку проходили ряд обов'язкових етапів: 1) організаційний, 2) підготовчий; 3) робочий; 4) модернізаційний [5, с. 6]. У рамках першого етапу приймалося рішення про створення юридичної клініки, розроблялася та затверджувалася установча документація здійснювався набір персоналу тощо. На робочому етапі вироблялися алгоритми дій персоналу в цілому – від надходження дзвінка клієнта до схеми роботи по окремих категоріях справ, а до модернізаційного етапу приступали ті юридичні клініки, які уже мали певний досвід роботи. Лише після проходження усіх етапів юридична клініка може аналізувати ефективність роботи, а також визначати позитивні та негативні фактори організації її діяльності.

Сьогодні значення юридичних клінік при закладах вищої освіти зміцнено шляхом: співпраці з міжнародними і національними фондами та іншими асоціаціями; реалізації принципу вузької спеціалізації, що перетворило їх на структури, подібні до недержавних організацій; підтримки юридичної клінічної освіти університетами; становлення юридичної клінічної освіти як невід'ємної практики університетських обмінів та програм підвищення кваліфікації тощо.

Отже, становлення та розвиток юридичної клінічної діяльності становить складний процес організації практичного навчання здобувачів вищої освіти юридичного профілю, який організовується шляхом надання юридичних консультацій особам, які потребують правової допомоги. Для підвищення ефективності їх роботи розроблено мінімальні вимоги – Стандарти функціонування юридичних клінік, які було сформовано на основі міжнародного досвіду їх роботи.

Одним із фундаментальних принципів роботи юридичних клінік у світі є принцип гласності, відкритості та компетентності, оскільки здобувачі під керівництвом науково-педагогічних працівників надають юридичні послуги у реальних справах. Розвиток цих засад в Україні безперечно матиме позитивне значення для розвитку юридичної клінічної освіти в Україні, оскільки підвищать їх авторитетність не тільки серед громадськості, але й серед закладів вищої освіти як дієвий метод практичного навчання здобувачів вищої освіти та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Бібліографічні посилання:

1. History and activity of the legal clinics in Poland. FUNDACJA UNIWERSYTECKICH PORADNI PRAWNYCH : офіційний вебсайт. URL: <http://www.fupp.org.pl>

2. McKay, Leanne. State-Sponsored Legal Aid Schemes. International Network to Promote the Rule of Law, December 2015. URL: <https://gsdrc.org/document-library/toward-a-rule-of-law-culture-exploring-effectiveresponses-to-justice-and-security-challenges/>

3. Open Society Justice Initiative. Legal Aid In Europe: Minimum requirements under International Law, April 2015. URL: <https://www.justiceinitiative.org/publications/legal-aid-europe-minimum-requirements-underinternational-law>
4. Галай А. Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та у деяких інших країнах світу. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 39-48.
5. Лисицын В.В. Юридическая клиника – эффективная модель подготовки современного юриста в условиях специализированного вуза. *Судья*. 2008. № 10. С. 6.
6. Стандарти діяльності юридичних клінік в Україні, схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України від 19 червня 2014 року. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klinik-ukrajini.pdf>
7. Хорошковська В.С. Особливості становлення та розвитку юридичної клінічної науки в Україні. *Правова позиція*. 2021. № 4 (33). С. 82-87.

Купін Арнольд Павлович,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Національний університет
«Запорізька політехніка»*)

ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРАМИ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Сучасний стан і перспективи здійснення цивілізаційного вибору України передбачає виконання безлічі умов на шляху до процесу євроінтеграції, яка у системі зовнішньо політичних пріоритетів посідає особливе місце. Одним із визначальних аспектів такої інтеграції є формування ефективної системи та належного формування інституту адвокатури, що сприятиме розвитку демократії та дотриманню принципів верховенства права, оскільки це головні засади членства у Європейському Союзі.

Питання організації і діяльності інституту адвокатури, зокрема, у сфері відповідальності адвоката перед клієнтом набувають неабиякої актуальності та важливості в контексті відповідності законодавства України нормам і стандартам Європейського Союзу.

Проблемами організації інституту адвокатури і його діяльності у країнах Європейського Союзу займалися безліч юристів-науковців та практиків, особливої уваги це питання зазнало у середовищі адвокатського самоуправління. Перспективи вирішення питання відповідальності адвокатів обговорювалися на різних рівнях, вагомий внесок зробили зарубіжні і

вітчизняні вчені. Згідно з результатами проведення огляду даної квестії склалось два підходи до розуміння даного поняття. Доцільно визначити, що перший заперечує його і розглядає як можливий тиск на адвоката, а останній відстоює як атрибут договору, без якого не забезпечені права клієнта. Але окремі аспекти потребують додатково розгляду та певних уточнень, для повного обґрунтування, що зумовило актуальність, важливість і доцільність дослідження у даному напрямку.

Клієнти, які звертаються до адвокатів за правовою допомогою, мають право отримати її на підставі договору про надання правової допомоги. Але дуже часто адвокат виступає сильною стороною у такому договорі й, до того, відносини між адвокатом та клієнтом традиційно засновуються на довірі й не завжди формалізуються письмово, а якщо і договір укладається, то на умовах, які все одно визначені саме адвокатами з урахуванням їх інтересів. Тож згодом клієнт або не має доказів його правового зв'язку із захисником, або є залежною стороною, інколи навіть попадає в кабалу, і не може захиститися від недобросовісного адвоката.

Принаймні в практиці КДКА значна кількість спорів типова – адвокати отримали оплату від клієнта і ухиляються від виконання своїх обов'язків і зустрічі із клієнтом. Попри те, що договір є зобов'язанням і його невиконання чи неналежне виконання передбачає наслідки, що передбачені ст. 611 ЦК України в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», як в його попереднику – Законі України «Про адвокатуру», передбачено лише дисциплінарну відповідальність адвокатів. Якщо звернути увагу на п.14 ч.1 ст.23 Закону, то фактично він унеможлиблює притягнення адвокатів в Україні до кримінальної, цивільно-правової чи ін. виду відповідальності, зокрема у випадку необхідності відшкодування збитків, завданих клієнту порушенням адвоката їх зобов'язань.

Нині загальноприйнятою та широко обговорюваною, серед вчених юристів та практиків, є міркування про те, що адвокати в нашій країні можуть виступати суб'єктами цивільно-правової відповідальності [1, с.14]. А ось на думку М.В. Кравченка, достатніх підстав для закріплення положення в законі про неможливість юридичної відповідальності адвокатів натепер немає. В своєму міркуванні він зосереджує увагу більше на матеріальній відповідальності адвокатів за вчинення ними правопорушень [2, с. 112].

Спираючись на п.5 ч.1 ст. 1 закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в якому легалізовано договір про надання правової допомоги тобто, домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представників або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Видно, що в такій конструкції чітко виділене зобов'язання, тому повинні бути й види забезпечення їх виконання, яких на жаль нема.

В правовій доктрині такий договір є мало досліджуваним і конкурує за спрямуванням з договором юридичних послуг, що спричиняє певний науковий та практичний інтерес. Як вже говорилося, застосування такого виду договору на практиці спричиняє деякі труднощі щодо забезпечення прав клієнтів на належну правову допомогу, так як у ньому не встановлено підстав притягнення адвокатів до відповідальності, його порядок та наслідки, що є проявом лобіювання інтересів адвокатів.

Якщо взяти за приклад типову ситуацію коли засідання суду переноситься за проханням адвоката, а клієнт про це не був попереджений. Несправедливість в цій ситуації очевидна: професійність адвоката забезпечує його захист від вимог та позовів клієнта за неустойку та відшкодування шкоди та надає право на відшкодування витрат на виконання договору, а клієнт в такій ситуації позбавлений права відшкодування додаткових витрат з вини адвоката. Таке явище суперечить більшості засад цивільного законодавства, призначенню охоронної функції цивільного права та відповідальності у цивільному праві як одного з гарантій у договірному праві.

В практичній діяльності КДКА найчастіше звертаються зі скаргами про невиконання адвокатом своїх професійних обов'язків, на отримання гонорару без надання правових послуг або надання їх не в повному обсязі, допущення адвокатами конфлікту інтересів чи невиконання професійних обов'язків тощо.

Основною проблемою прояву предмета дослідження виступає обмеження притягнення адвоката до кримінальної та ін. відповідальності. Прикладом може бути ситуація, коли адвокат при отриманні доказів використовував заборонені методи і при поданні їх до суду проявив недобросовісність або не з'явився до суду для представництва інтересів клієнта. А коли подав позов про стягнення заподіяння йому збитків, то суд у задоволенні позову відмовив на підставі ч. 14 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Заслуговує на увагу аналіз досліджень на основі практичного досвіду адвокатів в зарубіжних країнах, а саме обов'язкове страхування відповідальності адвокатів. Доцільно зазначити, що страхування ризику професійної відповідальності популярне в багатьох країнах Європи.: Польща, Литва, Угорщина, Румунія, Чеська Республіка, Італія, Німеччина та ін.

Так, за приклад ми візьмемо Німеччину – як одну з самих найрозвинутіших країн світу та Європи. Обмеження або заборони укладання договору між адвокатом та клієнтом на законодавчому рівні в цій країні не існує. Але є ймовірність, що діяльність адвокатів може призвести до заподіяння серйозної майнової шкоди клієнту, тому вони обов'язково страхують свою професійну відповідальність. Зокрема, такі дії стосуються відповідальності виконання адвокатом доручень господарсько-правового характеру, коли в повному обсязі відшкодування адвокатом збитків може бути економічно складним для нього. В таких ситуаціях сума покарання не

повинна бути меншою за двісті п'ятдесят тисяч євро на один страховий випадок. Тому суди Німеччини змушені посилювати вимоги щодо рівня професійної компетентності та сумлінності адвокатів.

Таким чином, доцільно внести власну пропозицію щодо запозичення страхових норм на прикладі країни Німеччини. Такі дії відповідатимуть стандартам європейського законодавства та виступатимуть одним із ключових напрямів гармонізації законодавства України за нормами та стандартами ЄС. А в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» необхідно закріпити норми не лише дисциплінарної, а й цивільно- правової (майнової) відповідальності адвокатів. Це сприятиме зміцненню гарантій осіб при реалізації їх конституційного права на якісну правову допомогу. Щодо спірного питання: обмежити відповідальність адвокатів, як прояв тиску на них чи забезпечити принцип належного виконання зобов'язань, то позитивне рішення повинно бути на користь сторони інтереси якої було порушено, що слід додати у спеціальному законі.

Бібліографічні посилання:

1. Вільчик Т. Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів. Форум права. 2016. № 1. С. 30–36.
2. Заборовський В. В., Бисага Ю. М., Булеца С. Б. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики : монографія. Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2019. 650 с.

Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри права та методики
викладання правознавства,
доктор юридичних наук, професор
(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)

**ЮРИДИЧНА КЛІНІКА
ЯК СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНИЙ ІНСТИТУТ**

Чи справді юридичні клініки є тією формою навчання, що може сприяти виробленню практичних навиків і якостей? Даючи відповідь на це питання, слід чітко розуміти зміст діяльності студента в юридичній клініці. Основними формами роботи студентів в юридичній клініці (в контексті освітньої функції) є:

- 1) надання усних та письмових консультацій клієнтам;
- 2) складання юридичних документів (позовна заява, клопотання, заява, скарга, офіційний лист);
- 3) у окремих випадках представлення клієнта у органах влади (якщо це передбачено національним законодавством).

У будь-якому з названих випадків, студент повинен:

1. Ознайомитися з обставинами справи клієнта, з'ясувати усю важливу для розв'язання юридичного конфлікту інформацію. Виконання цього завдання сприяє формуванню навичок спілкування з клієнтами, проведення професійних бесід, опитувань; формуються уміння юридичного аналізу.

2. Розв'язуючи конкретну ситуацію, студент вивчає законодавство, яке регулює відповідні суспільні відносини. Окрім цього, доволі часто студент стикається з тим, що йому не вистачає теоретичних знань для розв'язання проблеми клієнта, що спонукає його до самостійного пошуку відповіді, опрацювання додаткової літератури, судової практики, як національної, так і міжнародної, наприклад, практики Європейського суду з прав людини. Доречно зауважити, що судді Європейського суду з прав людини послуговуються і правовою доктриною Сполучених Штатів Америки. Так, наприклад, у окремій думці у справі *Svetina v. Slovenia* один з суддів аргументує позицію про неприйнятність доказів та згадує американські концепції «незалежного джерела» (*independent source*), сформульовану у справі *Silverthorne Lumber Co. v. United States*, і «очищеної плями» (*purged taint*), сформульованої у справі *Nardone v. United States*, а також акцентує увагу на доктрині «неминучого виявлення» (*inevitable discovery*), яка була сформульована Верховним судом Сполучених Штатів у справі *Nix v. Williams* [1].

При цьому студент вивчає матеріальні й процесуальні норми у взаємозв'язку, формуються наскрізні навички, що не обмежуються однією з дисциплін. Формування навичок відбувається у зворотному боці (у порівнянні з класичними формами правничої освіти): від практики до теорії.

Відтак, розв'язання цього завдання сприяє формуванню стійких знань щодо дії правових норм у конкретних життєвих ситуаціях; активізує пошукову діяльність студента, сприяє формуванню навичок юридичного аналізу, критичного мислення.

Однак, на мою думку, більш значимим для використання юридичної клініки як форми правничої освіти є те, що студент працює саме з людиною. А це сприяє розвитку емоційного інтелекту, який є важливим фактором успішної кар'єри у сучасних умовах. «Індивіди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту володіють вираженими здібностями до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, а також до управління емоційною сферою, що обумовлює вищу адаптивність і ефективність у спілкуванні» [2, с. 125] – зазначають Н. Ярош і В. Артюхова. Емоційний інтелект для правника є тим засобом, що дозволяє налагодити контакт з клієнтом, прийняти виважене рішення, адекватно сприймати свій емоційний стан. Адже клієнт правника зазвичай перебуває в незвичній для нього ситуації, переважно конфліктній, що є фактором його емоційності, агресивності, відчуття безвихідності, злості, дратівливості. Надмірна емпатія зі сторони правника може стати чинником прийняття неадекватних рішень, особливо якщо мова йде про студента, що надає правничу допомогу в межах юридичної клініки. Більш того, постійне перебування студента в стані

сильної емпатії не може не позначитися на його психологічному стані, зокрема, у формі виснаження, втоми.

Окрім цього, клієнт не завжди розуміє, що йому потрібно, тому розвинутий емоційний інтелект дозволяє правнику налагодити взаємодію з клієнтом та виробити правильну стратегію, яка буде урахувати потреби клієнта та ґрунтуватися на положеннях законодавства.

Зважаючи на те, що клієнтами юридичних клінік є переважно соціально незахищені верстви населення, то як показує досвід роботи авторів з студентами юридичних клінік, доволі часто клієнти шукають не тільки правову допомогу, для них важливим є те, що їх почують. У цьому контексті частково можна не погодитись з Р. Кантом, який досліджував емоційний інтелект студентів і дійшов висновку, що не правничих шкіл емоційний інтелект вищий за емоційний правничих шкіл. При цьому, на його думку студенти, які навчалися на правника, не повинні були проявляти своїх емоцій, оскільки це не властиво для їхньої професії [3, с. 441-446]. Дійсно, правники повинні об'єктивно розв'язувати юридичні конфлікти без надмірних емоцій, але емоційний інтелект саме і передбачає уміння правильно розуміти свої емоції та керувати ними, а також розуміти емоційний стан клієнта. Відсутність будь-яких емоцій при розв'язанні сімейних справ, пов'язаних з вирішенням долі дитини, кримінальних справ, пов'язаних з вбивством багатьох осіб чи статевими злочинами навряд чи буде мати позитивний вплив на створення відносин довіри з клієнтом, який є потерпілою стороною. Люди з високим емоційним інтелектом будують «краще можуть мотивувати себе та інших, активніші, новаторські та творчі, ефективні лідери, краще працюють в умовах стресу і справляються зі змінами, перебувають у більшій гармонії із собою» [4, с. 11].

Особливо важливим, на нашу думку, є те, що саме емоційний інтелект може стати у майбутньому фактором конкурентоздатності правника. Йдеться про те, що в умовах діджиталізації права, використання інформаційних технологій в юридичному бізнесі, зокрема ботів для надання консультацій, аналізу договорів, такі уміння як прийняття унікальних рішень, розуміння потреб клієнтів, ефективне проведення діалогу та медіації допоможуть правнику бути активним учасником на ринку правничих послуг.

Бібліографічні посилання:

1. Concurring Opinion of Judge Pinto de Albuquerque. European Court of Human Rights (2018). Case of Svetina v. Slovenia (Application no. 54335/14). URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183124>.
2. Ярош Н.С., Артюхова В.В. Співвідношення понять емоційний інтелект та саногенне мислення особистості. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5 Issue 6. P.122-133.
3. Kant R. Emotional intelligence: A study on university students. *Journal of Education and Learning*. 2019. Vol 13. No. 4. P. 441-446.
4. Барко В.І., Остапович В.П., Олешко П.С. Українськомовна адаптація опитувальника рівня і структури емоційного інтелекту з метою психологічного добору поліцейських. *Psychological Journal*. 2019. № 3 (23). С. 9-25.

Куцубіна Катерина Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
2 курсу спеціальності «Право»
Біла Альона Валеріївна,
викладачка кафедри права,
політології та міжнародних відносин
Науковий керівник – Макарова Т.П.,
адвокат, керівник юридичної клініки,
викладач кафедри права, політології
та міжнародних відносин
(Університету імені Альфреда Нобеля)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В умовах сьогодення, в нашій державі склалася досить складна політична ситуація. Анексія Криму, окупація частин територій Луганської та Донецької областей негативно відобразилися на житті мирного місцевого населення. Внаслідок чого, величезна кількість людей була вимушена покинути місця постійного проживання і виїхати інші міста на підконтрольну територію України. Особам, які вимушено покидають чи покинули постійне місце проживання і оселяються в іншому місці країни, державою офіційно надається статус внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО).

До юридичних клінік звертаються особи з проханням надати їм правничу допомогу, щоби набути статус внутрішньо переміщеної особи, чи отримати додатковий правовий захист у реалізації своїх прав і основоположних свобод в Україні.

Питання надання правової допомоги, судового захисту категорії осіб, які мають статус внутрішньо переміщених осіб посідає досить значне місце, в цьому і полягає актуальність обраної теми.

З моменту анексії Криму, а також окупації Луганської та Донецької областей в Україні станом на 03 серпня 2021 року нараховується близько 1,5 млн. ВПО (за даними Уряду України – Міністерства соціальної політики України) [2]. Таким особам необхідна постійна допомога, так як вони залишилися без роботи, без житла і засобів проживання.

Держава надає найрізноманітнішу допомогу внутрішньо переміщеним особам: від надання ковдр і вугілля взимку до забезпечення місцем проживання. Але, незважаючи на те, що держава надає постійну допомогу ВПО, такі особи стикаються з численними проблемами у питанні отримання соціальних виплат, пенсій тощо. Тому, у керівництва держави з'явилася необхідність законодавчо врегулювати це питання і створити механізми для реалізації внутрішньо переміщеними особами своїх прав і свобод.

В 2014 році в Україні був прийнятий Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

(далі - Закон). Даний Закон встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Чинне законодавство визначило правовий термін внутрішньо переміщеної особи, який вказує, що ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

В діючому Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» приділяється увага реалізації всіх законних прав і свобод громадянина, які визначені Основним Законом - Конституцією України. Цим законом було створено Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, ведення якої регламентується особливим порядком, який визначає Кабінет Міністрів України. В таких базах наявна інформація про ВПО, його колишнє та теперішнє місце проживання, склад сім'ї, місце роботи і т.п.

Але навіть такий підхід до врегулювання питання з ВПО не дає змогу повністю забезпечити права і свободи ВПО. В державі складна ситуація із грошовими засобами, а також із житловим фондом, щоб розмістити і наділити засобами проживання таку велику кількість людей.

Зокрема, ситуацію, що склалася покращує фінансування міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй. Без їх допомоги, вирішити питання з такою категорією осіб була б набагато складнішою.

Відповідно до Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами та свободами відповідно до Конституції, законів України та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України.

Слід звернути увагу, що забороняється дискримінація ВПО під час здійснення ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони внутрішньо переміщені особи. Водночас, законодавство встановлює низку спеціальних прав і обов'язків для внутрішньо переміщених осіб.

Зокрема, 6 січня 2016 року Президентом було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 № 921-VIII, який повністю відповідає міжнародним стандартам. Після набрання чинності цим Законом іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на території України і проживали на тимчасово окупованих територіях, зможуть стати внутрішньо переміщеними особами.

Довідка ВПО діє безстроково і переселенцям не треба проходити переєстрацію для пролонгації довідки та реєструватися в Державній міграційній службі України. Цей Закон також допомагає зареєструватися внутрішньо переміщеним особам на ринку праці та полегшує пошук роботи та працевлаштування.

Окрім проблем із реєстрацією та працевлаштуванням, ВПО мають складнощі щодо відновлення документів, отримання довідок та свідоцтв. Ці питання набувають особливого значення з огляду на суттєве погіршення майнового та матеріального становища ВПО, втрати ними майна, а також загрози втрати права на спадщину.

Так, починаючи з 1 грудня 2014 року документи, навіть ті, на яких стоїть українська печатка, видані на непідконтрольній Україні території, вважаються недійсними та не мають юридичної сили. Однак такі документи, як виняток, можуть братись до уваги судом та оцінюватись разом з іншими доказами в їх сукупності та взаємозв'язку під час розгляду справ у порядку статті 2571 Цивільного процесуального кодексу України.

Такий порядок прийняття документів склався відповідно до практики Міжнародного суду ООН. Консультативний висновок Міжнародного суду (ООН) у справі Намібії (так званий «намібійський виняток») є винятком із загального принципу щодо недійсності актів, у тому числі нормативних, які видані владою невизнаного на міжнародному рівні державного утворення.

Зазначений виняток полягає в тому, що не можуть визнаватися недійсними всі документи, видані на окупованій території, оскільки це може зашкодити правам мешканців такої території. Зокрема, недійсність не може бути застосована до таких дій як, наприклад, реєстрація народжень, смертей і шлюбів, невизнання яких може завдати лише шкоди особам, які проживають на такій території.

В українській судовій практиці вже є факти прийняття документів, виданих на непідконтрольній території України. Так, рішенням Попаснянського районного суду Луганської області від 24.02.2016 (суддя Мазур М.) згідно з новою процедурою, передбаченою статтею 2571 ЦПК України (чинна з 24.02.2016), встановлено факт смерті особи на окупованій території. При цьому під час оцінки в якості доказу медичного свідоцтва про смерть, виданого медичною установою, що знаходиться на окупованій території, суд виходив із загальних принципів, сформульованих у висновку Міжнародного суду ООН («Намібійські винятки») та розвинутих у рішеннях ЄСПЛ, останнє з яких було прийнято 23.02.2016 («Mozer v. the Republic of Moldova and Russia») [3]. Суд підкреслив, що це не означає, що судом визнаються документи, видані окупаційною владою чи легітимізується ця влада; у даному випадку ці документи як виняток приймаються та оцінюються разом з іншими доказами[4].

Внаслідок вищевикладеного, аналізуючи події щодо окупації частини території України та військових дій на Сході держава Україна та її суспільство стикаються щодня з новими викликами. Досить багато роботи та зусиль потрібно докласти, щоб жодна людина не була обмежена у своїх правах, незалежно від будь-яких обставин. І цей обов'язок насамперед має на себе брати держава, яка зобов'язана гарантувати дотримання всіх конституційних прав особи.

Представникам законодавчої та виконавчої влади вкрай необхідно діяти більш рішуче. Особливо це стосується захисту майнових та громадянських прав ВПО:

- Верховна Рада України має своєчасно та гнучко реагувати на проблеми, які виникають, та ухвалювати необхідні закони, спрямовані на реальне забезпечення прав ВПО.

- Уряд повинен забезпечити виділення достатніх ресурсів, у тому числі фінансових, для реалізації соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України.

Юридичні клініки вищих навчальних закладів можуть допомогти шукачам притулку в оформленні заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, підготовці адміністративних позовів про оскарження рішень про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо набуття статусу ВПО, а також рішень про відмову у визнанні ВПО, отриманні судових рішень про встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема про факт народження або смерті особи на непідконтрольних Україні територіях.

Юридичні клініки при роботі з внутрішньо переміщеними особами можуть зустрітись з проявами ксенофобії, расизму та інших форм дискримінації, тому студенти-консультанти, повинні володіти мінімальним обсягом знань про ознаки цих явищ та відповідальності за їх вчинення. Особлива увага має приділятися вихованню у студентів-консультантів юридичних клінік принципів толерантності.

Оскільки внутрішньо переміщені особи, опинившись в загрозованих для життя обставинах потребують не тільки правничої допомоги, а й особливих форм правової роботи.

При цьому, можлива співпраця юридичних клінік з Центрами безоплатної правової допомоги, правозахисними громадськими організаціями для вирішення стратегічних справ, громадськими організаціями внутрішньо переміщених осіб для проведення спільних правопросвітніх заходів: круглих столів, семінарів, показів та обговорень документальних фільмів тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Дата оновлення: 06.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Дата звернення: 01.12.2021 р.)

2. Обліковано 1 450 798 внутрішньо переміщених осіб. Міністерство соціальної політики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Дата звернення: 01.12.2021 р.)

3. European Court of Human Rights. CASE OF MOZER v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND RUSSIA (Application no. 11138/10): веб-сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-161055%22%7D> (Дата звернення: 01.12.2021 р.)

4. Єдиний державний реєстр судових рішень: справа № 423/ 620/16-ц від 24.02.2016: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56177713> (Дата звернення: 01.12.2021 р.)

Лавренко Дар'я Олександрівна,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАПОЗИЧЕННЯ УКРАЇНОЮ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАКТИКИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

В сучасному світі багато людей кожного дня наштовхуються на проблеми, які тим чи іншим шляхом пов'язані з правовим регулюванням. Питання правового регулювання не можуть бути вирішеними без допомоги кваліфікованих правників. Тому рішенням таких питань є надання особи, яка потребує правової допомоги певної дієвої допомоги, яка полягає у наданні правової консультації та послуг. Але досить часто виникають такі питання: Як отримати людині, яка потребує необхідної правової допомоги, якщо вона не має можливості оплатити такі послуги, адже вони є недешевими. Звідси ми можемо згадати про таке явище, як безоплатна правова допомога, це такий вид допомоги, який гарантується державою, та частково чи повністю може бути оплачений з коштів Державного бюджету України [1].

Безоплатна правова допомога – це правова допомога, яка гарантується що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. Безоплатна правова допомога є певною умовою підвищення довіри громадян до держави сприяє підвищенню рівня та якості життя населення, а також є однією з гарантій держави щодо забезпечення основних прав і свобод громадян. Вона є важливою частиною ефективної системи правосуддя, яка спирається на принцип верховенства права, який зазначає, що всі люди незалежно від раси, статі, віку або релігійних переконань є рівними перед законом та ніхто не може бути покараний не в законному порядку і тільки за його порушення. Такий вид допомоги є державною гарантією, який може поєднати в собі справедливий розгляд справи і право на захист власних інтересів

Безоплатна правова допомога є невід'ємною частиною української правової системи, яка включає в себе міжнародні та національні особливості. Чинні в Україні засади надання правової допомоги включають низку міжнародних правових актів та норми українського законодавства. Україна стоїть на шляху побудови такої системи безоплатної правової допомоги, яка б відповідала міжнародним стандартам згідно з Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Європейською Конвенцією про захист прав людини (1950р.) і практикою Європейського Суду з прав людини, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, практиці Комітету ООН з прав людини.

Після вступу України до Ради Європи у 1995 році Україна декларувала себе рівноправним партнером інших держав. Відповідно наша країна впроваджує міжнародні законодавчі акти у своє національне законодавство. Водночас Конституція України гарантує дотримання основних прав людини і серед них права на отримання кваліфікованої правової допомоги. Треба наголосити на тому що, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» дав змогу чинній системі безоплатної допомоги стати більш затербуваною, оскільки закон створив механізм реалізації для кожного громадянина, який би міг звернутись за допомогою. Закон відповідає вимогам міжнародних законів, наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2] та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [3], які зобов'язують держави надавати безоплатну допомогу, тим хто дійсного цього прагне. Також, ми маємо зазначити, що безоплатна правова допомога, ділиться на два типи, такі як безоплатна первинна правова допомога. Вона являє собою гарантію прав та свобод людини, та захист якщо ці права порушуються, оскарження рішень тощо. Та другим видом виступає безоплатна вторинна допомога, яка являє собою можливість та доступ до правосуддя [5].

Юрист і політик Павло Петренко наголошує на тому, що побудова системи безоплатної правової допомоги є ключовим елементом реформування Міністерства юстиції. Можемо побачити, що Міністерство Юстиції почало працювати в своєму основному напрямку, а саме захист прав громадян [4].

Необхідно зазначити, що системи надання безоплатної правової допомоги різняться між країнами, а отже немає єдиної правової допомоги, яка підходила б ідеально для України. Існують багато принципових відмінностей у парадигмі, організації та управлінні систем з надання правової допомоги. В деяких країнах забезпечується необхідність надання кожному доступу до правосуддя та юридичних послуг, а в інших країнах доступ до таких послуг може надаватися лише особам, які вкрай цього потребують. Саме такі проблеми доступу до безоплатної правової допомоги є найважливіші у сфері реалізації прав людини.

Отже, безоплатна правова допомога є необхідним аспектом у кожній демократичній і правовій державі. Система безоплатної правової допомоги та її розвиток робить значний внесок у здійснення реформ. В нашій країні це обумовлюється Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами, а також імплементацією міжнародно - правових норм. Запозичення досвіду практики європейських країн сприяє розвитку української системи безоплатної правової допомоги. Притому не існує єдиного правильного зразка, яким слідували б всі країни в даному питанні. Керуючись загально визнаними у світі правовими актами, такими як Загальною декларацією прав людини, Європейською Конвенцією про захист прав людини та іншим документам ООН у цій галузі українське законодавство створюються з урахуванням місцевого менталітету та рівнем економічного

розвитку, що є одним із найголовніших критеріїв у розвитку безоплатної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 16.01.2020 №3460-VI (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. ВВР, 2019, № 50, ст.356. (дата звернення 24.11.2021)
2. Рекош К.Х., Маслова Н.Н. Европейская конвенция о защите прав и основных свобод: коммент. Москва: ИГП РАН, 1997. 160 с.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 16 груд. 1966 р. резолюцією Генер. Асамблеї ООН 2200А (XXI) . *Верховна Рада України* . URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги. URL:<http://legaid.gov.ua/ua/component/content/article/137-novyny/veresen2016/1836-rada-yevropy-nadala-otsinku-systemi-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-v-ukraini-vysnovkyta-rekomendatsii>.
5. Іванцова А.В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*.2015.№ 8. С 40-45.

Лисенко Єлизавета Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор **Грицай І.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Одним із найважливіших соціальних інститутів, пов'язаних із потребами суспільства у відтворенні та передачі знань, умінь, навичок, підготовці суб'єктів соціальних дій до вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, є освіта. Забезпечення якості освіти в Україні визначається як те, що є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави. 100 %

Це явище складне і багатогранне, інтегрує різні види освітньої та виховної діяльності, їх зміст у єдину соціальну систему, орієнтує їх на суспільний лад, на соціальні потреби суспільства. Та ж його складова – юридична освіта. Залежно від того, до якого профілю юридичної діяльності готуються спеціалісти, складається відповідна програма навчання, де поряд з фундаментальними знаннями передбачається надання студентам спеціальних знань з урахуванням специфіки галузі, в якій вони будуть робота.

Загалом існує кілька основних проблем правової культури:

1. Низький рівень правової культури серед працівників юридичних професій, які входять до складу державних органів і відповідають за правоохоронну, правотворчу діяльність на очах у громадян. Ця проблема призводить до створення неякісних суперечливих нормативно -правових актів у несправедливих та неправильних судових рішеннях.

2. Більшість населення мало вірить у законність чинних правових норм, не відчуває себе достатньо захищеним, не довіряє законодавчим / правоохоронним органам та їх здатності захищати права та свободи громадян. Таке ставлення виникає, коли громадськість стикається з неповагою до закону, правовим нігілізмом з боку чиновників.

3. Не всі члени суспільства мають уявлення про знання юридичної природи через величезну кількість інформації та складність юридичного матеріалу. Тому громадяни України не мають звички звертатися до адвоката для отримання правової інформації, укладання угод, підписання договорів.

4. Формування правової культури відбувається під впливом суспільства та його правового клімату. Коли ми стикаємося з беззаконням та несправедливістю у повсякденному житті, ми поступово формуємо імунітет до неповаги до закону і припиняємо належним чином реагувати на правопорушення, тому, на мою думку, існує небезпека асоціальної поведінки у молодого покоління (оскільки це дія не карається, тоді вона може це зробити). Засоби масової інформації рясніють повідомленнями про правову анархію, тоді як їм слід більше зосередитися на правомірній поведінці.

У сучасному суспільстві існує певна проблема розуміння правової культури молоді, також існує проблема державних структур у сфері роботи з молоддю. На мою думку, на державному рівні слід докласти зусиль для підвищення рівня відкритості урядовців у сфері роботи зі студентами та молоддю для здійснення виховної роботи; проводити роботу щодо формування позитивного ставлення молоді до державних структур та правоохоронних органів. ЗМІ також відіграють негативну роль у формуванні правової культури нашого часу. Журнали, телевізійні газети містять велику кількість сцен пограбування, вбивства та кримінального життя. Дійсно, крім розвитку поганих, нездорових тенденцій, суспільство виявилось позбавленим об'єктивної картини, що відображає не лише злочини та їх генезис, а й усі наступні етапи правозастосування з точки зору злочинів. Узагальнюючи вищесказане, ми відзначимо, що проблема очищення ЗМІ від тих продуктів, які поширюють злочинні традиції, пропагують культ насильства, розпусти та жорстокості, є надзвичайно актуальною. Те, що відбувається сьогодні в інформаційному просторі, руйнує не тільки правову культуру та мораль молоді, але й загрожує нашій державності та національним інтересам. Тому лише завдяки сукупності системи заходів, спрямованих на поліпшення правової культури молоді, можна сформувати ціннісне ставлення у студентів та молоді, а також почуття відповідальності за кожне прийняте рішення. Одним із головних завдань для України має стати подолання деформацій правосвідомості, адже лише перехід вищого рівня правосвідомості має

сприяти побудові України як правової держави. За таких умов Україна зможе претендувати на належне ставлення до себе [1, с. 87-88].

Переважно теоретичний характер, на рівні повсякденного життя, несуть знання студентів та молоді України у сфері прав та свобод людини та громадянина. Зауважимо, що молодь усвідомлює існування прав людини, але це знання є неповним і безсистемним, а також дуже обмеженим. Поінформованість молодих людей у сфері прав людини має низький рівень і не відрізняється від знання прав більшості населення.

Виняток становлять лише молоді юристи та студенти, майбутні абітурієнти в юридичні університети, які мають високий рівень юридичних знань, знають свої права, знають основні документи, які діють у правовому полі, знають свої обов'язки відповідно до Конституції України. Слід зазначити, що значна частина нашої молоді позитивно сприймає існуючі права та свободи, тоді як інша частина нейтралізується щодо існуючих прав та свобод людини у нашій країні, а іноді й досить негативно. Основною причиною такого ставлення до прав і свобод людини є відчуття молоддю своєї нестачі прав та вразливості, незважаючи на закріплення широкого кола прав людини у законодавстві [2, с. 44].

Для вдосконалення правової культури громадян та суспільства в цілому необхідний комплекс економічної, політичної, організаційної, адміністративної, судової, освітньої, освітньої діяльності для прищеплення поваги до закону та стимулювання позитивної правової діяльності. Основною метою правової культури є досягнення правомірної поведінки кожного члена суспільства.

Формування правової культури – це складний психологічний процес сприйняття нормативно -правових приписів, який протікає в особливій для кожної людини формі, з часом має різні результати. Щоб оптимізувати цей процес, зробити його більш ефективним та цілеспрямованим, необхідно мати достовірну інформацію про численні зміни, які опосередковують цей процес, глибоко знати прийоми, засоби та методи досягнення бажаних результатів.

Зміни, що відбулися в попередні роки, зміни в соціально-економічному та політичному житті України спричинили зміни у структурі та ієрархії ціннісних орієнтацій багатьох її громадян. Наразі відбувається падіння системи цінностей. Це призводить до соціальної пасивності сучасної молоді, що може призвести до негативних наслідків у майбутньому.

Недосконалість сучасного законодавства, правова незахищеність особистості негативно позначаються на правовій складовій загальної культури суспільства. У зв'язку з цим процеси модернізації в країні потребують глибокого та всебічного розуміння.

Головною метою лідерів (політиків, юристів) має стати посилення проявів впливу суспільних відносин на саму правову культуру (наприклад, через правову освіту). Такий підхід є запорукою високого рівня правової культури та є важливою умовою забезпечення верховенства права та прав людини [3, с. 10]. Саме високий рівень правової культури у вирішенні

повсякденних питань здатний розвивати та вдосконалювати нашу країну як правову державу. Підвищення рівня правової культури багато в чому залежить не стільки від обсягу набутих правових знань, скільки від уміння правильно їх використовувати у повсякденному житті. Тільки закон, заснований на високих духовних і моральних засадах, дозволить гармонізувати свідомість людини та навколишній простір. Усвідомлення та реалізація суспільних інтересів та потреб відіграє вирішальну роль у розвитку правової культури.

Процес підвищення рівня правової культури передбачає постійну роботу для громадян, якісний та високий рівень викладання у ВНЗ та інших навчальних закладах юридичних дисциплін (розробка нових освітніх програм), високопрофесійну кадрову безпеку законодавчої, виконавчої та правоохоронні органи.

Отже, процес формування та розвитку правової культури багатогранний. Окремі особи, суспільство та держава повинні усвідомлювати свою відповідальність, брати активну участь у створенні реальної правової культури, що відповідає вимогам сучасного суспільства. З іншого боку, саме держава є більш відповідальною за подолання проблем на шляху формування правової культури населення, оскільки вона фіксує закон у правових нормах (фіксуючи їх у нормативно -правових актах), які сприймаються суспільством та особистістю. 100 %

Бібліографічні посилання:

1. Іваній О. М. Аналіз правової культури української молоді в контексті інтеграційних процесів. Національна самосвідомість та правова культура в умовах європейської інтеграції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 лютого 2017 року. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2017. С. 86-88.
2. Окладна М. Г., Перевалова Л. В. Проблеми формування правової культури української молоді. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 32. С. 35-47.
3. Летошко К. А. Роль правової культури в утвердженні правопорядку. Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. Суми: СумДУ, 2014. С. 9-12.

Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права,
доктор юридичних наук, професор
(Університет митної справи та фінансів)

СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

З позиції прав людини адміністративне право завжди було зміщено, оскільки саме від виконавчої влади і захищаються права громадян. Новації в адміністративному праві сьогодні будуються в руслі захисту основних прав і

свобод людини [1, с.143]. Тому, говорячи про адміністративну відповідальність, можна передусім констатувати суттєву зміну спрямованості й змісту адміністративно-правового статусу людини. Будь-які перетворення в сфері адміністративно-правових відносин націлені на становлення правового стандарту взаємовідносин публічної адміністрації і людини, основою якого є сприйняття особи таким суб'єктом, перед яким влада відповідальна за свою діяльність [2, с.77].

Права людини набули цінності, яка належить усьому міжнародному співтовариству і, отримали обґрунтування в міжнародному праві як правовий стандарт, до якого повинні прагнути всі народи і держави. Як наслідок, комплекс міжнародних документів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийняті ООН у 1966 р., Факультативний протокол до останнього) складають Міжнародний Білль про права людини (або Хартію прав людини).

Так, першим і основним міжнародним стандартом у сфері адміністративної відповідальності є неухильне дотримання прав людини, її основних свобод, формою закріплення яких є Загальна декларація прав людини 1948 р. [3]. Декларація закріплює загальні принципи прав і свобод людини, на які має право кожна людина в світі без будь-якої б то не було різниці і яка, відповідно, була і правомірно залишається найбільш важливою і всеохоплюючою із усіх декларацій ООН, а також основним джерелом, яке об'єднує національні і міжнародні зусилля, спрямовані на заохочення і захист прав людини і основних свобод. Зокрема, у ст.2 Декларації закріплено основний принцип рівності й відсутності дискримінації щодо користування правами людини і основними свободами незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища (ст.2). А також проголошено право на життя, свободу і особисту недоторканість, – право, яке має життєво важливе значення для користування всіма іншими правами (ст.3). Ця стаття є вступною до ст.4–21, у яких викладаються інші громадянські і політичні права, включаючи: свободу від рабства і підневільного стану; свободу від катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поводження і покарання; право на повсюдне визнання правосуб'єктності; право на ефективне відновлення в правах; свободу від безпідставного арешту, затримання або вигнання; право на справедливий і гласний розгляд незалежним і неупередженим судом тощо.

При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ст.28). Ніяка держава, група осіб чи окрема особа не можуть претендувати на право у відповідності до цієї

Декларації займатися будьякою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації (ст.29).

Загальна декларація прав людини, що розглядається як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави, стала критерієм для визначення ступеня поважання і дотримання міжнародних норм, що стосуються прав людини (ст.30).

Оскільки згідно із Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особистості, яка користується громадянською і політичною свободою та свободою від страху і нестатків, може бути втіленим у життя тільки тоді, якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так як і своїми громадянськими і політичними правами, було прийнято Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [4] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [5].

В обох Пактах визначається, що всі народи мають право на самовизначення, що на підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток. Стаття 5 обох Пактів передбачає гарантії від порушення чи безпідставного обмеження будь-якого права людини чи будь-якої із основних свобод, а також від невірного тлумачення якогось положення Пакту з метою виправдання порушення якогось права чи свободи в більшій мірі, ніж це передбачається в Пактах.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права регламентує свободу пересування і свободу виборів місця проживання (ст.12) та обмеження, які повинні бути встановлені стосовно висилки іноземців, які на законних підставах знаходяться на території якої-небудь держави-учасниці (ст.13), встановлює право кожної людини, де б вона не перебувала, на визнання її правосуб'єктності (ст.16) і передбачає заборону безпідставного чи незаконного втручання в особисте і сімейне життя людини, безпідставного чи незаконного посягання на недоторканість її житла чи таємницю її кореспонденції (ст.17).

Крім цього, передбачено захист права на свободу думки, совісті і релігії, а тому ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір (ст.18), і захист права дотримуватися своїх думок і на вільне їх вираження (ст.19), встановлено заборону будь-якої пропаганди війни і всіляких виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі чи насильства (ст.20), визнано право на мирні зібрання (ст.21) і право на свободу асоціації (ст.22). Встановлено заходи щодо захисту прав дитини (ст.24), які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави. А також визнано право кожного громадянина а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; а) брати участь у веденні державних справ; б) голосувати і бути обраним на

справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців; с) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби (ст.25). Передбачено рівність всіх людей перед законом і право на законний рівний захист (ст.26).

Пакт про громадянські і політичні права дозволяє державі обмежувати чи припиняти здійснення деяких прав під час офіційно оголошеного надзвичайного стану, при якому життя нації знаходиться під загрозою. Таке обмеження чи припинення здійснення прав можливе тільки в такій мірі, як цього вимагає гострота ситуації, і ні в якому разі не тягне за собою дискримінації виключно на підставі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

Виокремлення соціальних прав в одну з основних груп прав людини пов'язане з тим, що забезпечення цих прав на достатньому рівні передбачає спрямування державної політики та практичної діяльності державних органів на належне задоволення соціальних потреб, інтересів та вимог, забезпечення відповідності соціальним стандартам суспільства. З цього логічно випливає, що запорукою ефективної реалізації переважної більшості соціальних прав є саме діяльність держави в особі уповноважених органів, що покликана забезпечити фактичне та ефективне втілення міжнародних стандартів, закріплених на національному рівні, у реалії життя суспільства.

Загальна декларація прав людини, виконання якої є спільним завданням для всіх народів і всіх держав, є джерелом натхнення і являє собою основу для Організації Об'єднаних Націй в справі досягнення подальшого прогресу у встановленні стандартів, що містяться в чинних міжнародних договорах з прав людини, і зокрема в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права.

Таким чином правові стандарти встановлюються у сферах правового регулювання, у яких необхідно типізувати поведінку відповідних суб'єктів права з метою усунення юридичних порушень, прогалин чи колізій або «підготовки» певної сфери суспільних відносин для більш високого рівня уніфікованого регулювання. У зв'язку з цим сьогодні у змісті адміністративно-правового статусу перевага надається визначенню не тільки обов'язків особи перед державою, а, насамперед, її прав, за забезпечення реалізації і захист яких держава несе всю відповідальність. Відповідно пріоритет прав і свобод людини є доктринальною аксіомою та системоутворюючим принципом, що конструює основу правопорядку правової держави і, відповідно, лежить в основі інституту адміністративної відповідальності.

Бібліографічні посилання:

1. Талапина Э. Административное право Франции сегодня // Ежегодник сравнительного правоведения. М. : НОРМА, 2004. С. 136–151.
2. Парненко В. С. Сучасні тенденції розвитку інституту адміністративної відповідальності за кордоном. Науковий вісник Ужгородського університету. 2004. Вип.

29. Ч. 2. № 2. С. 75–79.

3. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_015.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/995_043.

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_042.

Макарова Тетяна Петрівна,
адвокат, керівник юридичної клініки,
викладач кафедри права, політології
та міжнародних відносин
(Університет імені Альфреда Нобеля)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ЗАХИСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

В Україні восьмий рік триває збройна боротьба за суверенітет, територіальну цілісність і незалежність. Забезпечення конституційних прав та свобод військовослужбовців отримало виняткову суспільну вагомість у зв'язку з щоденним веденням гібридної війни з Російською Федерацією, подіями на Сході України.

Зазначене питання одразу стало одним із найактуальніших завдань правового захисту, що викликало активізацію цього напрямку консультативної правничої допомоги у юридичних клініках вищих навчальних закладах України.

Статтю 17 Конституції закріплено обов'язок держави забезпечувати соціальний захист громадян та членів їх сімей, які перебувають на військовій службі в Збройних Силах України [1]. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі [2].

Разом з тим держава не завжди може здійснити дієвий соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. Коло правових проблем, з якими зустрічаються військовослужбовці, учасники Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил розширюється кожного дня.

Робота юридичних клінік у сфері консультування військовослужбовців свідчить, що найчастіше ці особи потребують консультування з таких питань: надання учасникам бойових дій та членам їх сімей пільг з оплати

комунальних послуг та забезпечення їх житлом; порядку отримання одноразової грошової допомоги у разі загибелі, поранення військовослужбовця; збереження робочого місця (посади) та середнього заробітку за особою, призваною на військову службу під час мобілізації; відновлення втрачених ідентифікаційних документів; реалізації інших соціальних пільг та гарантій.

Практика надання правничої допомоги військовослужбовцям напрацювала декілька загальних правил.

Так, задля надання фахової правничої допомоги військовослужбовцям та членам їх сімей доречно об'єднувати співпрацю юридичних клінік із Центрами безоплатної вторинної правової допомоги, громадськими організаціями. Практика свідчить, що юридичним клінікам доцільно відходити від традиційного роз'яснення законодавства, зосередившись безпосередньо на механізмі його застосування. Наприклад, деталізувати, які документи та довідки необхідно отримати для отримання спеціального статусу військовослужбовця, до якого органу державної влади та управління необхідно звертатись та у які строки такий орган видає відповідний документ, який формат і кількість фотокарток потрібно додати до заяви, а також – звертати увагу щодо роз'яснення порядку оскарження дій та бездіяльності посадових осіб в судовому порядку.

При розгляді судових справ за позовами військовослужбовців постає питання судового контролю за дискреційними адміністративними актами суб'єктів владних повноважень. З цього приводу Європейський суд з прав людини неодноразово висловлював позицію з цього питання, відповідно до якої національні суди повинні проконтролювати, чи не є викладені в них висновки адміністративних органів щодо обставин у справі довільними та нераціональними, непідтвердженими доказами або ж такими, що є помилковими щодо фактів; у будь-якому разі суди повинні дослідити такі акти, якщо їх об'єктивність та обґрунтованість є ключовим питанням правового спору (п. 157 рішення у справі «Сіґма радіо телевізн лтд. проти Кіпру» (*Sigma Radio Television Ltd. v. Cyprus*), № 32181/04); п. 44 рішення у справі «Брайєн проти Об'єднаного Королівства» (*Bryan v. the United Kingdom*); пункти 156–157, 159 рішення у справі «Сіґма радіо телевізн лтд. проти Кіпру» (*Sigma Radio Television Ltd. v. Cyprus*), № 32181/04); пункти 47–56 рішення у справі «Путтер проти Болгарії» (*Putter v. Bulgaria*), № 38780/02) [3].

До юридичної клініки окрім безпосередніх учасників бойових дій звертаються і члени їх сімей, якими можуть бути визнані й інші особи за умов постійного проживання разом із суб'єктом права на пільги і ведення з ним спільного господарства. Категорія осіб, на яких поширюються пільги та гарантії соціального захисту передбачена Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Під час надання правничої допомоги студентам консультантам необхідно враховувати особливості поведінки з такими клієнтами, враховувати їх індивідуально-психологічні риси. Оскільки, для багатьох

військовослужбовців чи членів їх сімей, які прийшли на консультування, сам факт звернення за юридичною допомогою є емоційно значущою подією. Людина, що звернулася за правничою допомогою, може знаходитися в кризовому стані та потребує не тільки юридичної, а й психологічної допомоги. Стрес, нервово-психічна напруженість, виснаження нервової системи негативно впливають на встановлення з нею належного психологічного контакту. Тому, важливо виховувати у клініцистів вміння мінімізувати негативний вплив емоцій клієнта шляхом доброзичливого, коректного, ввічливого поводження з ним. Демонстрація співчуття, співпереживання, як і інші прояви емпатії та толерантності мають значення як для отримання повних і точних даних у справі, так вони важливі й для налагодження психологічного контакту з клієнтом юридичної клініки.

Враховуючи актуальність і типовість ситуацій, що виникають у реалізації такої спеціалізації, юридичним клінікам доречно працювати за формою on-line консультування та розмістити консультації одразу на декількох Internet-ресурсах: на веб-сайтах та сторінках у соцмережах чи самої юридичної клініки. Такі інструменти дозволяють надавати правничу допомогу незалежно від місця перебування особи та у зручний для обох сторін час, а поширення такої інформації у різних джерелах – розширюватиме інформаційне коло щодо доступу до неї [3].

Наявність складного а, іноді, і суперечливого законодавства щодо прав військовослужбовців впливає на підготовку правничої допомоги юридичними клініками. На дану спеціалізацію справ істотно впливають прогалини у законодавстві, а тому виникають проблемні питання реалізації задекларованих гарантій соціального захисту військовослужбовців.

Так, з початку проведення антитерористичної операції (14 квітня 2014 року) лише до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» внесено близько 30 змін, які спрямовані на забезпечення психологічної реабілітації військовослужбовців після виконання завдань у бойових умовах, а також підвищення рівня соціальних гарантій як для військовослужбовців так і для членів їх сімей. Кожна нова редакція зумовлює зміну практики реалізації тієї чи іншої правової можливості, що призводить до необхідності постійного оновлення змісту консультації.

Також, існують недоліки законодавчої техніки та відсутність законодавчого закріплення деяких термінів і понять призводять до різного тлумачення однієї і тієї самої правової норми. Наприклад, сьогодні в законодавстві України відсутнє визначення таких понять як «військова (воєнна) безпека України», «правоохоронна діяльність», «представник влади – військовослужбовець», «військове формування зі статусом правоохоронного органу». Низка понять, що мають безпосереднє відношення до проведення антитерористичної операції, визначаються в нормативно-правових актах різної юридичної сили та галузевої приналежності, що

певною мірою перешкоджає з'ясуванню їх змісту та належному використанню в правозахисній діяльності юридичних клінік.

Складна бюрократична процедура реалізації наданих учаснику цих подій прав призводить до того, що при оформленні будь-якої пільги, особі необхідно отримати чимало документів та довідок з різних органів та установ. Однією з причин такої бюрократизації є широкий спектр законодавства, пов'язаного із соціальним захистом військовослужбовців, а отже – значна кількість органів, установ та організацій, задіяних у механізмі реалізації таких гарантій. Долаючи бюрократичні бар'єри, людина вимушена у буквальному сенсі спочатку виборювати своє право на призначення належної пільги чи соціальної допомоги, а у подальшому – на її отримання.

Проблемою в правовому захисті військовослужбовців є недостатнє бюджетне фінансування виплати гарантованих пільг. В цьому випадку, для захисту прав військовослужбовців доречно звертатися до суду з вимогою про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

Не рідко, дія положень законодавчих актів України у частині надання компенсацій і гарантій незрозуміла й непрозора, а крім того їх дія призупиняється на певний період. Наприклад, позачергове надання житлових приміщень в разі потреби поліпшення житлових умов сім'ям військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти, мало би відбуватись за місцем їх перебування на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Насправді такі сім'ї забезпечуються житлом у виняткових випадках, при цьому, як правило, за рахунок місцевого бюджету. Як наслідок – сім'ї, які потребують покращення житлових умов – житла не отримують.

Наведені проблеми захисту соціальних прав військовослужбовців та їх сімей потребують правничої допомоги, у тому числі й силами юридичних клінік України. Велике значення при наданні правової допомоги цій категорії осіб в роботі юридичних клінік має приділятися право просвітницькій діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.12.2021).
2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 01.12.2021).
3. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (вирішення спорів, пов'язаних із пільгами, гарантіями та компенсаціями військовослужбовцям, військовозобов'язаним або резервістам). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_2019_10_09.pdf (дата звернення 01.12.2021).
4. Правнича клінічна освіта в Україні. Навчальний посібник. за заг. ред. В. М. Сушенка. К.: Ваїте, 2020. 274 с. URL: <https://legalclinics.in.ua/navchalnyj-posibnyk-pravnycha-klinichna-osvita-v-ukrayini/> (дата звернення 01.12.2021).

Макуха Ігор Олегович,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Орлова О.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Надання безоплатної первинної правової допомоги населенню студентами юридичних вищих навчальних закладів є популярним явищем. Це зумовлено тим, що люди з низьким рівнем доходу не можуть дозволити собі отримати юридичну консультацію і заплатити за це чималі кошти. Цим обумовлена актуальність подальшого розвитку юридичних клінік в Україні.

Значний внесок у дослідження юридичних клінік в Україні зробили вітчизняні вчені-фахівці різних галузей правової науки, зокрема: М.В. Дулеба, А.О. Галай, К.Г. Головачова, В.А. Єлов, Р.С. Кацавець, С.В. Ківалов, В.М. Кравчук, Ю.І. Матвєєва, С.І. Молибог, В.В. Молдован, О.О. Орлова, Д.Г. Павленко, М.І. Пашковський, Ю.М. Савелова, О.Л. Соколенко, В.В. Стаднік, Н.В. Сухицька, А.П. Чернега, М.В. Удод, В.П. Янишен. Що стосується таких зарубіжних учених як Л.А. Воскобітова, А.Б. Гутніков, О.М. Доброхотова, О.А. Люблінський, Д.І. Мейєр, М.В. Немитіна, Вільям Роуві, К.С. Шугріна, Джером Франк, Георг Фроммгольд та ін., то предметом їх дослідження була діяльність юридичних клінік у різних країнах світу. Не зменшуючи значення розробок цих науковців, необхідно визнати, що потенціал загальнотеоретичної юриспруденції для дослідження проблем правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні практично не використовувався [1, с. 4].

Правнича допомога є одним із найважливіших засобів та необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Перед людиною, яка не має достатнього рівня правничих знань та навичок захисту своїх прав, постає багато труднощів у сфері правовідносин. Це породжує необхідність надання їй професійної допомоги правника. Відсутність реального права на отримання такої допомоги особами, які не мають можливості звернутись по неї через різні причини та обставини (відсутність коштів, немічність, малолітство тощо) розглядається як суттєва перешкода у доступі до правосуддя, реалізації принципу рівності сторін у судовому процесі, що передбачено конституційним принципом верховенства права [2, с. 11; 3].

Серед основних критеріїв, відповідно до яких особі надається безоплатна правнича допомога, виділяють фінансовий критерій (відсутність

коштів у особи) та правовий критерій (критерій «інтереси правосуддя»), що передбачає потенційну загрозу тривалого або довічного тюремного ув'язнення; правову або фактичну складність справи; нездатність особи з об'єктивних причин захищати свої права та інтереси самотійно [2, с. 11].

На думку В.В. Лісіцина, юридичні клініки у своєму розвитку проходили ряд обов'язкових етапів: 1) організаційний, 2) підготовчий; 3) робочий; 4) модернізаційний. У рамках першого етапу приймалося рішення про створення юридичної клініки, розроблялася та затверджувалася установча документація (положення про юридичну клініку чи статут, регламент роботи, етичний кодекс співробітників тощо), визначалися її штатний розпис та порядок фінансування, підбиралося приміщення, необхідне обладнання, меблі та оргтехніка, здійснювався набір персоналу (завідувач, інші штатні співробітники, студенти-клініцисти та консультуючі їх викладачі) тощо. У ході підготовчого етапу, як правило, студенти-клініцисти відбиралися добровільно, а серед викладачів перевага надавалася практикам. Підготовчий етап формування юридичної клініки також був пов'язаний із серйозною навчально-методичною роботою та рекламним забезпеченням. На робочому етапі вироблялися алгоритми дій персоналу в цілому – від надходження дзвінка клієнта до схеми роботи по окремих категоріях справ, а до модернізаційного етапу приступали ті юридичні клініки, які уже мали певний досвід роботи (підводилися підсумки за минулий період, проводилися соціологічні дослідження серед клієнтури та студентів-клініцистів, вироблялися рекомендації з подальшого удосконалення роботи) [1, с. 24].

Юридична клініка діє за принципами: поваги до права, справедливості, людської гідності; спрямованості на захист прав і свобод людини; гуманізму; законності та верховенства права; об'єктивності; безоплатності надання правової допомоги; конфіденційності; компетентності та добросовісності [4, с. 12].

Студенти-консультанти юридичної клініки зобов'язані: відвідувати теоретичні заняття, семінари, тренінги, брати участь в інших заходах, що проводяться в межах роботи юридичної клініки; постійно поглиблювати свої фахові знання та вдосконалювати професійну майстерність; вести справи з дотриманням етичних норм та збереженням конфіденційності; дотримуватись правил внутрішнього розпорядку, трудової дисципліни; точно, вчасно і якісно виконувати рішення та вказівки керівництва юридичної клініки, прийняті у межах його компетенції; чергувати в юридичній клініці за встановленим графіком, брати участь у консультуванні громадян; згідно з дорученням керівництва юридичної клініки та відповідно до вимог чинного законодавства брати участь у веденні справ клієнтів клініки у відповідних органах та установах; у своїй діяльності керуватися принципами роботи і завданнями юридичної клініки; надавати письмовий звіт за підсумками циклу проведеної роботи [4, с. 14].

Отже, мета функціонування юридичних клінік в Україні дає змогу зазначити, що юридичні клініки мають особливий правовий статус. Юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу України, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право». Цілі діяльності юридичної клініки визначаються як такі, що сприяють практичній підготовленості майбутніх правників шляхом безпосередніх спроб надання правової допомоги різним верствам населення.

Бібліографічні посилання:

1. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.
2. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Сущенка. К.: Ваіте, 2020. 274 с.
3. Гончаренко С. В., Бова Є. Ю. (2009), «Безоплатна правнича допомога стає реальністю? (Дослідження думки адвокатів щодо системи безоплатної правничої допомоги в Україні)», Адвокат, № 7 (106), с. 10.
4. Молдован В.В., Кацавець Р. С. Юридична клініка: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

Мухай Анастасія Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., проф. **Наливайко Л.Р.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ДІЙ У МЕХАНІЗМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
І ГРОМАДЯНИНА**

На міжнародному рівні термін «дискримінація» вперше було закріплено в Конвенції про дискримінацію в галузі праці і занять 1958 року. Так, відповідно до статті 1 Конвенції дискримінація охоплює будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що здійснюється за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження.

Сьогодні принцип рівності та недискримінації знаходить відображення в таких міжнародних документах, як: Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 року,

Конвенція про дискримінацію в галузі праці і занять 1958 року (що вперше дала визначення поняттю «дискримінація»), Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 року, Європейська соціальна хартія 1961 року, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967 року, Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 року, Декларація про расу та расові забобони 1978 року, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії чи переконань 1981 року, Конвенція про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками 1981 року, Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 року, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 року, Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 року тощо [3, с.75]. Прийняття такої кількості міжнародних актів дає підстави вважати, що розвиток демократичного, правового та соціального суспільства і держави неможливий без охорони та захисту населення від дискримінації.

Обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування щодо реалізації позитивних дій впливає з міжнародних зобов'язань, встановлених цілою низкою міжнародних договорів, які були ратифіковані Україною. Наприклад, частина 2 статті 2 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації передбачає, що «держави-учасниці повинні вживати, коли обставини цього вимагають, спеціальних і конкретних заходів у соціальній, економічній, культурній та інших галузях з метою забезпечення потрібного розвитку і захисту деяких расових груп чи осіб, що до них належать, з тим, щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини та основних свобод. Такі заходи ні в якому разі не повинні в результаті привести до збереження нерівних чи особливих прав для різних расових груп після досягнення тих цілей, заради яких вони були запроваджені» [1].

У частині 2 статті 4 Рамкової конвенції про захист національних меншин також вказується, що «сторони зобов'язуються вжити, у разі необхідності, належних заходів з метою досягнення у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення. У цьому зв'язку, вони належним чином враховують конкретне становище осіб, які належать до національних меншин» [4]. Також, у Загальному коментарі № 181 Комітет ООН з прав людини, інтерпретуючи антидискримінаційні положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, наголосив на тому, що «принцип рівності іноді вимагає від держав вжити позитивних заходів з метою зменшення або ліквідації обставин, які спричиняють або сприяють

дискримінації, яка заборонена Пактом. Наприклад, в державі, де певні обставини унеможливають або ускладнюють користування правами для певної частини населення, ця держава має вжити спеціальних заходів для виправлення таких обставин. Ці заходи можуть охоплювати тимчасове надання цій частині населення спеціалізованих преференцій» [5]. Допоки такі заходи будуть потрібні для виправлення фактичної дискримінації, вони становитимуть правомірне розрізнення в розумінні Пакту.

Аналогічною є й позиція Комітету ООН з економічних, соціальних і гуманітарних прав, який у Загальному коментарі № 162 зазначив: «Самі по собі принципи рівності та недискримінації не завжди достатні для забезпечення справжньої рівності. Іноді може виникнути необхідність для прийняття тимчасових спеціальних заходів, щоб особи або групи осіб, які знаходяться в несприятливому стані, мали такий самий рівень життя, як інші». Водночас вже в Загальному коментарі № 203 Комітет відзначив, що «За певних обставин на державах-учасниках лежить обов'язок вжити спеціальних заходів для зменшення або ліквідації обставин, що підтримують дискримінацію». При цьому незважаючи на те, що Загальні коментарі Комітетів ООН носять фактично рекомендаційний характер, випадки накладання цими міжнародними інституціями позитивних зобов'язань щодо імплементації позитивних дій на держави для забезпечення реальної рівності дискримінованих соціальних груп (зокрема жінок, ромів та ін.) непоодинокі.

Варто зазначити, що найбільш повно сутність позитивної дискримінації та позитивних дій досліджено у юриспруденції Європейського суду з прав людини.

Аналіз позицій Європейського суду дозволяє виокремити стандарт принципу недискримінації, який полягає в тому, що для встановлення порушення цього принципу необхідно довести наявність трьох елементів: державний захід, дія чи бездіяльність, які оскаржуються, підпадають під сферу дії іншого матеріального положення Європейської конвенції (стаття 14), або стосуються будь-якого передбаченого національним законом права (стаття 1 Протоколу № 12 до цієї Конвенції); наявність розрізнення у поводженні порівняно з іншими особами, які знаходяться в аналогічному або подібному становищі (*comparability test*); «розумне та об'єктивне» виправдання розрізнення *justification test*) [6, с. 662–664]. У практиці Європейського суду до ситуацій чи суб'єктів, що не можуть порівнюватися, були віднесені уклад цивільного і військового життя; одружені пари і самотні особи; особи, засуджені за кримінальні злочини, та політв'язні; релігійна освіта й уроки статевого виховання тощо. Ситуаціями чи суб'єктами, що можуть порівнюватися, були визнані франкомовні й голландськомовні школи в районі Брюсселя, громадяни Великої Британії чоловічої та жіночої статі, які бажають отримати дозвіл на в'їзд іншого з подружжя; право спадкування щодо законних і позашлюбних дітей та щодо дітей від адюльтеру; малі і великі власники по відношенню до закону Франції про полювання та ін. [2, с. 646-647].

Отже, сьогодні принцип рівності та недискримінації знаходить відображення в більш, ніж в сотні міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства. Це свідчить про гостроту проблеми та актуальність питання недопущення дискримінації у світі. Згадані міжнародні договори містять змістовно схожі норми щодо заборони дискримінації, що вказує на наявність єдиного підходу міжнародної спільноти – визнання принципу рівності, заборони дискримінації, допущення диференціації та застосування позитивних дій.

Бібліографічні посилання:

1. Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_105
2. Неделек Б. Стаття 14 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська. К. : ЗАТ «ВПОЛ», 2004. С. 631-652.
3. Равлінко З.П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження: дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2016. 201 с.
4. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про сприяння Декларації про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства щодо заохочення та захисту загальноновизнаних прав та основних свобод людини: захист прав жінок-правозахисників, 30 січня 2014 року, A/RES/68/181. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>
6. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 3-тє вид. К. : Реферат, 2010. 848 с.

Наливайко Ігор Олегович,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації
Науковий керівник –
д. держ. упр, проф. Шевченко С.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Корупція у сучасному суспільстві та державі є одним з найбільш небезпечних явищ для розвитку демократії, охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина тощо. Вона підриває авторитет державного апарату, дискредитує діяльність органів публічної влади, руйнує основні принципи, на котрі спирається будь-яка демократична, правова та соціальна держава,

принципи рівності громадян перед законом, справедливості, неупередженості правосуддя, захищеності людини правоохоронними структурами від різного роду протиправних посягань з боку посадових та службових осіб органів публічної влади. Враховуючи національний рівень розповсюдженості цього деструктивного явища та розуміння у суспільстві значення механізмів його протидії, пошук та розробка ефективних концептуальних підходів запобігання корупції в Україні набувають значної актуальності.

Теоретично-правової основою для дослідження концептуальних підходів запобігання корупції стали праці таких вчених, як: В. Авер'янов, О. Бандурка, М. Бездольний, Ю. Битяк, М. Буроменський, В. Галунько, В. Дейнеко, Є. Зозуля, Р. Калюжний, С. Ківалов, Г. Котович, В. Кучер, Т. Мацелик, О. Соснін, Т. Сараскін, Н. Чистяков, Н. Шкуренко та ін.

Проектування та запровадження окремих заходів протидії корупції потребують передусім з'ясування сутності цього поняття. Так, термін «корупція» набув широкого вжитку в українському суспільстві у середині 1990-х років. Відтоді зміст корупції визначається від ототожнення з хабарництвом до трактування її як абсолютно нового небезпечного явища.

В енциклопедіях та словниках визначення корупції надається як дослівний переклад з латинської «*corruption*» – «корозія, роз'їдання, руйнування». Відомий російський філолог С. Ожегов визначав корупцію як «підкуп хабарями, продажність посадових осіб, політичних діячів [1, с. 406]. У Довідковому документі про міжнародну боротьбу з корупцією вона визначається як «зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» [2, с. 81]. Існує також думка, що корупція – поняття не стільки правове, скільки соціальне та моральне. Загалом же корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами наданої їм влади та посадових повноважень для задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших правопорушень, що спричиняють учинення корупційних діянь або їх приховування [3, с. 32].

У Законі України «Про запобігання корупції» визначено, що корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у Законі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4]. Корупція в Україні спричинена багатьма факторами, серед яких можемо виокремити наступні: неефективність системи публічного управління, непрофесійність топ-менеджерів у державі, недосконала судова система, політична корупція, пасивність інститутів громадянського суспільства тощо.

Для виокремлення шляхів подолання корупції, необхідно враховувати сучасний стан реалізації заходів запобігання корупції в Україні, серед яких

особливе місце посідають наступні особливості: ступінь і форма корупції залежать від загальної зрілості демократичної системи та основних напрямів реформування суспільного життя (адміністративних процедур, систем оподаткування, регуляторної діяльності, вирішення соціальних проблем тощо); будь-які політичні заходи у сфері протидії корупції є неефективними; слабкі інститути громадянського суспільства. ЗМІ часто покладаються на власників, органи державної влади та політичну цензуру, щоб уникнути об'єктивного висвітлення цих питань. Варто зазначити, що сьогодні в Україні спостерігається системний етап становлення нормативно-правової бази запобігання та протидії корупції в Україні, під час якого фактично прийнято всі нормотворчі рекомендації Ради Європи, створено спеціалізовані антикорупційні органи, запроваджено електронне декларування. Незважаючи на це, явище корупції продовжує існувати і вимагає постійного.

На основі реалізованих у нашій державі заходів запобігання корупції, можемо виокремити такі концептуальні підходи до подолання проблеми корупції: *політичний*, який полягає в тому, що політична воля подолати корупцію всіма можливими демократичними заходами, включаючи мораль та ідеологію, сформулювати та реалізувати чітку національну антикорупційну політику, єдність та компромісне співробітництво у подоланні корупції між усіма політичними силами; *економічний*, який знаходить свій прояв в обов'язковому врахуванні річних видатків на фінансування заходів, передбачених концепцією, до державного бюджету та місцевого бюджету, залучення коштів від вітчизняних та міжнародних донорських громадських організацій шляхом підготовки проєктів, спрямованих на реалізацію заходів, визначених концепцією; *нормативно-правовий* – Верховна Рада України, центральний орган виконавчої влади, органи місцевого самоврядування розробляють і приймають антикорупційні нормативно-правові акти та акти, призначення та зміст яких узгоджуються з концептуальними актами в межах їх повноважень тощо.

Отже, проблема формування концепцій запобігання корупції у сучасних умовах характеризується поєднанням політичного, економічного та нормативно-правового аспектів публічного управління. У сучасній науці публічного управління немає єдиного підходу до формування концепту національної антикорупційної політики. Адже потреба формувати концептуальну основу публічного управління властива лише складним, динамічним системам, внутрішньою характеристикою яких є наявність нормативно-правових актів, що характеризують зміст антикорупційної політики, визначають суб'єктів запобігання корупції та встановлюють стандарти управлінської діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., исправл. М.: язык, 1991. 917 с.
2. Лунеев В.В. Коррупция учтенная и фактическая. *Государство и право*. 1996. № 8. С. 81.

3. Бараш Є.Ю. Соціально-правові та кримінологічні фактори корупції в Україні. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : *матеріали V Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.)* : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. 300 с.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VI (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. ст. 2056.

Наливайко Лариса Романівна,

проректор Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Мінакова Євгенія Валеріївна,

доцент кафедри

загальноправових дисциплін,

кандидат юридичних наук

(*Дніпропетровський державний*

університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анексія Криму та розпочата з 2014 р. антитерористична операція призвели до того, що Україна за кількістю ВПО посіла перше місце на Європейському континенті. Більшість з них – жінки, діти, особи пенсійного віку, особи з інвалідністю.

Внутрішнє переселення в Україні має свої особливості. За приблизними підрахунками ООН станом на 2019 рік на території ОРДЛО проживає 2,8 мільйона осіб. Офіційна статистика щодо населення Автономної Республіки Крим відсутня. 27% ВПО, які переїхали з ТОТ та оселилися у територіальних громадах – це працездатні, активні особи, які виїхали через неможливість розвитку та процвітання в умовах беззаконня, яке діється на окупованій території, та через відсутність будь-яких перспектив. 13,3 % – внутрішньо переміщені діти – майбутнє територіальної громади, основна умова її подальшого існування. У провідних державах світу розвиток людського капіталу, продуктивних сил є передумовою економічної стабільності та сталого розвитку.

Вирішення проблем ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту, є стратегічними пріоритетами що визначені Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Визначені цілі дають можливість органам місцевого самоврядування концентрувати увагу і зусилля на розв'язанні системних проблем у зазначеній сфері. Основними проблемами ВПО визначено відсутність довгострокових рішень для реалізації їх прав та законних

інтересів; невирішені житлові потреби та питання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; ускладнений доступ до публічних послуг; перешкоди у реалізації права на соціальний захист [1]. Результатом реалізації Стратегії має стати запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженість дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

Громадянам України гарантується дотримання у повному обсязі їхніх прав і свобод, передбачених Конституцією України, у тому числі соціальних, трудових, виборчих прав та права на освіту, після залишення ними тимчасово окупованої території (ст.18 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»). Ця важлива норма покладає на всі органи публічної влади обов'язок вживати заходів для забезпечення прав і свобод людини і громадянина внутрішньо переміщених осіб. Але особливою довірою і затребуваністю внутрішньо переміщених осіб користується саме система надання безоплатної правової допомоги.

Статистика звернень ВПО за безоплатною правовою допомогою свідчить про важливість відповідних правових послуг. Отож, посилення інституційного потенціалу системи надання безоплатної правової допомоги є своєчасним.

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації обирають різні підходи до формування політик у сфері інтеграції ВПО: спеціальні інтеграційні програми (як комплексні політики, що стосуються різних аспектів інтеграції ВПО); програми та заходи в окремих сферах (наприклад, цільові програми щодо доступу до житла, сприяння працевлаштуванню, соціальний захист тощо); програми та заходи підтримки інтеграції ВПО на місцевому рівні, а не обласному.

Деякі обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування продемонстрували складне та цілісне бачення питань інтеграції ВПО. Проте, у деяких регіонах проводяться лише одноразові або фрагментарні заходи, такі як безкоштовне харчування або подарунки для дітей ВПО, які здебільшого пов'язані із соціальним захистом вразливого населення, а не є політикою з довготривалим впливом на інтеграцію ВПО [2]. Основною ж проблемою є низька мотивація та ініціативність органів місцевого самоврядування вживати заходів для посилення інтеграції ВПО; відсутність стабільної комунікації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інститутами місцевого самоврядування та ВПО; брак фінансових ресурсів та низька інституційна спроможність органів місцевого самоврядування впливати на інтеграцію ВПО. При цьому, правові можливості органів місцевого самоврядування у цій сфері майже не обмежені. Домінує нерозуміння органів місцевого самоврядування їх ролі, необхідності і відповідальності у вирішенні проблем інтеграції ВПО.

Для більшості ВПО відсутність житла є єдиним фактором, який перешкоджає інтеграції у приймаючі громади. Соціальні й адміністративні послуги надаються ВПО за допомогою загальних підходів, без урахування специфіки їхнього становища. Внутрішньо переміщені особи, ветерани АТО та інші категорії осіб, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту на сході країни, потребують організації якісних адміністративних, соціальних і медичних послуг на місцевому рівні. З метою організації і надання таким категоріям осіб додаткових адміністративних і соціальних послуг та гарантій місцева рада може прийняти цільову програму, на виконання заходів якої в місцевому бюджеті передбачити видатки.

ВПО потребують належної підтримки та політичного представництва, перш за все – осіб, яких вони мають право обирати на демократичних виборах. Участь ВПО у прийнятті управлінських рішень з питань місцевого значення сприяє їх інтеграції в громаду, наблизить публічні послуги до потреб вимушених переселенців.

З часом потреби і проблеми внутрішньо переміщених осіб трансформуються і змінюються. Але залишаються актуальними протягом тривалого часу питання компенсації моральних та матеріальних збитків, яких особи зазнали внаслідок військової агресії. Посилення інституційного потенціалу системи суб'єктів надання первинної і вторинної безоплатної правової допомоги, місцевих органів публічної влади, установ та організації є необхідним з метою надання якісних послуг внутрішньо переміщеним особам, а також особам, які постраждали внаслідок збройної агресії

Бібліографічні посилання:

1. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.
2. Звіт щодо регіональних інтеграційних програм для внутрішньо переміщених осіб (розроблено в рамках здійснення гуманітарної діяльності за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міністерства закордонних справ Норвегії). URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/05_2021_nrc_idp_integration_policies_ukr.pdf.

Наливайко Олег Іванович,
старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради,
кандидат юридичних наук, доцент
Подушко Михайло Олександрович,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Справжній юрист — це, з одного боку, художник, а з іншого — людина, яка займається такими тендітними, але іноді навіть небезпечними справами, такими як справедливість і право. Юридична клініка, у свою чергу, є тим ключем, який повинен допомогти майбутньому юристу стати професіоналом своєї справи. Однак багато хто з нас знає про такий заклад, як юридична клініка? А тим більше про те, як і де це працює? Почувши про юридичні клініки, людина починає свої знання з “чистого аркуша”, оскільки в Україні існує лише близько 20 юридичних клінік, значна частина яких знаходиться в Києві. У свою чергу, в Європі та США цифри значно вищі, а рівень обізнаності населення не можна порівняти з українським. 100 %

Сьогодні юридичні клініки існують у всьому світі. Вони часто виконують різні завдання і мають суттєві відмінності та характеристики.

Відрізняється і структура юридичних клінік. Деякі створені в університеті і на його базі, інші працюють окремо. Майже більшість юридичних клінік у світі зараз працюють на базі вищого навчального закладу.

Більшість дослідників визначають юридичну клініку як утворення у формі навчально-практичного центру, вона створюється та діє на базі вищого навчального закладу (III та IV рівнів акредитації, що готує спеціалістів за напрямками «Правознавство», «Правоохоронна діяльність»), за ініціативою ВНЗ або громадської організації у спільній діяльності з ВНЗ, до складу якої входять викладачі та студенти старших курсів (3-5 років навчання), метою яких є проведення наукових досліджень та навчально-методична діяльність щодо розширення правової свідомості та вдосконалення механізмів здобуття студентами юридичних навичок правоохоронної діяльності під час підготовки та правозахисної та правопросвітницької діяльності для соціально вразливих, незахищених верств населення, шляхом створення механізму навчально-практичної роботи студентів-юристів, залучених до діяльності центру за окресленими напрямками [1, с. 10]. Інші автори розглядають юридичну клініку як форму практичної підготовки, передбачає поєднання

процесу практичної підготовки студентів та надання безоплатної правової допомоги окремим категоріям населення [2, с. 9].

Юридична клініка здійснює освітні (поєднання теорії та практики, розвиток різноманітних навичок: професійне спілкування, консультування, написання документів тощо), соціальні (задоволення потреб суспільства в правовій інформації та послугах, підвищення професійної відповідальності спеціаліста), науково-дослідницькі, благодійні (безоплатна правова допомога) та інші функції [3, с. 70]. Не тільки в Україні, а й в інших країнах світу нова загроза - пандемія COVID -19 спричинена новим штамом вірусу. В умовах загрози життю та здоров'ю населення уряди переважної більшості європейських країн запровадили карантин, обмежили свободу пересування та запровадили ряд інших заходів. Україна не стала винятком, і Кабінет Міністрів 11 березня 2020 року постановою № 211 “Про запобігання поширенню коронавірусу COVID-19” запровадив карантин по всій території України [4], а 25 березня 2020 року був запроваджений надзвичайний режим [5].

Зараз у нашій країні введений адаптивний карантин, який варіюється в областях з урахуванням стану захворюваності [6]. З огляду на приголомшливі статистичні дані, пандемія триватиме і в найближчі місяці. В умовах пандемії COVID-19 юридичні клініки зіткнулися з новими загрозами, насамперед через карантин. Зокрема, юридичні клініки, як і інші структурні підрозділи вищих навчальних закладів, опинилися в ситуації, коли стало неможливо здійснювати традиційну діяльність у звичному режимі і їх довелося трансформувати з урахуванням сучасних реалій.

Чи зміниться найближчим часом традиційні функції юридичних клінік? Вважаємо, що ні, але, очевидно, необхідно змінити методи роботи юридичних клінік. У реєстрі юридичних клінік України станом на 2020 рік 54 юридичні клініки, що входять до Асоціації юридичних клінік України, та 3 юридичні клініки – кандидати в члени АЮКу [7]. Карантин став своєрідним випробуванням для окремих юридичних клінік та юридичного клінічного руху загалом, внаслідок чого в окремих клініках діяльність було припинено.

Однак ситуація, що склалася, відкрила нові перспективи, зокрема можливість залучати інноваційні технології для навчання студентів, вивчати нові методи консультування та дистанційної роботи з клієнтами (телефоном, електронною поштою, Skype тощо), звертати увагу на важливість юридичної освіти та впровадження її за допомогою не лише веб-сайтів, а й соціальних мереж, розробка інфографіки, інформаційних відеороликів тощо.

На нашу думку, Асоціація юридичних клінік України реалізувала грант проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» [8]. Були організовані не лише консультації, а й правопросвітницькі заходи зі школярами, студентами з питань фінансової грамотності (вебінари проводилися на платформі Zoom), які пройшли досить успішно з позитивними відгуками учасників та залученням широкої аудиторії в різних містах України.

На нашу думку, тест для юридичних клінік України, пов'язаний з пандемією COVID-19, дозволить юридичним клінікам вийти на новий

організаційний та діяльнісний рівень, характеризуватиметься широким використанням новітніх інформаційних технологій, сприятиме престижу юридичної клініки серед студентів, громади та національного рівня в цілому.

Разом з тим, юридичним клінікам необхідно у 2021-2022 навчальному році організувати навчання студентів-консультантів, консультування клієнтів, юридичну просвітницьку та інші заходи з використанням новітніх інформаційних та дистанційних методів.

Таким чином, юридична клініка є структурним підрозділом юридичного факультету, за допомогою якого студенти отримують практичну підготовку шляхом надання безоплатної правової допомоги та юридичної освіти.

Останніми роками студенти більшості провідних вищих юридичних навчальних закладів України все частіше почали проводити вільний час в юридичних клініках, де під наглядом кураторів надають безкоштовну правову допомогу малозабезпеченим верствам населення, підвищуючи свої теоретичні знання та практичні навички. для подальшої професійної діяльності.

На жаль, кількість студентів клінічних закладів по відношенню до загальної кількості студентів, які навчаються в окремому ВНЗ України юридичного профілю, є незначною, що пов'язано з суто формальним підходом керівництва більшості навчальних закладів до організації роботи юридичних клінік та їх ролі у сучасній системі підготовки юристів. Також має місце відсутність належного відомчого контролю за їх діяльністю, а також відсутні єдині стандарти юридичної клінічної освіти в Україні та залишається невирішеною проблема вибору моделі юридичної клініки як основи для практичної підготовки студентів юридичного профілю. 100 %

Бібліографічні посилання:

1. Мережа юридичних клінік України: ретроспективи та перспективи. Київ, 2006. 296 с.
2. Єлов В. А., Молібог С. І., Павленко Д. Г. Юридична клініка: Навчальний посібник. Київ: Школяр, 2004. 315 с.
3. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ: Юстініан, 2006. 272 с.
4. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова КМУ від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zarobigannya-poshim110320rennyu-nateritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>
5. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації: Розпорядження КМУ від 25 березня 2020 р. № 338-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennyayedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyisituaciyi-338250320>
6. Карантинні заходи. Кабінет Міністрів України. URL: <https://covid19.gov.ua/karantynni-zakhody>
7. Реєстр юридичних клінік України 2020. Асоціація юридичних клінік України. URL: https://legalclinics.in.ua/wpcontent/uploads/2020/03/Reyestr-YUK_2020-1.pdf
8. USAID допоможе юридичним клінікам захищати права споживачів фінансових послуг. URL: <https://legalclinics.in.ua/usaid-dopomozheyurydychnym-klinikam-zahyshhaty-prava-spozhyvachiv-finansovyh-poslug/>

Новікова Марина Володимирівна,
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА СУТНІСТЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Вищою юридичною гарантією прав і свобод людини і громадянина є їх якісний захист, який здійснюється у межах судочинства. Реалізація судового захисту нерозривно пов'язана з одним з основних конституційних прав людини і громадянина в Україні, а саме з правом на отримання правової допомоги. Особлива значущість права на правову допомогу виявляється в тому, що воно виступає своєрідним правовим посередником, без якого буває доволі складно повноцінно реалізувати гарантовані Основним законом права, оскільки процесуальне законодавство України має формалізований характер.

Інститут безоплатної правової допомоги сьогодні активно розбудовується, що обумовлено євроінтеграційними та глобалізаційними чинниками. Варто наголосити, що динамічний розвиток вказаного інституту забезпечує гарантування прав і свобод людини і громадянина. Система безоплатної, зокрема, вторинної правової безпеки почала формуватися у 2011 році і зараз можна спостерігати значний прогрес, однак рівень доступності та якості надання такої допомоги залишається недостатнім, що обумовлює необхідність наукового дослідження окремих теоретико-прикладних аспектів функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги, а також виокремити ряд проблем, які гостро потребують вирішення.

Сьогодні багато дослідників цікавляться поняттям правової допомоги, тривають наукові дискусії щодо характеру та природи правової допомоги, існує багато підходів до визначення самого поняття правової допомоги незважаючи на законодавче термінологічне закріплення зазначеного питання. Так, теоретичним підґрунтям дослідження є наукові розробки таких вчених, як: А. Бірюкова, І. Гловацький, Т. Гуржій, С. Ковальчук, О. Кузьменко, Р. Куйбіда, О. Малахова, І. Одинцова, Ю. Хоматов, В. Шишкін, О. Яновська, Б. Яворський та ін. Однак питання реалізації положень, пов'язаних якістю надання безоплатної вторинної правової допомоги потребує подальшого наукового розроблення.

Основним нормативно-правовим актом у сфері безоплатної правової допомоги є Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відповідно до ст. 13 Закону, безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя [5]. Зазначений вид допомоги включає такі види правових послуг, як захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на таку допомогу в судах, інших державних

органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

Важливо зазначити, що високого рівня у сфері безоплатної правової допомоги в цілому, та вторинної безоплатної правової допомоги зокрема, неможливо досягти, використовуючи лише національні засоби та ресурси, тому доцільно звернути увагу на міжнародне нормативно-правове регулювання питання.

Так, право на правову допомогу, гарантоване пунктом 3 (с) ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ратифікованої Законом України № 475/97ВР від 17 липня 1997 р., передбачає, що кожний обвинувачений у скоєнні кримінального злочину має право захищати себе особисто або через обраного ним захисника, а якщо у нього немає достатніх коштів для оплати послуг захисника, мати призначеного йому захисника безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [3].

Європейський суд з прав людини не відносить право на правову допомогу у справах про цивільні права та обов'язки до загальних вимог п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про справедливе судочинство. Пункт 3 (с) ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стосується тільки кримінального процесу.

У п. 3 (с) ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [3]. Якщо звертатись до міжнародних стандартів у сфері надання правової допомоги, то слід підкреслити також, що Рада Європи розрізняє категорії «правова допомога» і «правова консультація» [2, с. 43].

Під першою розуміється можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних виносити рішення в цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах (п. 1 Резолюції № (78) 8 Комітету міністрів про правову допомогу й консультації) [6]. Правова консультація передбачає забезпечення особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, можливість одержання необхідної правової консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їх прав та інтересів (п. 12 Резолюції № (78) 8).

Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначає зобов'язання держав та вимоги до надання безоплатної правової допомоги як до одного з основних компонентів справедливого судочинства.

Зокрема, згідно з вищевказаною нормою до змісту поняття «правова допомога» входить право «мати призначеного їй захисника безплатно в разі, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його можливість захищати себе самостійно) того вимагають або коли у особи немає достатньо коштів для оплати цього захисника» [4, с. 34–35].

Загалом, зміст гарантованого державою права на безоплатну професійну правничу допомогу слід визначити як отримання кола наступних правових послуг: правової інформації; консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру; допомога в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації; захисту; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру. Зазначені послуги повністю або частково надаються за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1, с. 19].

Отже, поняття та механізм реалізації безоплатної вторинної правової допомоги регламентований рядом національних нормативно-правових актів, таких як Конституція України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо, а також у міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України. Правову сутність зазначеної кваліфікованої юридичної допомоги можна представити через наукові праці вчених, які досліджують різні аспекти зазначеного виду державної гарантії.

Бібліографічні посилання:

1. Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. 19-23.
2. Іванцова А.В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 3. С. 40-45.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / Міністерство юстиції України. Офіц. вид. К., 2006. 176 с.
4. Права людини (основні міжнародно-правові документи) : Зб. док. / За ред. Ю.К. Качуренко. Київ : Наук. думка, 1989. 248 с.
5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577
6. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р. / за ред. А. Гутнікова. Збірник договорів Ради Європи . СПб: Парус. 2006. 254 с.

Носенко Юлія Вікторівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.і.н., доцент **Головіна О.В.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Юридична аргументація тісно пов'язані з природою юридичної діяльності, оскільки допомоги зберегти та поширити правовий досвід і традицію, знайти найефективніший шлях вирішення конкретного юридичного питання чи вирішення наукової чи навчальної проблеми. Аргументи можна знайти в кожній важливій сфері людської діяльності [1, 2]. У контексті судової практики аргументація є універсальною, логічною та системною процедурою пошуку та обґрунтування переконливих причин рішення щодо юридично значимих подій, їх юридична адекватна оцінка . Серед теоретичних розробок у галузі права термін «аргумент» є [5] аргументованим підходом до формування теорії юридичної аргументації та праворозуміння. У цьому контексті М. І. Козубра слушно констатує, що загальнотеоретична юриспруденція розвивається дуже повільно і не встигає за викликами та змінами часу в Україні та на пострадянському просторі та в усьому світі. Останні три десятиліття у ньому висвітлюється та обговорюється більшість традиційних питань, які переважали з радянських часів. Звісно, ці проблеми ще далеко не вичерпані. Вони часто потребують нової форми, враховуючи зміни в суспільно-правовому житті та досягнення інших наук, особливо зміни останніх кількох десятиліть. Проте життя висуває на порядок денний багато нових тем, які потребують теоретичного осмислення, зокрема питання моделі та правил юридичного мислення, їхні національні особливості [4]. Питання юридичної аргументації, як і аргументації загалом, є міждисциплінарним предметом наукового дослідження, «спільним ґрунтом» для філософії, логіки, лінгвістики, риторики, психології, політології, соціології, права, особливо загальної теорії [3]. Науково-теоретичною основою цього відкриття є Р. М. Абрамович, Ж.-Л. Барзель, М. С. Бергін, Т. І. Дудаш, В. І. Кістанік, М. І. Козубра, пом. Ллойд, О. М. Лобач, Р. Д. Лашенко, М. О. Мельник, А.П. Політюк, П. М. Рабінович, М. Д. Савенко, В. А. Сала, А. В. Хворостанкіна, О. У. С. Шечерби, О. М. Юркевич та ін.

Представники нідерландської школи аргументації Франс ван Еємерен і Роб Гроотендорст визначають аргумент як соціальний, інтелектуальний, словесний акт, який підтверджує або спростовує будь-яку точку зору, що складається з низки тверджень і має на меті переконати аудиторію [10].

Експерт з теорії аргументації Р. Алексія вважала, що з огляду на особливу роль аргументу у визначенні прав та обов'язків людини, поняття аргументу необхідно включити у визначення правової системи. Якщо для нього в законі існує система нормативно-правових актів, яка встановлює вимогу законності та включає норми, закріплені в Основному законі (конституції), статутах та інших законах, він також включив правові принципи в правопорядок, процедуру і логіку. Останнє пояснювалося тим, що аргументи в сучасній судовій практиці безпосередньо впливають на рішення суддів, а отже і на ефективність професійної діяльності адвокатів. Якщо розглядати аргументацію як вираження культури мислення і мовлення, то відсутність вміння аргументувати в судовому рішенні свідчить про відсутність правової культури в суспільстві. Вихідним пунктом аргументації є верхня загальність, яка, за Аристотелем, дозволяє «з будь-якої запропонованої теми зробити чудові висновки і знайти спосіб уникнути конфліктів при захисті місця» [7]. Аристотель використовував слово «зверху» для позначення «місця» (етимологічно слово «зверху» походить від грецького τόπος - «місце»), що означає область людського розуму, в якій зберігаються і досліджуються аргументи. Аристотель назвав це «методом дослідження», суть якого полягає у визначенні «скільки і на які теми є суперечки, про що йдеться і як ми все знаходимо». Аристотель підкреслював, що об'єкт необхідний, тому що в усіх випадках «якщо є сумніви в чистоті тієї чи іншої сторони, нам буде легше відрізнити істину від хибності». Основна відмінність між назвами полягає в тому, що вони узгоджуються з традицією і «або для всіх, або для більшості, або для мудрих – усіх, або більшості, або найвідоміших з них» [7]. Вершини можна визначити як «основу, однакову для всіх предметів» [6]. У «Риторичі» Аристотель пише: «Я кажу, що силлогізми діалектичні та риторичні стосуються того, про що ми говоримо загальними місцями – топами (τοποι); вони загальні для міркувань про справедливість, про явища природи і про багатьох інших, відмінних один від іншого предмета [...], хоча б ці предмети були зовсім різні за природою» [6]. Джуліус Стоун вважає заголовки не оманливою категорією, а радше категорією, скоріше дисциплінарні правила, обмеження, набір безпечних правил, які дозволять йти на небезпечний шлях.. Існує ряд факторів, кожен з яких може залежати від культурної ситуації, терміновості, випадку та інших подібних ситуаційних міркувань. «І їх різноманіття перекриває і пов'язує два виміри правової системи – мовний та аргументаційний, з якими нам доводиться стикатися щоразу, коли намагаємося діяти. З одного боку є мова з іншого логіка. Однак інші типи контролюють те, як ми працюємо з мовою, щоб підтримувати певну доцільність та стабільність правової системи, незважаючи на постійні зміни. У верхній частині списку юридичних аргументів знаходяться юридичні тексти, приклади, законодавчі мотиви, правові цілі, принципи, концепції, цінності, наукові дані, правові основи, статистика, загальні знання. Щоб обґрунтувати рішення, судді необхідно зосередитися на аудиторії, до якої вони звертаються, і таким чином посилатися на цінності, які вони поділяють.

Серед приблизного переліку основних цінностей, на які підсудні та адвокати посилаються у своїх промовах та керуються судами в обґрунтуванні рішення, виходячи зі своїх аргументів: обов'язок, справедливість, свобода, рівність, людська гідність, добробут, особиста автономія, природна (основоположна) права, власність, життя, щастя. Термін «ціннісна орієнтація» виражає позитивне або негативне значення для феномена особистісних об'єктів і соціальної реальності і є внутрішньою основою відношення людини до різних цінностей фізичної, моральної, політичної та духовної системи. Ціннісна орієнтація - соціальні цінності, які поділяє особистість, які служать меті життя і найважливішим засобом її досягнення і є найважливішим фактором, що контролює мотивацію особистості та її поведінку. Ціннісна орієнтація є продуктом соціалізації індивідів. Вони внутрішньо обумовлені і формуються із взаємозв'язку особистого досвіду з існуючими в суспільстві культурними зразками і виражають власне гідне ставлення, яке відображає життєві потреби. Ціннісна орієнтація - одна з найбільш стійких якостей людини. Вони утворюють своєрідне внутрішнє ядро культури і визначають поведінку людини. Незважаючи на неоднозначне визначення поняття «ціннісна орієнтація», всі дослідники сходяться на думці, що ціннісна орієнтація відіграє важливу роль у регулюванні соціальної поведінки індивідів. Цінності та ціннісна орієнтація є двома найважливішими якостями: висока стабільність і мінливість, як вираження мобільності та відкритості в суспільстві, його групах та індивідах. У той час як цінності та ціннісна орієнтація змінюються, існує суперечність між різним змістом і цінностями між старими та новими цінностями. У різні часи творці конституції намагалися поєднати найважливіші для них свободи, права та переваги, цінності яких були на першому плані, ціннісна орієнтація суспільства. Питання орієнтації на громаду не з легких. Це стосується, зокрема, питання про структуру та ієрархію цінностей, включаючи питання про те, чи поділяє ці цінності суспільство в цілому чи лише частина. Тому можна говорити лише про цінності найпоширенішого плану та відносну вагу, надану їм тією чи іншою громадою в той чи інший історичний період. Відносність моральних цінностей і деяка динаміка всієї ієрархії, а також існування різних систем цінностей у суспільстві унеможливають для країни чітке і однозначне навчання системи цінностей. У 19 столітті професор Харківського університету Л.Є.Владіміров звертав увагу юристів на те, що структура цінностей і, перш за все, їхня ієрархія в різних країнах не збігаються. Він зазначив, що, наприклад, почуття справедливості в нашому суспільстві менш виражене, ніж в англійській чи французькій [8]. В Англії соціальним ідеалом є почуття обов'язку, а у Франції обов'язок також є цінністю, але, що ще важливіше, військова слава, честь і безкорисливе служіння людству. У нашому суспільстві, на думку Л. Є. Володимирова, суспільний обов'язок є чесноти лише тоді, коли розвивається політична чеснота [8]. Не дивно, що в судовому процесі ми знаходимо випадки, коли сторона спору намагається поставити під сумнів легітимність конкретного

закону стосовно його моральної основи. Кожну частину закону можна розглядати як дзеркало пріоритетів, припущень і цінностей, які або існують зараз у конкретному суспільстві, або є бажаними в майбутньому. В даний час більшість конституцій у розвинутих демократіях увійшли до переліку прав і свобод, які вважаються найвищими цінностями суспільства. Різниця полягає в тому, як створюються ці цінності, наскільки вони досконалі, що містять, як вони структуровані в ієрархії - в тексті Основного Закону і в судових рішеннях з тих чи інших питань. Основний закон, наприклад, за словами німецького судді, є «загальним порядком цінностей», який вважається даним, а не створеним самим Основним законом. Деякі німецькі дослідники стверджують, що цей «загальний порядок цінностей», так званий «високими базовими цінностями», «основними концепціями фундаментальних прав» і навіть «неписаними основними конституційними принципами» у судових рішеннях, часто дозволяє тлумачам змити структуру Конституції в її переважних релігійних та ідеологічних розчинниках. Один з цих рецензентів, Зайдлер, писав, що використання таких широких і неоднозначних категорій веде до перемоги спільних цінностей над приватними позитивними правами і свободами: «Хто контролює порядок цінностей, контролює конституцію».

Отже, поняття юридичної аргументації є узагальнюючою категорією, яка інтегровано відтворює обов'язкову, радше за все центральну, системоутворюючу – фахово-спеціальну складову юридичної діяльності. Саме в цій інтегрованості й прослідковано його наукову та практично-прикладну цінність. Юридичну аргументацію визначено як процес і результат обґрунтування істинності (правильності) фактів та/або переконання у прийнятності сукупності аргументів стосовно юридично значущого питання, що виникає під час юридичної діяльності. У процесі осмислення ознак, моделей і видів (типів) юридичної аргументації слід враховувати наявні дискусійні питання розуміння та вживання поняття «аргументація» та інших пов'язаних з ним понять у загальній теорії аргументації й теорії юридичної аргументації, а також особливості теоретичних досліджень юридичної аргументації та практичного використання її результатів.

Бібліографічні посилання:

1. Савчук А. Я. Логічні прийоми аргументації у науково-критичному дискурсі Девіда Лоджа. Записки з романогерманської філології. 2017. № 1 (38). С. 107–115.
2. Щербина О., Щербина Н. Мовчання як аргумент і прояв поваги в аргументації за Джоном Локом. *Sententiae*. 2019. Т. 38. № 2. С. 6–18.
3. Дудаш Т. Правова аргументація: до питання про загальне поняття. *Право України*. 2016. № 8. С. 99–106.
4. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 193. С. 3–11. (Серія «Юридичні науки»).
5. Щербина О. Ю. Специфіка витлумачення терміна «юридична аргументація» у логіко-юридичних студіях. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2016. № 25. С. 61–66.
6. Аристотель. *Риторика*. Античные риторики. М.: Изд-во МГУ, 1978. С. 15-166.

7. Аристотель. Тописка. Аристотель. Соч. в 4-х т., т. 2. М.: Мысль, 1978. С. 347-532.
8. Владимиров Л. Е. Суд присяжных. Условия действия института присяжных и метод разработки доказательств. Харьков, 1873.
9. Alexy, R. A theory of legal argumentation / R. Alexy. Oxford university press, 1989.
10. Eemeren F., Grootendorst R., Kruger T. Handbook of Argumentation Theory / F.van Eemeren, R. Grootendorst, T. Kruger. – Dordrecht-Holland: Foris Publication; Providence-USA, 1987.
11. Kommers D. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. – Durham and London: Duke University Press, 1989. 648 p.
12. Stone J. Legal System and Lawyers' Reasoning / Julius Stone. Stanford, Stanford University Press, 1964. 454 p.

Носенко Юлія Вікторівна

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

к.ю.н., доцент Тищенко І.О.

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сьогодні право на безоплатну правову допомогу гарантоване низкою міжнародних актів, зокрема Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 6 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 11 квітня 1950 р. Радою Європи, та інші міжнародно-правові акти. Національні стандарти щодо забезпечення конституційного права особи на правову допомогу закріплені у Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, галузевих процесуальних кодексах, Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI, Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI та інших нормативно-правових актах.

У своїй річній доповіді Уповноважена Верховної Ради України з прав людини порушила право людини на професійну правову допомогу. Основною проблемою була недостатня обізнаність щодо можливості отримання правової допомоги у більшості закладів соціального захисту, освіти та охорони здоров'я; низька обізнаність громадян про свої права; неконтрольована співпраця центрів вторинної безоплатної правової допомоги з громадськими організаціями; порушення стандартів якості адвокатами

надання безоплатної вторинної правової допомоги; невиконання поліцією обов'язку гарантувати права адвоката з самого початку у кримінальному провадженні тощо. Як бачимо, більшість із цих порушень є адміністративно-правовим забезпеченням права на безоплатну правову допомогу [10].

Адміністративно-правове забезпечення як одна з основних категорій адміністративного права вивчалася В.П. Бойко, К.В. Бурсуковим, О.М. Гумінім, І.О. Ієрусалімовою, Є.Є. Колесниковим, О.О. Кривко, О.В. Климнко, К.В. Степаненко, І.М. Шопіною, М.В. Цвік та інші. Своєю чергою окремі адміністративно-правові аспекти права на безоплатну правову допомогу були предметом дослідження Є.Ю. Бови, С.В. Вилкова, А.В. Іванцова, М.В. Стаматіної, К.О. Струкової та інших.

Адміністративно-правове забезпечення розглядається як цілеспрямований акт людської поведінки та соціальних відносин [8] або вплив на них адміністративно-правовими засобами [5]. І.О. Ієрусалімова, вважає, що адміністративно-правова допомога передусім включає в себе регулювання суспільних відносин, що виникають у результаті реалізації прав і свобод людини і громадянина через адміністративне право, вплив передбачених законом [5]. Другу точку зору представляє К. В. Бурсуков, який двояко розглядає термін «забезпечення». По-перше, як діяльність державних органів для виконання своєї роботи. По-друге, в результаті цієї діяльності, що виражається у фактичній реалізації правових вимог, прав і свобод громадян [1]. В. Бойка [2]. Наступна група авторів – О.О.Кривко, К.В. Степаненко [7], І.М. Шопін [9] у запропонованому цими авторами підході під адміністративно-правовою допомогою розуміють створення та підтримання умов для повної реалізації прав, свобод та інтересів людини, громадянського суспільства та інших питань адміністративно-правових відносин.

Адміністративно-правове регулювання – це діяльність органів влади та місцевого самоврядування, зміст якої має цілеспрямований вплив на суспільні відносини, роботу з регулювання, легалізації, захисту та виконання. У розвитку адміністративного права поступово руйнується провідна роль адміністративно-правової системи як більш жорсткої правової бази, що характеризується відсутністю поліособливості та індивідуальних відмінностей. Натомість адміністративно-правове забезпечення передбачає формування мети прийняття тієї чи іншої правової норми передусім за системою публічного адміністрування, така мета формується суб'єктами громадянського суспільства, суб'єктами господарювання, для розвитку яких є необхідним ті чи інші зміни у структурі та змісті суспільних відносин. Завданням держави за таких умов є зміна або створення за допомогою правових засобів умов, за яких мета таких суб'єктів може найбільш ефективно досягатися [9]. Для характеристики права на безоплатну правову допомогу необхідно використовувати термін «адміністративно-правова допомога», оскільки саме держава має створити належні умови для реалізації цього права. Так А.В. Іванцова пише: «Теза про те, що «кожен має право на

професійну правничу допомогу» є конституційною декларацією, яка передбачає створення в державі умов, за яких кожен міг би задовольнити своє право на отримання необхідної правової допомоги в будь-якому місці й у будь-який час. Це означає, що така допомога за Основним Законом має бути доступною, нічим не обмеженою й реальною» [4]. С. В. Вилков, навпаки, вказує, що право на безоплатну правову допомогу характеризується тим, що воно опосередковує суспільні та цивільні відносини не лише між собою, а й із усією державою [3]. Держава як гарант прав і свобод людини і громадянина має створити правильні, а не фактичні формальні умови для отримання та реалізації права на безоплатну правову допомогу через категорію пільговиків.

Системи правової безоплатної допомоги включає комплекс складових. До них відносяться такі складові, як інституційна, кадрова, інформаційно-аналітична, а також матеріально-технічне та фінансове забезпечення. Розглянемо їх детальніше.

Інституційна складова є сукупністю уповноважених органів, які мають загальні чи специфічні навички у сфері надання безоплатної правової допомоги. Її метою є забезпечення ефективної реалізації принципів захисту прав людини та забезпечення легального доступу до правосуддя. Установи та інші уповноважені органи діють з метою надання юридичних послуг. Кадрова складова включає наявність професійних кадрів для надання безоплатної правової допомоги. Кадровий потенціал відіграє надзвичайно важливу роль і визначається професійним рівнем працівників системи надання безоплатної правової допомоги, здатністю відповідних працівників за наявності необхідних знань та умінь виконувати покладені на них функції з надання правових послуг Інформаційно-аналітична складова. Це, перш за все, наявність та належне функціонування комплексної інформаційно-аналітичної системи безоплатної правової допомоги, яка призначена для полегшення функціонування та управління системою безоплатної правової допомоги та є основою для всіх важливих процесів і процедур, у тому числі звернень.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення. У Законі України «Про безоплатну правову допомогу» ст. 29 визначено, що фінансування безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється за кошти видатків Державного бюджету України [6].

Отже, адміністративно-правове забезпечення розглядається як цілеспрямована дія на поведінку людей і суспільні відносин, або ж вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві адміністративно-правових засобів. На основі проаналізованих матеріалів було запропоновано під адміністративно-правовим забезпеченням права на безоплатну правову допомогу розглядати діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, зміст якої становить створення та підтримка необхідних правових, інституційних, кадрових, інформаційно-аналітичних та матеріально-технічних умов

належної реалізації, охорони та захисту права громадян, які опинилися у важких життєвих обставинах, на безоплатну професійну правову допомогу.

Бібліографічні посилання:

1. Барсуков К.В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
2. Бойко В.П. Адміністративно-правове забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 96–100.
3. Вилков С.В. Адміністративно-правові засади організації надання адвокатами безоплатної правової допомоги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.07. Київ, 2019. 26 с.
4. Іванцова А.В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. Часопис Академії адвокатури України. 2015. № 3 (28). С. 40–45.
5. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
6. Про безоплатну правову допомогу: Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 року. Офіційний сайт Верховної Ради України.
7. Степаненко К.В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. 19 с
8. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Рогачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников; М.В. Цвік (ред.). Харків : Право, 2002. 432 с.
9. Шопіна І.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення базових категорій адміністративного права. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 28 лютого – 2 березня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 458–461.
10. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2019 році. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/shhorichna-dopovid-upovnovazhenogo-verhovnoyi-rady-ukrayiny-z-prav-lyudyny/>.

Орлова Олена Олександрівна,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
Братішко Наталія Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла потреба зміни якості і змісту професійної юридичної підготовки для підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на ринку праці. Одним із найважливіших завдань сучасної юридичної освіти є підготовка спеціалістів з правознавства, зорієнтованих на цінності демократичного суспільства, які поділяють глобальну ідею соціальної справедливості та поєднаних цими ідеями в єдине професійне співтовариство. Водночас, практика традиційного навчання майбутніх юристів свідчить про те, що викладання теорії правових наук навіть кращими фахівцями не може забезпечити всього комплексу знань і вмій, передусім, навчити студента використовувати ці знання в практичній діяльності.

У сучасних умовах одним з основних способів консолідації окреслених елементів для професійної підготовки практико-орієнтованих майбутніх фахівців правознавства є створення та діяльність юридичних клінік. Саме юридична клінічна освіта допомагає студентам навчитися використовувати теоретичні знання на практиці та забезпечує формування у них належного рівня правової культури.

Значення юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів відображено в наукових пошуках таких вчених як: А. О. Галай, В. О. Гончаренко, О. М. Доброхотова, М. В. Дулеба, В. А. Єлова, Т. С. Зикіна, К. Клейн, М. В. Кравчука, І. С. Сахарука, М. Н. Трофимов, Ю. О. Фігеля, Д. Франк та інші.

Мета даної роботи є висвітлення значення та ролі юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх фахівців правознавства.

Юридична клініка не є чимось новим як у світі, так і в Україні. Перша згадка терміна «юридична клініка» - у науковій статті німецького професора Фроммгольда датована в 1881 р. З того часу і до сьогодні безліч науковців вносили своє бачення щодо юридичних клінік та обґрунтовували необхідність їхнього створення. Так, американський юрист Джером Франк

опублікував статтю з назвою «Чому б не створити клініку для юристів?», в якій провів певні аналогії між юридичною та медичною клініками. Саме він висунув пропозицію наслідувати ідею працюючих медичних клінік як основу підготовки молодих правників, цим започаткував нову категорію навчання юристів [1, с. 3-5].

Питання про соціально-юридичну природу та особливості юридичної клінічної освіти в юридичній науці вирішувалось в ході тривалих наукових дискусій, які були присвячені проблемі освітнього процесу студентів юридичних спеціальностей.

Особливе зацікавлення викликають праці українських науковців, які вивчали значення юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів. Зокрема, М. В. Дулеба вважає, що завдяки створенню юридичних клінік громадський правозахист став більш дієвим та кваліфікованим і юридичні клініки стали тією ланкою правового захисту, якої не вистачало, щоб забезпечити правову допомогу незахищеним громадянам [2, с. 5].

Більш сучасним є міркування В. А. Слова щодо юридичної клініки, який вважає, що як освітній заклад – вона є самодостатнім освітнім інститутом, що включений до системи навчання і функціонує переважно в межах вищих навчальних закладів юридичної спеціалізації, а як форма практичного навчання – передбачає поєднання процесу практичної підготовки студентів і надання юридичної допомоги певним категоріям населення [3, с. 13-14].

Згідно із ст. 1 Стандартів юридичних клінік України термін «юридична клініка» означає формування, створене для правозахисної та правопросвітницької діяльності, яке функціонує при ВНЗ III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку спеціалістів за напрямом «Право», і яке створено за ініціативою ВНЗ (або громадської організації у співпраці з ВНЗ), до складу якого входять студенти, викладачі, фахівці практики [4].

На сьогоднішній день в Україні створення та функціонування юридичних клінік при вищих навчальних закладах стає поширеною практикою. Наприклад, у м. Дніпро юридичні клініки діють у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Дніпровському національному університеті ім. О. Гончара, Університеті митної справи та фінансів тощо.

Зокрема, юридична клініка «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ є структурним підрозділом університету. Діяльність юрклініки спрямована на формування у студентів навичок практичної діяльності за фахом, створення місць для проходження ними академічної практики та стажування, проведення заходів з правової освіти населення, формування правової культури та правосвідомості громадян, надання громадянам соціально вразливих верств населення безоплатної первинної правової допомоги, забезпечення можливості спілкування здобувачів вищої освіти під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових, правоохоронних і правозахисних органів, інших

державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності тощо. Також при юридичній клініці працює гаряча лінія – Call-центр, який виконує допоміжну консультативну функцію та гендерний консультаційно-інформаційний центр, який виконує консультативну функцію при юридичній клініці для осіб, які потребують безоплатної первинної правової та психічної допомоги і постраждали від проявів гендерної нерівності, гендерного насильства тощо. Отже, юридична клініка «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ має різні напрями роботи, проте очевидним є те, що основним напрямом її роботи є саме підвищення професійного рівня студентів шляхом застосування отриманих знань на практиці.

Нині в Україні юридичні клініки є студентськими юридичними консультаціями, де студенти надають населенню безоплатну правову допомогу, здебільшого у формі бесіди студента і громадянина, подальшої самостійної роботи здобувача з пошуку правових норм, підготовки та написання тексту правової консультації, перевірки і затвердження консультації керівником, куратором юридичної клініки з числа практикуючих викладачів, повторної зустрічі з клієнтом. Як правило, в клініці існує стандарт діловодства, є Правила роботи (стандарт для студента-консультанта), а діяльність здійснюється на підставі Положення про юридичну клініку, затвердженого керівником закладу юридичної освіти [5, с. 103]. Також слід відмітити, що саме клінічна юридична освіта сприяє виробленню корпоративної культури, толерантності спілкування між студентами, викладачами та клієнта, сприяє формуванню дисциплінованості, пунктуальності, відповідальності за отриману справу, практичних навичок та професіоналізму.

Отже, юридична клініка є структурним підрозділом освітньої установи професійної освіти, діяльність якого спрямована на навчання студентів з використанням різних інтерактивних методик і, насамперед, самостійної практичної діяльності здобувачів вищої освіти (під керівництвом викладачів-кураторів) з надання безоплатної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення. Клінічна юридична освіта безперечно є для студентів можливістю отримати навички надання якісної та ефективної юридичної допомоги. Юридична клініка відіграє велике значення для професійної підготовки майбутніх юристів, так як саме вона надає студентам застосовувати свої знання і формувати практичні навички під час навчання в закладі юридичної освіти.

Бібліографічні посилання:

1. Гончаренко В. О. Юридична клініка: історія і визначення. *Практика діяльності «юридичних клінік» України*. 2014. № 1. С. 3-5.
2. Гентош Р. Є. Діяльність юридичних клінік у сфері громадського правозахисту: [посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Р. Є. Гентош, М. В. Дулеба, В.О. Козлов. О. С. Котуха. Львів, 2003. С. 5.

3. Єлов В. А. Юрклініки можуть забезпечувати ефективну роботу в сфері права. *Юридичний вісник України*. 2012. № 14 (875). С. 13-14.

4. Стандарти юридичних клінік України, прийняті Асоціацією юридичних клінік України від 16 листопада 2003 року.

5. Ващук О. Л., Гера Р. Ю. Посібник для консультування юридичної клініки. Львів: ПАІС, 2008. 248 с.

Пекарчук

Володимир Михайлович,

професор кафедри теорії та історії

держави і права, конституційного права,

доктор історичних наук, професор

(Академія державної пенітенціарної служби)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ЗАУВАГИ

В умовах формування України як правової держави важливим напрямом діяльності органів публічної влади є всебічне сприяння реалізації людиною своїх прав. Адже саме стан забезпечення людських прав є показником цивілізованості суспільства та правового розвитку держави (наголосимо, що людські права є однією з основоположних цінностей європейської культури).

На жаль, в нашій державі, яка тривалий час перебувала в складі Радянського Союзу, і до сьогодні багато у чому превалює сприйняття людських прав через доктрину радянської юриспруденції, коли вони інтерпретуються як «даровані» людині державою та відповідно їх існування залежить від волі державної влади, відтак, реалізація «дарованих» людині можливостей повною мірою залежала від бажання (примх) чиновників (що і посилювало бюрократизм в радянській державі).

Відзначимо, що таке розуміння права викладалось і для студентів юридичних факультетів, у яких формувались відповідні правові знання та правові установки на «поклоніння» прескриптивному тексту та органам державної влади.

Західна теорія людських прав ґрунтується на кардинально протилежному підході, за якого означене явище сприймається як таке, що має природний, невід'ємний, невідчужуваний характер, а відтак, не залежить від волевиявлення органів публічної влади.

Таке трактування людських прав вимагає від правників іншого підходу до їх забезпечення, до власної діяльності загалом.

У цьому контексті варто відзначити існування у національній системі права такого інституту як юридична клініка.. Слід вказати і на правове забезпечення його функціонування. Маємо на увазі Типове положення про

юридичну клініку вищого навчального закладу України. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України 3 серпня 2006 року № 592.

Відповідно до вказаного нормативно-правового акту «юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом "Право", і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів» [1].

Особливо варто відмітити таку характерну рису функціонування юридичних клінік як безоплатність правової допомоги, що надається в її межах. Вважаємо, що в сучасних українських реаліях це є важливим чинником посилення правового захисту соціально незахищених верств населення. Так, серед мети юридичної клініки в означеному Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України вказується, що її метою є «забезпечення доступу представників соціально вразливих груп суспільства до правової допомоги; формування правової культури громадян...» [1].

Не можна не відзначити, що відповідно до Стандартів діяльності юридичних клінік України, схвалених Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України «Юридична клініка виконує навчальну та соціальну функції.

Навчальна функція юридичної клініки – це зосередження діяльності на практичне спрямування навчання, з метою підготовки фахівців-юристів, які оволоділи конкретними професійними навичками і не потребують додаткової адаптації до професійної діяльності.

Соціальна функція юридичної клініки – це задоволення потреб суспільства у доступній юридичній інформації та правовій допомозі, підвищення професійної відповідальності юристів» [2].

Означене дозволяє зробити висновок щодо позитивного досвіду функціонування юридичних клінік в Україні, які окрім «наближення» юридичних послуг до соціально вразливих верств населення виконують функцію сприяння становлення майбутнього правника, який усвідомлює дійсний зміст людських прав та готовий відстоювати їх у тому числі й в спорах з державою.

Бібліографічні посилання:

1. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України 3 серпня 2006 року № 592. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

2. Стандарти діяльності юридичних клінік України. Схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України 19 червня 2014 року, протокол № 2. URL <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-kllinik-ukrajini.pdf>

Петрова Анастасія В'ячеславівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор **Припутень Д.С.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Невід'ємною частиною будь-якої системи правосуддя є безоплатна правова допомога зі своїми національними і міжнародними особливостями. Основа якої включає в себе впровадження та юридичну відповідальність щодо надання правової допомоги, фінансові гарантії, організаційну структуру відповідальності уряду. На них покладається відповідальність за правовий, соціальний і економічний розвиток і постійне забезпечення верховенство права. Акцент на вивченні правової допомоги у конституційному праві робили А. Г. Манафов, Н. В. Альбрант, О. В. Кривоносова, Т. І. Ільїна, Р. Г. Мельниченко.

Права і свободи людини та громадянина є одними із важливих суспільних цінностей і головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин, які згідно зі ст. 55 Конституції України захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. При цьому, Конституцією України ст. 59 гарантовано право кожного на професійну правничу допомогу, що у випадках, передбачених законом, надається безоплатно. Ці дві статті несуть чітко визначають певний спектр питань, які належить вирішити всім гілкам влади задля виконання конституційних положень. [1]

Вагомим кроком вперед щодо реалізації та вдосконалення конституційного права на правову допомогу було прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р., як гарантія забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, та Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» основними принципами надання безоплатної правової допомоги, що гарантується державою, є доступність і забезпечення якості безоплатної правової допомоги. Право на безоплатну правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу,

а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом [2].

Право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з Конституцією України та Законом України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії особам, що полягає в інформуванні про їх права і свободи, порядок реалізації, відновлення у випадку порушення прав та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Однак право на вторинну правова допомога, на відміну від первинної, мають лише окремі категорії осіб, визначені Законом. Воно здійснюється з урахуванням деяких критеріїв – критерію малозабезпеченості та належності до тих категорій осіб, для яких законами вже закріплено право на безоплатну правову допомогу.

Відповідно до критерію малозабезпеченості Закон надає право на безоплатну вторинну правова допомога особам, сім'ям у яких середньомісячний сукупний дохід нижчий від суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого згідно з Законом України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення та інвалідів, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, меншому за два прожиткові мінімуми для непрацевдатних осіб [4].

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що конституційне право особи на отримання правової допомоги відіграє важливу роль у забезпеченні захисту та охорони прав і свобод людини й громадянина в Україні як демократичній, правовій, соціальній державі. Гарантія права особи на отримання правової допомоги, а у випадках, передбачених законом, безоплатну правову допомогу, є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, але й додержанням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань.

Важливим досягненням системи є вирішення питання відкритості доступності безоплатної правової допомоги через оперативне реагування на потреби людей, інноваційне відкриття мережі дистанційних та мобільних консультаційних пунктів та створення бюро правової допомоги. Розвиток комунікаційної спроможності системи безоплатної правової допомоги, створення комунікаційної мережі усередині системи та вироблення стратегічного підходу до комунікаційної роботи як усередині системи, та й у комунікації із зовнішніми партнерами.

Є вагомим досягнення у забезпеченні доступу до безоплатної вторинної правової допомоги, за час функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги; інтеграції первинної і вторинної правової допомоги на

рівні територіальних громад, створенні партнерських мереж провайдерів правової допомоги; забезпеченні ефективної функціональної взаємодії усередині системи, розвитку інституційної спроможності центрів, забезпеченні якості надання безоплатної правової допомоги, зокрема, працівниками центрів, та моніторингу якості надання такої допомоги адвокатами.

Таким чином, покращення рівня доступності такої допомоги громадянам доречно суттєво її дебюрократизувати, спростивши процедуру звернення осіб для її отримання, зокрема скоротивши перелік і зобов'язавши персоналів центрів надання допомоги перевіряти відповідність йому документів та вимагати їх лише за необхідності.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 51, ст. 577.
3. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від липня 2012 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст. 282.
4. Закон України «Про прожитковий мінімум» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 38, ст.348.

Плужнік Олена Іванівна
професор кафедри кримінального
права та кримінології, к.ю.н., доцент
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

**ОТРИМАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ НА БАЗІ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ
ПРИ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Кожен має право на вищу освіту. Основними завданнями закладу вищої освіти є: 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; 2) для університетів, академій, інститутів - провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі; 3) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; 4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей,

соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 5) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; 6) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 8) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; та ін.[1, ст. 4, 26]

Юридична клініка Одеського державного університету внутрішніх справ (далі – Університету) здійснює свою діяльність на громадських засадах та використовується як база для практичного оволодіння знаннями та проведення навчальної практики здобувачів вищої освіти Університету.

Юридична клініка утворена з метою закріплення у здобувачів вищої освіти (далі ЗВО) теоретичних знань та набуття ними практичних умінь і навичок професії юриста, формування у них поваги до принципів права, підвищення рівня правової культури населення, а також надання безоплатної правової допомоги особам, які її потребують. Основними завданнями юридичної клініки є: набуття ЗВО практичних навичок професії юриста; створення місць для проходження ЗВО навчальної та інших видів практики; надання громадянам малозабезпечених верств населення безоплатної правової допомоги; проведення заходів з правової просвіти населення.

Навчальний процес у юридичній клініці забезпечується через організацію викладання навчальних дисциплін кафедрами Університету та залучення до роботи у клініці викладачів університету, а також практикуючих юристів із метою надання допомоги ЗВО-консультантам.

Зокрема, завідуючим кафедри адміністративної діяльності поліції, доктором юридичних наук, професором, підполковником поліції Максимом Корнієнко у юридичній клініці Одеського державного університету внутрішніх справ, проведено бесіду-консультацію на тему «Взаємодія з населенням на засадах партнерства».

У ході проведення консультації Максим Корнієнко наголосив на важливості отримання правових знань не тільки для спеціалістів правового напрямку, а і для пересічних громадян. Було підкреслено, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

Щорічно з 25 листопада до 10 грудня проводиться Всеукраїнська кампанія «16 днів проти насильства» з метою привернення уваги до проблем подолання насильства в сім'ях, жорстокого поводження з дітьми, протидії торгівлі людьми та захисту прав жінок. Олена Ковальова професор кафедри адміністративної діяльності поліції, кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції та Інга Середницька доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент, які є представниці Центру гендерної освіти ОДУВС, провели групову бесіду для здобувачів вищої освіти, які проходять практику на базі Юридичної клініки ОДУВС.

У ході бесіди Олена Ковальова визначила організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Особлива увага була звернена на розгляд: програми для постраждалої особи; програми для кривдника; оцінка ризиків; обмежувальний припис стосовно кривдника; терміновий заборонний припис стосовно кривдника та ін.

Інга Середницька акцентувала увагу на захист сімейних прав та інтересів, прав та обов'язків матері, батька і дитини; на заходи у сфері запобігання домашньому насильству.

Важливо пом'ятати, що ефективною запобігання та протидія будь-якому насильству, зокрема домашньому, безпосередньо належить не лише від якості законодавства, а й від рівня підготовки фахівців, які його реалізують. Долучаючись до Всесвітньої акції «16 днів проти насильства» клініцисти, слухачі магістратури Дмитро Шкорина та Анна Ткаченко провели із учнями 10 - 11 класів Одеської загальноосвітньої школи № 71 тематичний урок на тему: «Ми проти насильства».

Метою правової просвіти є набуття ЗВО-консультантами юридичної клініки професійних юридичних навичок шляхом безпосереднього здійснення заходів з формування правової культури осіб. Метою ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами юридичної клінічної практики є набуття ними навичок організації та надання правової допомоги населенню, організації та проведення правопросвітницької діяльності та інших професійних навичок.

Бібліографічні посилання:

1. Про вищу освіту. Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 року. Редакція від 21.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Рукіна Діана Олексіївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.і.н., доцент Левін О.Л.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ У СИСТЕМІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

На території України вже понад 25 років, юридичні клініки успішно здійснюють свою діяльність. Практика таких організацій є неймовірно важливою на етапі розвитку сучасної демократичної країни, проте серед населення ще досі виникають питання з приводу сутності та ролі їх діяльності.

Розуміння поняття «юридична клініка» заведено розглядати у двох аспектах: інституційному та навчально-програмному. У першому зазначено, що юридична клініка, являє собою структуровано оформлені підрозділи організацій на рівнях ВНЗ, правових консультацій чи громадських організацій. Щодо другого підходу, то таку організацію розглядають, як складову навчального процесу, яка є одним із видів новітньої методики інтерактиву для студентів [1, 37].

Юридичні клініки можна сміливо віднести до унікального науково-практичного центру, що створюється на базі навчальних закладів, учасниками якого є викладачі та здобувачі освіти. Діяльність такого угруповання спрямована на підготовку кваліфікованих кадрів, які отримують досвід з надання правничої допомоги та поглиблюють знання з правової теорії [2, 55-56].

Участь студентів у юридичній клініці допоможе отримати практичні навички юридичної діяльності, при цьому діяльність таких організацій зможе сформувати у майбутніх юристів розуміння потреб громадян, при цьому спираючись на букву закону захистити права та законні інтереси людей які цього потребують.

В.В. Маньгора у своїх наукових дослідженнях вказує на те, що робота юридичної клініки дозволяє студентам ще у період навчального процесу доцільно втілити отриману теорію на практиці [4].

З цього випливає, що метою цих організацій є: застосування отриманих знань на практиці, що підвищить рівень інтелектуальну культуру правників; формування у студентів поняття верховенства права, підвищення рівня моральної поведінки, а особливо справедливості; запровадження елементів практичної підготовки майбутніх правників у сфері юридичних послуг;

надання доступу до юридичних консультацій вразливим групам населення, які потребують допомоги у галузі права.

Тим часом до завдань юридичних клінік можна віднести: можливість студентів набути навичок практичної діяльності відповідно до фаху; надання малозабезпеченим верствам населення безоплатних юридичних послуг (консультацій); підготовка навчально-освітніх заходів пов'язаних з тематикою профілю діяльності юридичних клінік; забезпечення місця проходження практики студентам; створення умов ефективного обміну інформацією з використанням різних ресурсів, що сприятиме швидкій реакції учасників клініки на потреби суспільства.

Вище перераховані твердження демонструють доцільність запровадження такого методу практичної підготовки студентів, при цьому у самих громадян підвищиться рівень правової свідомості та призведе до розуміння того, що їх можна та потрібно захищати. Важливо також вказати на те, що юридичні клініки знижують рівень корумпованості, що призведе до того, що права людини та громадянина стануть найбільшою соціальною цінністю держави

На сьогодні, конкуренція серед правничих кіл є досить високою, тому юридичні клініки є надзвичайно корисними, адже надають змогу навчитися працювати з документами, взаємодіяти з людьми, розвивати власні зв'язки. Юридична клініка – це сукупність різноманітних функцій, які несуть неабияку користь, тому можна зробити висновок, що розвиток та відкриття нових клінік такого профілю тільки покращать систему безоплатної правової допомоги. З приводу підвищення ефективності їх діяльності, то вона може покращитись із залученням досвідчених та кваліфікованих юристів, які будуть провідниками для ще недосвідчених спеціалістів, як саме треба себе поводити у відповідних ситуаціях з клієнтами та якими методами можна захищати їх інтереси.

Бібліографічні посилання:

1. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 328 с.
2. Правнича клінічна освіта в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Суценка. Київ: Ваіте, 2020. 274 с.
3. Дубчак Н.С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина :дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2014. 217 с.
4. Роль юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів / В. В. Маньгора // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2012. - Вип. 17. - С. 167-173.

Саксонов Владислав Борисович,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗМІСТ СУБ'ЄКТИВНОГО ЮРИДИЧНОГО ПРАВА: УТОЧНЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ

Одним із найважливіших і водночас найбільш складних напрямів досліджень в юриспруденції є студії, присвячені проблематиці правових відносин. Як відомо, зміст правовідносин становить поведінка суб'єктів цих відносин та її юридичне закріплення нормами права у вигляді суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. У правовідносинах виокремлюють фактичний, вольовий та юридичний зміст. При цьому підкреслюється, що юридичний зміст правовідносин – це зафіксовані у нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Суб'єктивне юридичне право визначають як надану праводієздатному суб'єкту юридичними нормами з метою задоволення його інтересів або інтересів тих осіб, яких він представляє за законом, міру можливої (дозволеної) поведінки у правовідносинах, забезпечену кореспондуючим обов'язком зобов'язаної сторони правовідносин і гарантовану державою [1, с. 233].

Зміст суб'єктивного юридичного права складають певні правомочності. Серед них у численних виданнях передусім указують на можливість власних активних дій особи, якій належить суб'єктивне юридичне право. В якості прикладів реалізації таких правомочностей також наводять варіанти активних дій – право голосувати, працевлаштовуватися, продавати або дарувати своє майно тощо [2, с. 388]. Таким чином, при розгляді змісту суб'єктивного юридичного права, увага акцентується саме на можливості власних активних дій управненої особи.

З огляду на зазначене вище слід зауважити, що право позитивної поведінки правомочного суб'єкта не вичерпується правом на власні активні дії, але й охоплює можливість (право) не вчиняти будь-яких дій, тобто утримуватися від них (пасивна поведінка), як свідомо обраний за власною волею варіант реалізації своїх правомочностей. Отже, при розгляді змісту суб'єктивного юридичного права повинно йтися не тільки про можливість власних активних дій управненої сторони, а й про праводіяння в цілому.

Діяння – це вольова усвідомлена поведінка (вчинок) особи, безпосередньо спрямована на спричинення певних наслідків. Відтак, для будь-якого діяння характерною є наявність об'єктивних і суб'єктивних ознак. Перші можуть виявлятися в активній поведінці – діях, або утриманні від

певних дій. Під дією розуміється активна поведінка особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних наслідків. Бездіяльність — це пасивна поведінка (утримання від певних дій), в якій так само виражена зовні воля особи і яка також спрямована на спричинення певних наслідків. До суб'єктивних належать інтелектуальна та вольова ознаки, умотивованість і цілеспрямованість.

Пасивна поведінка (утримання від певних дій) як праводіяння, тобто діяння, що полягає у свідомо обраному за власною волею варіанті правомірної поведінки, яка знаходить зовнішній прояв в утриманні від певних активних дій, також передбачена національним законодавством.

Для прикладу, передусім, звернемося до норм Конституції України. Так, у ст. 19 Основного Закону нашої держави закріплено положення, згідно якого «правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством». У статті 36 проголошено – «ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій». В ст. 36 також зазначено, що «ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази». У статті 45 закріплено «право на відпочинок» для тих, хто працює. Стаття 63 містить положення, згідно з яким «особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» [3].

Право на утримання від певних дій закріплено і в інших законах (та навіть кодексах) нашої держави. Так, у ст. 594 Цивільного кодексу України «Право притримання» зазначено: «1. Кредитор, який правомірно володіє реччю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

2. Притриманням речі можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом» [4].

У ст. 235 Господарського кодексу України також викладене наступне – « 1. За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватись оперативно-господарські санкції..., що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку» [5].

Стаття 236 цього ж кодексу наводить види оперативно-господарських санкцій та умови їх використання – «1. У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною;

відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

2) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною...

4) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання» [5].

Таким чином, при розгляді змісту суб'єктивного юридичного права слід звертати увагу не тільки на можливість власних активних дій правомочної сторони, а й враховувати юридично надану можливість утримуватися від них (пасивну поведінку), як свідомо обраний за власною волею варіант реалізації своїх правомочностей. Отже, в даному випадку повинно йтися не тільки про право на власні активні дії, а й про праводіяння в цілому, в тому ж разі й про право учасника правовідносин утримуватися від певних активних дій.

Бібліографічні посилання:

1. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. К.: Ун-т сучасних знань; Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ, Ліра ЛТД, 2014. 468 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 10.11.2021).

4. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.11.2021).

5. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.11.2021).

Саксонов Владислав Борисович,

доцент кафедри теорії

та історії держави і права,

кандидат юридичних наук, доцент

Іванов Максим Олександрович,

слухач магістратури II курсу

факультету підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДОКТРИНІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Поняття цивільно-правового зобов'язання закріплено на законодавчому рівні у ст. 509 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, в якій зазначено, що «зобов'язанням є *правовідношення*, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [1]. Але попри те, що визначення поняття зобов'язання достатньо чітко сформульовано на легальному рівні, воно й досі неоднозначно використовується як у ЦК України та інших актах національного законодавства, так і у вітчизняній юридичній доктрині [2, с. 89].

Насамперед підкреслимо, що ключовим словом у визначенні поняття зобов'язання, закріпленому в ст. 509 ЦК України, є «правовідношення» (не «правовідносини»). Тому, як слушно зауважив з цього приводу А. Г. Ярема, у ст. 509 ЦК України зобов'язання визначається як правовий зв'язок між двома суб'єктами (сторонами), що має односторонню спрямованість: на одну сторону зобов'язання покладається обов'язок вчинити певну дію чи утриматися від її здійснення, іншій стороні зобов'язання надається право, що кореспондує обов'язку першої [4, с. 168-169]. У такий же спосіб формулюються поняття господарських зобов'язань цивільно-правового характеру і в Господарському кодексі України – загального визначення господарського зобов'язання у ст. 173 ГК України, майново-господарського зобов'язання у ст. 175 ГК, організаційно-господарського зобов'язання у ст. 176 ГК [3]. На думку дослідника ці визначення правильно розкривають сутність зобов'язання, адже зобов'язання (як правовідношення) завжди є одностороннім юридичним зв'язком, в якому одна його сторона має виключне право, а інша несе відповідний обов'язок. У зобов'язальних же правовідносинах кожна сторона вважається кредитором у тому, що вона має право вимагати від другої сторони, і боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь іншої сторони [4, с. 168-169].

Слід наголосити, що у ч. 1 ст. 509 ЦК України наводиться визначення поняття зобов'язання, яке є традиційним. Так, у римському праві зобов'язання розглядалось як юридична ситуація, заснована на особистому зв'язку між конкретними учасниками цивільного обігу (сторонами), яка полягає у формальній можливості для однієї з них (кредитора) вимагати від іншої (боржника) визначеної поведінки (надання) на свою користь [5, с. 124].

Таке класичне формулювання було взято за основу і розробниками цивільного законодавства Радянської України. Так, у ЦК УРСР 1922 р. (в ст. 107) було передбачено, що у силу зобов'язання одна особа – кредитор має право вимагати від іншої особи – боржника певної дії, зокрема, передання речей чи сплати грошей, або утримання від дії. Аналогічне по суті, але більш розширене визначення поняття зобов'язання, в якому передбачалося як право кредитора, так і обов'язок боржника, містив ЦК УРСР 1963 р. Відповідно до ст. 151 цього кодексу в силу зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як-от: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші та інше або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [6, с. 26-27]. Отже, у всіх вказаних статтях цивільно-правове зобов'язання визначається як зв'язок виключно односторонньої спрямованості, де одна сторона зобов'язується, а інша вправі вимагати виконання відповідного обов'язку.

Зазначена позиція знайшла відображення і в цивільному праві та законодавстві інших держав. У французькій правовій доктрині зобов'язання визначається як правовий зв'язок, в силу якого одна особа повинна стосовно іншої особи – кредитора вчинити певну дію або утриматися від цього [6, с. 418-419] [5, с. 125]. Згідно статті 1102 Цивільного кодексу Франції за двостороннім договором сторони беруть на себе зустрічні зобов'язання (тобто на підставі договору виникає не одне а якнайменше два зобов'язання) [6, с. 23].

Розробники Німецького цивільного уложення виходили із загального визначення зобов'язання, яке міститься у параграфі 241, згідно з яким в силу зобов'язання кредитор може вимагати від боржника його виконання [7, с. 27].

Відповідно до визначення зобов'язання, що наводиться у ст. 509 ЦК України, його сторони традиційно іменуються боржником і кредитором. Боржник – це сторона, яка несе обов'язок. Кредитор – сторона, яка має право. Обов'язком боржника та правом кредитора повністю вичерпується зміст зобов'язання. Тому, як зауважує А. Г. Ярема, у зобов'язанні завжди тільки дві сторони, не менше і не більше. Зобов'язання не можуть бути трьох- чи багатосторонніми. Такими можуть бути тільки зобов'язальні правовідносини або цивільно-правові договори [4, с. 170-171].

Окремо слід наголосити на тому, що правова природа зобов'язання як одностороннього правового зв'язку знайшла відображення й у вітчизняній судовій практиці. Зокрема у Листі ВССУ №10-74/0/4-13 від 16.01.2013 «Про деякі питання застосування статті 625 ЦК України», в якому зазначено, що

грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, яке складається з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій відповідає кореспондуючий обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора. Аналогічний підхід висловлено й у Постанові Пленуму ВГСУ №14 від 17.12.2013 року «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань», а також у низці Постанов Верховного Суду України [8].

Водночас, у ч. 3 ст. 510 ЦК України визнається можливість такої ситуації, коли у зобов'язанні кожна із сторін одночасно має права (тобто є кредитором) і обов'язки (тобто є і боржником). Як вказує з цього приводу В. Г. Ротань, тут зобов'язання уже розглядається як усі правовідносини, що виникають на основі двостороннього договору, хоч відповідно до ч. 1 ст. 509 ЦК на підставі такого договору виникають якнайменше два зобов'язання, які є зустрічними і кожне з яких має свою підставу. Ці зустрічні зобов'язання утворюють зобов'язальні правовідносини [4, с. 28].

Н. Ю. Голубева запропонувала наступне доктринальне визначення зобов'язання: цивільне зобов'язання – це цивільне правовідношення, що опосередковує переміщення матеріальних і нематеріальних благ у цивільному обороті, в якому боржник зобов'язаний вчинити на користь кредитора певну дію (певні дії) майнового або немайнового характеру чи утриматися від певної дії (певних дій), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (обов'язків), або обидві сторони виступають відносно одна одної кредиторами (щодо прав) і боржниками (щодо обов'язків) [9, с. 15]. Аналогічне по суті визначення авторка запропонувала ввести і до ЦК України.

При цьому, як стверджує А. Г. Ярема, зобов'язання, на відміну від зобов'язальних правовідносин, завжди є одностороннім юридичним зв'язком між правом кредитора та обов'язком боржника. Двосторонніх зобов'язань (на відміну від договорів), в яких одна сторона мала б права і несла обов'язки в цьому ж зобов'язанні, не існує. На думку дослідника двосторонні зобов'язання – це юридичний нонсенс, хоч він і дістав поширення у сучасній вітчизняній науці цивільного права та національному законодавстві. Подібні випадки є проявами втрати чіткого розуміння змісту категорії зобов'язання, що в певній мірі створює ситуацію правової невизначеності [4, сс. 168-169].

Насамкінець зауважимо, що правильне і коректне розуміння та використання поняття зобов'язання є надзвичайно важливим не тільки для теорії, а й для підвищення рівня практики правозастосування і юридичної культури в цілому. Тому подальші наукові розвідки цієї проблематики повинні сприяти формуванню чіткої правової визначеності поняття зобов'язання, однозначності розуміння його змісту, а також відокремленню від інших правових категорій [2, с. 91], зокрема таких, як «зобов'язальні правовідносини», «правочин» та «договір».

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.12.2021).
2. Саксонов В. Б. Зобов'язання цивільно-правового характеру та його співвідношення з іншими категоріями: проблеми теорії та практики. *Правова освіта та наука в умовах євроінтеграції*: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (18 березня 2021 р.). Дніпро : НТУ «ДП», 2021. С. 89-92.
3. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.12.2021).
4. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / Під редакцією Яреми А. Г., Ротаня В. Г. К.: Реферат, 2005. 336 с.
5. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Юридичний вісник*. 2016. №1 (38). С.123-128.
6. Карабань Я. А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. Серія: Правознавство. 2013. Т. 18. Вип. 1 (18). С. 22-29.
7. Аванесян Г. М. Правова доктрина зобов'язання у цивільному праві. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (заочна форма) «Формування та перспективи розвитку підприємницьких структур в рамках інтеграції до європейського простору». Полтава, 2019. 715 с.
8. Зозуля Н. Грошове зобов'язання: доктрина, законодавство та судова практика. *«Українське право»* 04.02.2019. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-rozytsiya/groshove-zobov-yazannya-doktryna-zakonodavstvo-ta-sudova-praktyka> (дата звернення: 01.12.2021).
9. Голубева Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2013. 42 с.

**Сало Єлизавета Русланівна,
Гіль Валерія Романівна,**
здобувачки вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
**Науковий керівник –
к.ю.н. Ченік-Трегубенко О.С.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА
В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА**

Теорія держави і права - теоретико-правова навчальна дисципліна, вивчення якої покликане забезпечити засвоєння студентами загальнотеоретичних юридичних знань, найважливіших правових понять державно-правових явищ і категорій, оволодіння професійною юридичною лексикою. Саме в теорії держави та права розробляються основні категорії та

поняття, без яких неможливе вивчення галузевих наук. Саме цим визначається її місце у системі підготовки майбутнього юриста та зумовлюється актуальність дослідження її ролі у підготовці майбутнього юриста.

Роль теорії держави та права в підготовці майбутнього юриста розглядається як у окремих наукових статтях, так і у рамках навчальних курсів з даної дисципліни. Зокрема, до даної проблематики зверталися Г.О. Саміло, К.Г. Волинка, В.Г. Гончаренко, О.В. Зайчук, М.В. Цвік та багато інших вітчизняних правників.

Теорія держави та права є основою всього комплексу юридичних знань. Мета курсу полягає в ознайомленні студентів з юридичною термінологією, аналізі основних правових інститутів, а також у підготовці студентів до засвоєння ними галузевих та спеціальних юридичних дисциплін. Основні завдання вивчення теорії держави та права полягають у наступному:

- засвоєння загальнотеоретичних знань про правові явища в суспільстві;
- вироблення умінь та навичок їх комплексного аналізу та оцінки з урахуванням сучасних демократичних процесів та потреб формування в Україні соціальної, демократичної, правової держави та громадянського суспільства, як це закріплено Конституцією України [1];
- отримання в результаті відповідної світоглядної та професійної підготовки.

Відповідно до зазначених завдань теорії держави і права як навчальної дисципліни та будується її структура.

Об'єкт пізнання теорії держави і права збігається з об'єктом юридичної науки в цілому, але від інших юридичних наук теорія держави і права відрізняється своїм предметом, тобто сферою, в межах якої ця наука вивчає всю державно-правову надбудову суспільства [2, с. 3]

Теорія держави та права має власний предмет дослідження. Вона вивчає найзагальніші закономірності виникнення, розвитку й функціонування державно-правових явищ [3, с. 6]. Це сутнісні властивості держави і права в їхньому понятійно-термінологічному вираженні. При дослідженні державно-правової дійсності думка спрямована на вивчення таких аспектів держави та права, які дозволяють визначити їх сутність та сформулювати основні, загальні для всієї юридичної науки поняття, категорії, терміни.

Таким чином, теорія держави і права – наука про загальні закономірності розвитку держави і права, їх сутнісні властивості та соціальне призначення, що виробляє загальні юридичні поняття та категорії.

Теорія держави та права тісно взаємодіє з різними суспільними науками. Так, теорія держави і права та філософія як наука про загальне взаємодіють за такими напрямками. По-перше, теорія держави і права використовує філософські категорії та загальні поняття, що має для теорії права не лише теоретичне, а й методологічне значення; вона використовує

філософські закони та закономірності, оскільки для розвитку теорії права і теорії держави істотне значення має філософський, світоглядний аспект, філософія ж – одна з форм суспільної свідомості, спрямована на вироблення певного світогляду як у окремої людини, так і у всього суспільства, відповідно, результати досліджень того чи іншого вченого значною мірою визначаються його світоглядними позиціями. По-друге, філософія спирається на юридичний матеріал, який виробляється теорією права та іншими юридичними науками, що допомагають філософії сформулювати загальні засади державно-правового розвитку суспільства. Використання досягнень філософії щодо права допомагає уникати світоглядних помилок, сприяє правильній постановці нових юридичних проблем і більш усвідомленому їх вирішенню.

Історична наука вивчає державу і право в реально-історичній своєрідності, як особливі історичні явища, що відбивають певний етап розвитку суспільства. Тим самим історія надає теорії держави та права конкретний історичний матеріал, який є базисом для загально теоретичних узагальнень та висновків. Так, наприклад, історичні умови враховуються багатьма теоріями, що пояснюють походження права: марксистська теорія, історична теорія, теорія правової спеціалізації та інші.

Політологія використовує теорію держави і права поряд із власне політологічним матеріалом, використовує положення та висновки, зроблені фахівцями у галузі теорії права, особливо таких інститутів, як держава, громадянське суспільство.

Якщо аналізувати місце теорії держави та права в системі юридичних наук, то, перш за все, слід визнати, що залежно від предмета дослідження та сфери наукового пізнання всі юридичні науки, навчальні дисципліни поділяються на такі основні групи: історико- та теоретико-правові; галузеві; міжгалузеві. Особливе місце у системі юридичних наук займає міжнародне право. Процес формування нових галузей знання здійснюється постійно. Так, у групі теоретико правових наук здійснюється процес появи як самостійних наук правової компаративістики, юридичної конфліктології, юридичної техніки, правової семіотики, юридичної герменевтики, юридичної онтології, юридичної антропології тощо.

Теорії держави і права спирається на паралельне вивчення студентами соціально-гуманітарних дисциплін, передбачених навчальним планом спеціальності, і в той же час сама є вступною, методологічною для всіх галузевих юридичних дисциплін.

Сьогодні право вивчається як цілком самостійне, самодостатнє явище, гідне мати власну теорію, втілену в науку та навчальну дисципліну. І водночас ні в кого немає сумнівів щодо взаємозв'язку і взаємовпливу права та держави. На нашу думку, вивчення теорії держави та права покликане сформувати:

– високий рівень громадянської свідомості, патріотизм, знання прав та дотримання обов'язків громадянина;

- готовність використовувати юридичні засоби для захисту прав і свобод людини, зміцнення національної державності;
- солідарність із концептуальними вимогами конституції та законодавства, принципами правової держави;
- готовність до активного використання юридичного інструментарію у розвиток власної ініціативи у правовій сфері;
- повагу до чинного права та законодавства, критичний аналіз, формулювання пропозицій, спрямованих на їх удосконалення, оптимізацію;
- самооцінку успішності у навчанні, у правовій діяльності.

Теорія держави та права виробляє здатність до соціальної взаємодії та міжособистісної комунікації, володіння діловим, ефективним стилем роботи; вміння впливати у процесі правового впливу; вміння працювати у колективі, формування лідерських якостей, правової активності; цілеспрямованість у досягненні поставлених завдань у правовій сфері; знання вимог професійної та корпоративної етики, готовність вступати у відповідність з цими вимогами; здатність та готовність до особистісного та професійного самовдосконалення; професійна поведінка, заснована на єдності систематизованих безпробільних знань про право та юридичний досвід.

Отже, теорія держави та права вивчає феномен права у всьому його розмаїтті, а також інші соціальні явища, які тісно пов'язані з ним. Вивчення теорії держави та права є базисом для подальшого становлення майбутнього юриста як професіонала з високим рівнем правової культури та правової свідомості. Формування професійних навичок майбутнього юриста без опанування теорії держави та права є неможливим.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160. (дата звернення 24.11.2021)
2. Волинка К.Г. Теорія держави і права. Київ : МАУП, 2003. 240 с..
3. Саміло Г.О., Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.

Салуха Віолетта Артурівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Іваниця А.В.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЦИФРОВА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У наш час, інформаційні технології поширюються з великою швидкістю й активно впроваджуються в усі сфери життя. В юридичній діяльності також відбувається «діджиталізація». Цей факт дає підстави для дослідження цього питання.

Про використання цифрових технологій у сфері юриспруденції та розвиток інформаційного права, частково досліджували такі науковці, як: В. Фрончко, О. Баранов, С. Дзюба та інші. Як з'являються нові ніші життя людини, так і з'являються нові правові норми для їх урегулювання. Потужний розвиток по всьому світу цифрових технологій, який розпочався на початку ХХІ століття, потребував врегулювання прав людей, прозорість різних бізнес-систем, недоторканість індивідуальної інформації людей, цифрових валют. Завдяки цифровим технологіям ми маємо значно більше часу, але значно менше безпеки.

Головна проблема в тому що цифрові дані значно важче захищати, добрим зразком є недавні події соціальних мереж «Фейсбук», «Твіттер» та операційної системи «Віндовс». Держави почали швидкий розвиток цифрової юриспруденції та боротьбу з хакерами. В Україні технології довгий час були значно попереду законів та правових норм, кілька країн можуть врегулювати інноваційні технології «ПриватБанку», що є добрим зразком для розуміння того розриву. Значна кількість крадіжок коштів, незахищена онлайн торгівля, велика кількість інформаційних баз даних тощо. «Діджиталізація» в юридичній сфері розвивається за такими напрямками: застосування юридичних онлайн-сервісів, надання державних послуг в режимі онлайн, правосуддя переходить до електронної системи, на основі штучного інтелекту моделюються юридичні рішення.

Перехід юриспруденції на цифрову, покращує роботу юристів і робить її набагато простішою, процес врегулювання, алгоритм, задає людина, а виконання та спонукання для його роботи задається штучним інтелектом. Наприклад, з'являється можливість грамотно оформлювати документи, інформаційно-пошукові системи законодавства стають зручнішими для використання і це також надає змогу оперативно обмінюватися інформацією між різними суб'єктами правових відносин. З одного боку, ставить під загрозу деякі професії, а з іншого, розгортає і дає нові можливості для програмістів і робить простіше життя для громадян країни. Перехід держорганів на

автоматизовану роботу за допомогою штучного інтелекту, надасть громадянам простішого розв'язання питань з судовими органами, банками, візовими та адміністративними центрами того чи іншого міста. Але впровадження нових систем надає Україні нові задачі для їх вирішення: безпека, великий розрив технологій між великими містами та малими населеними пунктами.

Україна рухається в певному русі до цього, за остатні роки зробили багато роботи за для наздогнати й перегнати багато країн, та вийти на добрий рівень. «Дія» не має аналогів, то є держава у смартфоні, і вона має ту саму вагу що й звичні документи. Вона має багато позитивних сторін, зробила простішою деякі речі для громадян, та тільки розвивається. Але з негативних сторін, ми маємо базу, де є кожний громадянин України, спряжена з банківськими рахунками. Небезпека може бути як зі сторін групи злочинців програмістів, як і попросту торгівля особистими даними людей, що не є чужо для нашої країни. Правоохоронні органи мають певний плюс у цій системі, не потрібно підіймати архіви, щоб дізнатись щось.

Майбутня світова валюта – біткоїн, яка зростає с кожним днем, впроваджена та врегульована сучаснішими країнами. Але для України не має в тому сенсу, тому що це великий тягар для нашої економіки. Українські правові норми та закони не здатні врегулювати її, тому було покладено вето. Сама проблема в тому, що не може розвиватися країна, перестрибувати через двадцять років розвитку. Ми не маємо стартових позицій для впровадження всюди цифрових технологій, але маємо певні проблеми у структурі їх досягнення. Не повинен закон чи правові норми йти за бізнесом, повинні бути зроблені рамки до того як технології були впроваджені в бізнес чи держоргани. Для безпеки громадян, їх бази даних, повинні бути повністю закриті законом, але на початку ми мали майже відкриті, що інтернет-магазин чи онлайн банкінг, підписується електронним підписом, та на довіру тій чи інших компанії.

Отже, можемо дійти висновку, що у розвинутих країнах, впроваджуються та гарно працюють цифрові системи, цифрова економіка, які є закриті, врегульовані та налагоджені. Україна потребує певний час для того, щоб дійти до того рівня розвитку. Написані закони, складені правові норми, держоргани мають наздогнати та перегнати бізнес у цифрових технологіях, та запровадити систему яка буде працювати без збоїв, забезпечити безпеку особистих даних.

Бібліографічні посилання:

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2014, № 2-3, ст.41.

2. Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2 (18). С. 144-148. URL:https://radako.com.ua/news/innovaciyi-v-pravi-koli-algoritmi-zaminyat-yuristivhttps://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F

Самотуга Андрій Валерійович
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРОФСПІЛКАМИ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОГЛЯД

Трудова діяльність передбачає не лише створення й підтримання суспільних благ, а й забезпечення під час цього процесу приватних інтересів працівника – матеріальних (заробітна плата), фізично-репродуктивних (робочий час, час відпочинку, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, виплати через тимчасову втрату працездатності), соціальних (відпуски для догляду за дитиною, у зв'язку з навчанням тощо). Закономірна протилежність інтересів роботодавців і найманих працівників завжди призводить до конфліктних ситуацій між ними, на розв'язання яких спрямована діяльність професійних спілок, що отримала в Україні відповідне законодавче врегулювання на рівні таких актів: 1) Конституція України (ч. 3 ст. 36) [1]; 2) Кодекс законів про працю України (ст. ст. 246-252) [2]; 3) Закон України «Про професійні спілки їх права та гарантії діяльності» [3]. Останнім, зокрема, у ст. 2 визначено, що професійні спілки створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки, а ст. ч. 2 ст. 3 передбачено встановлення відповідними законами особливостей застосування цього Закону у силових структурах держави. Не є винятком серед них і Національна поліція, законом про яку у ст. 104 закріплено, що для захисту своїх прав та законних інтересів працівники поліції можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до закону про професійні спілки [4].

Зважаючи на загальносвітову тенденцію трансформації сил правопорядку з мілітаризованих до напівцивільних структур, зростає актуальність проблеми не лише захисту соціально-економічних і трудових прав працівників поліції, а й дотримання принципу рівності в їхніх правах відносно решти громадян, а отже, визначадбною стає роль у цьому процесі профспілок працівників поліції. Так, Статутом Всеукраїнської професійної спілки МВС України передбачено, що члени профспілки мають право, зокрема, на представництво і захист профспілкою їх прав та інтересів в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, у взаємовідносинах з роботодавцем, у судових органах, при зверненні до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, у міжнародних судових установах тощо [5].

Втім, незважаючи на усталене нормативне забезпечення, питання практичної реалізації зазначених положень потребують додаткового вивчення, враховуючи також те, що процеси демілітаризації правоохоронної системи незалежної України розпочалися дещо запізно порівняно з іншими постсоціалістичними демократичними країнами. У зв'язку з цим вартими нашої уваги є висвітлення процесів становлення й сучасного стану поліцейського профспілкового руху зарубіжних країн. Виходячи з обмеженості публікації, розглянемо для переконливого прикладу такі країни, як Велика Британія, Німеччина, Польща та Франція.

Безперечно, Європа, де відбулися перші буржуазні революції у XVI-XVII ст., що ознаменували собою індустріалізацію та зародження вільного ринку праці, вважається батьківщиною як страйкового руху взагалі, так і профспілкового, зокрема. Наприклад, у Великій Британії, яка є родоначальницею професійної поліції у світі, представництвом інтересів і захистом прав поліцейських займається заснована Законом про поліцію 1919 р. Федерація поліції Англії та Вельсу (PFAW), членами якої є констеблі, сержанти та інспектори. Її діяльність визначається Положенням про Федерацію від 1969 р. Згідно із законом Великобританії про працю, поліції заборонено вступати у звичайні профспілки для захисту оплати та умов праці, оскільки страйки поліції становлять винятковий ризик для публічної безпеки. Окремо також існує Асоціація суперінтендантів Англії та Вельсу (PSA), а офіцери найвищого рангу є членами Асоціації старших офіцерів поліції (CPOSA) [6].

Стосовно Франції, то вона відома таким рухом, як поліцейський синдикалізм (від фр. «syndicat» – профспілка), перші форми якого виникли наприкінці XIX ст. спочатку для комісарів як «братства» або «асоціації» і поступово перетворилися на спілку, легалізовану в 1924 р. У 1940 р. уряд розпустив профспілки, а в 1944 р. була відновлена Національна федерація поліцейських профспілок Франції та її заморських територій (FNSPF), яка об'єднала більшість поліцейських союзів та асоціацій, у тому числі Генеральну поліцейську спілку (SGP). Відтоді право Національної поліції на асоціацію було унормовано із закріпленням також права на страйк. У 1995 р. дві великі поліцейські профспілки – Незалежна спілка Національної поліції (SIPN), яка представляла охоронців публічного порядку, і Національна спілка слідчих (SNE), вирішили об'єднатися для створення найчисельнішої організації – Альянсу Національної поліції. На сьогодні у Франції налічується три поліцейських профспілки: окрім Альянсу, це Незалежна федерація профспілок поліції (UNSA), яка найщільніше співпрацює з професійними адвокатами для захисту прав поліцейських, та Генеральна поліцейська спілка (SGP), яка найчастіше вдається до організації страйків поліцейських [7], останній наймасовіший з яких відбувся наприкінці 2019 р. за участю понад 20 тис. поліцейських і жандармів проти реформи пенсійного забезпечення та з вимогами поліпшення умов праці [8].

У Німеччині організація DPoIG (Deutsche Polizeigewerkschaft – Німецька поліцейська профспілка) представляє професійні, соціальні, економічні та

фінансові інтереси як діючих, так і відставних працівників поліції. Утворена 1919 р., предтечою якої були засновані ще 1871 р. різні поліцейські асоціації, у подальшому змінювала свої назви, а в 1933 р. була розпущена націонал-соціалістами. У 1951 р. відновила себе вже на тоді в межах ФРН як «Асоціація німецьких поліцейських» (BDP), у 1966 р. перейменована на «Профспілку поліції в Німецькій асоціації державної служби» (PDB). З 1987 р. діє під нинішньою назвою і представляє також інтереси працівників Федеральної прикордонної служби (BPOL) і Федерального бюро кримінальних розслідувань (ВКА) [9] та є членом Європейської профспілки поліцейських. Втім поліцейським, як і всім німецьким держслужбовцям страйкувати заборонено [10].

Інтереси поліцейських Польщі представляє Незалежна самоврядна профспілка поліцейських, заснована 1990 р. Її статутом від 2008 р., зокрема, передбачено: захист працівників поліції, членів їхніх сімей, а також пенсіонерів від зниження рівня життя; правовий захист поліцейських; вплив на політику формування сприятливих умов служби та зарплати, а також інших пільг; контроль за виконанням заходів у сфері охорони праці та медичного забезпечення; здійснення проектів, спрямованих на забезпечення житлових потреб працівників; надання відповідної допомоги по виходу на пенсію та по інвалідності; ініціювання та підтримка заходів щодо створення умов для підвищення кваліфікації та соціально-професійної адаптації поліцейських тощо. Також цим статутом у разі, якщо спір не було вирішено шляхом переговорів, передбачено форми протесту членів поліцейської профспілки, якими є попереджувальні акції (демонстрації, пікети), а якщо вони є безрезультатними, то передбачено право на страйк [11]. Остання акція протесту польських поліцейських відбулася у 2021 р. за участю 20 тис. працівників (при загальній їх кількості у 100 тис.) у формі «італійського страйку», який полягає у відмові штрафувати водіїв за незначні порушення правил дорожнього руху, обмежуючись попередженнями. Вимоги страйкарів стосувалися збільшення зарплати на € 150 (при існуючій середній у € 1 тис., втім у результаті переговорів голови профспілки з міністром МВС її було збільшено лише на € 65), а також повернення до можливості дострокового виходу на пенсію, повної оплати за понаднормову роботу та виплат протягом перших 30 днів захворювання [12].

Отже, короткий огляд європейської практики засвідчив не лише про існування подібних проблем для більшості країн, але й про різноманітні шляхи їх вирішення у встановлений законом спосіб, що є вкрай актуальним для України, з огляду також на нещодавні акції протесту правоохоронців з приводу скорочення розмірів пенсійного забезпечення.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

3. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/upload/document/0wRCGhkDy2PqZk9AnqK38K9WtpJmixnNevMeyLLO.pdf>.
6. Police Federation. URL : <https://www.polfed.org/resources/police-regulations/>.
7. Les différents syndicats de police. URL : <https://www.cours-servais.fr/blog/syndicat-police-nationale.htm>.
8. Ludovic Séré. Grève du 5 décembre : les syndicats policiers lancent un ultimatum, le 22/11/2019. URL : <https://www.la-croix.com/France/Securite/Greve-5-decembre-syndicats-policiers-lancent-ultimatum-gouvernement-2019-11-22-1201062017>.
9. Deutsche Polizeigewerkschaft im DBB (DPolG). URL : <https://www.dpolg.de/ueber-uns/about-us/>.
10. Немецким чиновникам завидуют не зря. URL : <https://www.dw.com/ru/%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%>.
11. Statut Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Policjantów. URL : https://nszpz.pl/wp-content/uploads/2017/04/statut_2008.pdf.
12. Polish policemen protest demanding pay rises. URL : <https://www.reuters.com/article/us-poland-protests-idUSKCN1MC1RT>.

Сидоренко Андрій Антонович
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Орлова О.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПРАКТИКИ У СИСТЕМІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

В умовах постійних трансформаційних процесів, що відбуваються наразі в кожній сфері діяльності держави та в українському суспільстві загалом, особливої актуальності набуває проблема модернізації системи правничої освіти, у якій підготовка висококваліфікованих практикуючих фахівців у юридичній галузі права є однією із основоположних засад при побудові правової держави в Україні, а також підвищення правосвідомості та обізнаності її громадян.

На сьогоднішній день юридична клінічна практика досягла широкої популярності як засіб надання студентам досвіду в юридичній сфері. Саме вона поєднує у собі теорію та практичну діяльність, спрямовану на формування необхідних знань та можливостей під впливом існуючих правових традицій та здобутого досвіду.

Кравчук М. В. та Мудрак Р. М. акцентують свою увагу на тому, що з метою підготовки висококваліфікованих професійних юристів «навчання в юридичній клініці має свої переваги над звичною системою академічної освіти. Адже жодні інші методи – ні розв'язання задач, якщо навіть їхні фабули взято з життя, ні організація навчальних судових засідань, дебатів і конкурсів, ні практика в органах державної влади – не можуть так наблизити студента до фахової діяльності, як робота в юридичних клініках». Автори вважають, що саме юридична клініка – це «особливий механізм сприяння якості юридичної освіти, що проявляється в створенні для студентів можливості під час навчання практикуватися в юридичній професії, виконуючи аналітичну та правозахисну роботу» [1, с. 8].

Перші юридичні клініки в Україні почали свій розвиток з другої половини 90-х років. Проте з швидким темпом розвитку українського клінічного руху виникла потреба до створення такої організації, яка б мала змогу координувати їх діяльність, а також могла б методично та організаційно підтримувати. Тому, згідно досліджень Кравчука М. та Грицан О. у 2003-2004 роках було засновано Асоціацію юридичних клінік України, яка розробила стандарти роботи даних організацій в державі, і згідно яких на сьогоднішній день активно проводяться конференції та тематичні моніторинги, публікуються видання та навчальні посібники, що стосуються роботи юридичних клінік [2, с. 44].

З точки зору Лоджука М. Т., призначення юридичних клінік полягає у досягненні двох основоположних цілей, а саме: освітньої, тобто набуття студентами практичних навичок у процесі надання правничої допомоги, й соціальної, що полягає в наданні такої допомоги на безоплатній основі тим, хто цього потребує і не може звернутися за отриманням платної правничої допомоги [3, с. 16].

Сущенко М. В. вважає, що діяльність юридичних клінік здійснюється на основі конкретно визначених принципів, серед яких визначає наступні: рівноправність студентів в юридичній клініці; інформування клієнтів юридичної клініки про правила роботи та особливості надання безоплатної правової допомоги; звітність студентів-консультантів перед керівництвом юридичної клініки; нагляд з боку кураторів за якістю правових послуг в юридичній клініці; відповідальність кураторів юридичної клініки за надану студентами-клініцистами некваліфіковану правову допомогу; безоплатність надання правової допомоги; конфіденційність інформації, що була отримана в процесі надання правової допомоги; компетентність та сумлінність студентів-консультантів [4, с. 13].

Міловська Н. В. вважає доцільним зазначити про те, що основним компонентом підготовки студентів у юридичній клініці є спецкурс з правничої освіти з метою комплексного вирішення проблем щодо поєднання навчання та формування професійної майстерності правника на практичному досвіді. Таким чином, науковець вважає, що юридична клінічна практика виступає своєрідною формою професійного навчання

студентів правничих спеціальностей, що реалізовується на базі юридичних клінік та спрямована на заповнення прогалін, що виникають між отриманими на лекційних заняттях теоретичними знаннями та практичним їх застосуванням, при цьому сприяючи студентам у формуванні в них умінь та навичок правозастосування у реальних ситуаціях [5, с. 148].

Таким чином, у загальному підсумку варто зазначити про те, що юридичні клініки відіграють одну з провідних ролей в системі правової освіти. Розвиток юридичної клінічної практики спрямований на виховання та становлення нового покоління висококваліфікованих, компетентних спеціалістів, здатних швидко та професійно вирішувати складні практичні завдання і ситуації та налагоджувати зв'язок з клієнтами. Широке впровадження юридичної клінічної практики в навчальний процес та належне використання таких клінік як унікальних баз проходження практик для студентів неодмінно сприятиме підвищенню якості юридичної освіти в Україні загалом.

Бібліографічні посилання:

1. Кравчук М. В., Мудрак Р. М. Юридична клініка – інноваційний напрямок розвитку правової освіти в Україні. Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина та практика. Київ, 2014. С. 7–30. URL.: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=965%3A120115-13&catid=109%3A1-1214&Itemid=135&lang=ru (дата звернення: 28.05. 2021).
2. Кравчук М., Грицан О. Юридична клінічна освіта як ефективний спосіб підготовки правників. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 2. С. 42-48.
3. Лоджук М.Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загаль-нотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2014. 22 с.
4. Сущенко М. В. Правнича клінічна освіта в Україні: навч. посіб. Київ : Ваіте, 2020. 274 с.
5. Міловська Н. В. Юридичні клініки у системі практичної підготовки фахівців у галузі права. *Нове українське право*, Вип. 4. 2021. С. 144-150.

Слівінська Надія Андріївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., доцент **Савіщенко В.М.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРИЧИНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ

Юридична сфера, перш за все - це справедливість, тому коли мова йде про будь-які відхилення від визначених норм, із руйнуванням підґрунтя, падає і поверхи з чесністю, демократизмом, обезцінюється набутий досвід та інтелектуальність і, безумовно, моральність. Такий процес тісно пов'язаний із регресом у інших наукових сферах, бо юриспруденція торкається всіх наук. Слід зауважити, що юридична професія гарантує захищеність народу і соціальну стабільність. Тож така деформація торкнеться і звичайних громадян. Престижність правових органів користується виключним авторитетом серед інших професій, бо з неї починається розбудова держави, і вплив, виховання на свідомість народу. Слушно зазначає Є. Підчасов, що пошана до права, закону лежить в самій суті цивільного виховання, це таке ставлення до правових розпоряджень, коли людина в своїй діяльності і мотивації визнає особисту цінність закону.

Правове регулювання базується на співвідношенні прав і обов'язків особистості і суспільства. Права і обов'язки виступають як форми і способи реалізації того мінімуму потреб особистості і суспільства, який забезпечує існування соціального життя. Поведінка, регульована правовими нормами є правопослушною поведінкою. Ступінь соціальної адаптації може бути різним, але чітка грань між соціально адаптованою і неадаптованою поведінкою визначається законом. І можна стверджувати, що, практично всі різновиди злочинів – прояви соціально неадаптованої поведінки. Особа може бути правопослушною, погоджувати свою поведінку з вимогами закону тільки у зв'язку з усвідомленням його необхідності, загальносоціальної цінності [1]. З цим варто конкретизувати аспекти, які частіше підлягають деформації. Наприклад, проблема вибору у екстремальній ситуації, нестабільність внутрішнього спокою та виваженості у спілкуванні. Суперечливі співчуття щодо прийняття дійсності про людину, як найвищу соціальну цінність. Підвівши підсумки прикладів можна виокремити такі три сфери: емоційна, функціональна та комунікативна.

Щоб вирішити цю проблему, спочатку треба з'ясувати, що підштовхує осіб чинити неправомірні дії. Найяскравішим прикладом є хабарництво, проти боротьби якого, у 2016 році, відповідно до судової

реформи утворили Вищий антикорупційний суд. Що спонукає посадовців порушувати 365 статтю? Адже, це не тільки питання моральності а й прогалин в законодавстві, які не передбачають вирішення проблеми іншим чином, як інвентаризація власності. Кадастровий реєстр було створено 20.12.1997р, але по сьогодні він майже порожній, тому, щоб не гаяти час, люди обирають прискорити процес грошима для запиту в БТІ. Інший шлях реєстрації нерухомості законодавством не передбачений. Лише 7 % територіальної громади міста Києва занесені в реєстр. В Україні реєстрація майна майже зупинилась. На жаль - це лише один з багатьох прикладів. Тож, наразі, запровадивши можливість вирішувати питання на пряму, можна оминати зайві органи, які спонукають людей пришвидшувати процес незаконним шляхом.

За спостереженнями, здобувачі освіти, під час навчання приділяють увагу юридичній практиці, правовому навчання але нехтують самовихованням та самовдосконаленням. Тому деякі моральні питання не беруться до уваги. Адже на внутрішній імператив, окрім виховання, також впливає колектив та нав'язані норми етики суспільством. Також, не менш значущими чинниками у прийнятті несправедливих рішень юристом є: перевантаження роботою, недостатня заробітня плата, недостатній рівень кваліфікації, прояви нігілізму в колективі, тиск з боку керівництва. Якщо правова система функціонує в умовах законності, соціальної справедливості, поваги до Права і Свободи, то це сприяє зростанню правосвідомості усіх суб'єктів. Коли ж юридичні колізії, конфлікти і зневага до права насичують соціум, це безперечно деформує правову культуру [2].

І.Ільїн виразив свою думку щодо лжеправа та кризи правосвідомості. При цьому Л. Петражицький використовував іншу термінологію, про розвиток в умовах «злості права», заснованого на несправедливості [3]. За даними моніторингового опитування Інституту соціології НАН України «Українське суспільство» 2006 р, ми можемо бачити відсоток незадоволених громадян, а саме 70% , тим як дотримуються законів.

Отже можемо дійти висновку, що відповідальність за нехтуванням законів лежить не тільки на юридичних працівниках, а і на виконавчі та законодавчі владі за недосконалістю правової системи. Проте, чинячи неправомірні дії представники юридичної діяльності втрачають честь носити високе звання юриста, бо поставивши під сумнів букву закону, професійність таких осіб вважається не професійною та зневажається. Вирішити дану проблему можна не тільки введенням жорсткіших заходів покарання за наведену поведінку, а й передбаченням відповідних змін в законодавстві, які будуть регулювати відповідні положення альтернативного/законного вирішення цивільного, нотаріального, чи будь-якого юридичного питання. Ще одним заходом на запобігання може стати підвищення правосвідомості народу шляхом удосконалення правової освіти, незалежно від посади, яку обіймає громадянин. Наведений захід покращить свідомість при виборі кандидатів влади у виборців, що дасть змогу покращити роботу

правоохоронних органів на високому рівні і максимально унеможливить обійти закон або уникнути покарання. 100 %

Бібліографічні посилання:

1. Підчасов Є. В. Правосвідомість як форма соціалізації особистості . *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія.* 2012. № 42. С. 114–126.
2. Герасіна Л.М.,П равосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні. Харків : Право, 2009. 352 с.
- 3.. Бізар В.С. Професійна етика юриста. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.

Старик-Блудова Альона Юріївна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Орлова О.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК МІСЦЕ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У суспільстві професія юриста є однією з найбільш затребуваних і представлена у всіх сферах життєдіяльності людини. Юридична освіта в сучасній Україні постійно прогресує та модернізується у відповідність до рівня розвитку потреб та інтересів суспільства. Затребуваність юриста пов'язана з рівнем його професійних знань, умінь і навичок. Недарма в Стародавньому Римі говорили, що якісь юристи, таке і право. Отже, які будуть юристи, багато в чому визначає система та зміст юридичної освіти. Професійна підготовка юристів – це багатогранне та складне завдання, яке стоїть сьогодні перед вищою юридичною освітою.

На сьогодні проблема практичної фахової підготовки вітчизняних правників є однією із проблем, що знаходить своє місце у сфері юридичної освіти. Спеціалістів такого класу, які зможуть і будуть мати бажання якісно надавати правову допомогу громадянам, які потребують такої допомоги та захищати їх права та свободи. На превеликий жаль, навчання пронизане умоглядним змістом, що формує в більшій мірі абстрактне уявлення студента про майбутню роботу. Тому найчастіше випускники навчальних закладів, котрі переходять до практики повинні буквально перенавчатися, адаптуючись до реальних умов праці [4, с. 1].

З урахуванням світової практики вирішувати цю проблему раціонально шляхом впровадження інноваційних технологій – інтерактивних форм навчання, серед яких важливе місце посідає юридична клініка.

Важливим завданням правової держави є захист прав і свобод громадянина. Своє місце в системі захисту прав і свобод займає надання безкоштовної юридичної допомоги. У ст. 59 Конституції України закріплено: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [1].

Як відомо, юридичні клініки покликані надавати безоплатну юридичну допомогу.

Юридична клініка розглядається багатьма вітчизняними вченими[2] як інноваційний спосіб навчання майбутніх юристів практичної діяльності. Слід зазначити, що цей спосіб навчання студентів юридичних факультетів не є новим для України.

Нині юридичні клініки створюються з урахуванням вищих навчальних закладів. За наказом Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року юридичні клініки мають функціонувати у всіх вузах, що навчають праву [3].

У сучасній юридичній освіті визначення положення юридичних клінік стало причиною багатьох дискусій та являється предметом досліджень українських та іноземних науковців та практиків. Деякі науковці, які займаються дослідженням юридичної клінічної освіти, притримуються думки, що фундаментом для створення юридичних клінік є діяльність вищих навчальних закладів [5, с. 101].

Виховання полягає у формуванні професійної правової свідомості, шанобливого ставлення до клієнтів. У той же час відбувається розвиток необхідних особистісних якостей: розуміння, повага до людей, бажання прийти на допомогу.

Навчання в юридичній клініці не лише доповнює стандартну юридичну освіту, а й сприяє набуттю практичного досвіду студентами та курсантами. При вирішенні конкретної правової проблеми студент використовує наявні в нього знання чинного законодавства, вивчає та узагальнює існуючу судову практику, використовуючи довідково-правові системи, навчальну літературу.

Юридична клініка надає унікальну можливість дізнатися: як правильно опитати клієнта, як кваліфіковано проконсультувати його, повно та чітко скласти позовну заяву та інші юридичні документи, вирішити складні проблеми професійної етики юриста та багато іншого. При цьому студент підвищує почуття професійної відповідальності перед суспільством.

Діяльність юридичних клінік спрямована на формування студентів як професійних юристів, які легко можуть проаналізувати, дослідити та вирішити правові проблеми, легко скласти процесуальні та інші документи, з гідністю представити інтереси громадян у судах різних інстанцій. Студенти, які працювали в юридичних клініках, отримують найкращі відгуки з місць їх працевлаштування, оскільки під час проходження практики в юридичній клініці набувають безцінного досвіду, який використовують у подальшій роботі.

Таким чином, програма навчання в юридичній клініці доповнює стандартну юридичну освіту, даючи неоціненний практичний досвід студентам, які спочатку освоюють теорію, а потім усвідомлюють, де вони можуть застосувати свої знання.

Робота в юридичній клініці найчастіше ставить перед студентом складне життєве завдання та пропонує йому його вирішити. У процесі рішення він починає розуміти, яких знань виявляється недостатньо, отже процес навчання починає рухатися від практики до теорії, а потім навпаки, але на більш високому рівні.

Питання закріплення місця юридичних клінік у правовій системі, вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює їх діяльність на законодавчому рівні є суттєвим кроком у розвитку юридичної клінічної освіти [5, с. 105].

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
2. Слепченко Е. В., Нахова Е. В. Юридическая клиника как инновационный метод обучения. Вести. С.-Петербург. юрид. академии. 2012. № 3. Т. 16; Кондратьева Е. В. Юридическое клиническое обучение как одна из форм правового воспитания студентов. Правовая культура. 2011. № 1.
3. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України від 03.08.2006 № 592
4. Єлов, В. А. Юридична клініка: [навчальний посібник] Київ : Школяр, 2004. 315 с.
5. Галай В. Юридичні клініки як суб'єкт захисту прав пацієнтів в Україні. Право України. 2009. №9. 192с.

**Степаненко
Кирило Володимирович,**
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Згідно зі статтею 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [1, ч. 1]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. В Україні система безоплатної правової допомоги почала створюватися із набуттям незалежності та впровадженням міжнародних стандартів надання правової допомоги, особливо через конвенційний механізм захисту прав людини. У подальшому значимість цього інституту тільки зростала, а з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» виникла необхідність у створенні

організаційних засобів щодо надання безоплатної правової допомоги громадянам.

Основне призначення правової допомоги полягає у створенні належних умов ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення, притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В даному випадку організаційний аспект безоплатної правової допомоги полягає у тому, що для громадян мають створюватися усі належні умови для отримання якісної правової допомоги. При цьому держава зобов'язана створити такі умови, при яких реалізація права на доступ до правової допомоги не буде залежати від особистої правової обізнаності людини або його фінансових можливостей.

Окрім цього, зважаючи на важливість права на безоплатну правову допомогу, держава має створювати прозорі, зрозумілі та ефективні правові норми для його забезпечення, розвивати законодавство в цій сфері. Так, одним із проблемних питань в організації цього процесу залишається єдине розуміння того, що мається на увазі під кваліфікованою правовою допомогою, а це, в свою чергу, призводить до невизначеності в питанні про забезпечення державою даного конституційного права громадян. Однією з ознак кваліфікованості такого роду послуги є те, що ця допомога надається не будь-якою особою, а кваліфікованим фахівцем, що володіє спеціальними знаннями в галузі права.

Питання щодо необхідності формування на законодавчому рівні кваліфікаційних критеріїв для суб'єктів надання безоплатної правової допомоги активно обговорюється експертною спільнотою в останні роки. Система оцінки якості програм безкоштовної правової допомоги повинна враховувати роботу юристів, як і різні організаційні аспекти, які впливають на доступ до допомоги. Іншими словами, оцінюючи процес надання безоплатної правової допомоги, необхідно також враховувати і те, яким чином було побудовано саму взаємодію з громадянином.

В Україні питання визначення якості суб'єктів надання безоплатної правової допомоги врегульовано частково, зокрема у Наказі Мініюсту «Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» [2], однак ці критерії занадто загальні та потребують розширення. Мова йде, насамперед, про суб'єктів надання первинної безоплатної правової допомоги, адже стосовно вторинної правової допомоги ситуація більш визначена, оскільки серед таких суб'єктів – адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Як виявляється, якість безкоштовної правової допомоги доцільно оцінювати за такими основними критеріями: 1) кваліфікація суб'єкта надання безкоштовної правової допомоги (наявність вищої юридичної освіти, стаж роботи з відповідного напрямку діяльності тощо); 2) характеристика наданої

правової допомоги (її відповідність нормам чинного законодавства, спрямованість на захист прав та інтересів людини); 3) механізми поточного та подальшого контролю якості надання допомоги (спеціалізація суб'єкта, що надає правову допомогу; оцінка особи, яка звернулася за отриманням безкоштовної правової допомоги; результативність запропонованої моделі захисту прав тощо).

Отже, підбиваючи деякі підсумки, відзначимо, що важливість гарантованого законом права на безоплатну правову допомогу зумовлює необхідність вироблення єдиного механізму контролю за дотриманням суб'єктами надання безоплатної правової допомоги в Україні норм професійної етики та вимог до якості надання такого роду допомоги. При цьому механізм контролю якості надання безоплатної правової допомоги має передбачати в тому числі оцінку результативності запропонованої моделі захисту прав громадян, які звернулися за отриманням безоплатної правової допомоги. Висловлені міркування свідчать, що вирішувати проблему забезпечення якості безкоштовної правової допомоги необхідно у вигляді застосування комплексного підходу. В аспекті обговорюваної проблеми слід зазначити, що, усвідомлюючи важливість вирішення наведених вище питань, слід звернути увагу на установаження якісного організаційного механізму надання безоплатної правової допомоги, зокрема шляхом створення цифрової платформи безкоштовної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. Офіційний вісник. 2014. № 19. Ст. 583).

2. Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги. Наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>.

Страшко Діана Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник –
к.ю.н. **Ченік-Трегубенко О.С.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІСТОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Конституція є основним законом країни, який гарантує кожному громадянину права і свободи, а також визначає політичний устрій держави. Історія української Конституції має глибоке історичне коріння та тяглість, а також свої особливості. Найголовніші з них – український конституціоналізм розвинувся під впливом європейських країн, які першими почали його формувати; заснований на ідеях прав та свобод людини, верховенства права та демократії. Україна може похвалитися багатовіковою історією конституційного процесу. Знаменита Конституція українського гетьмана Пилипа Орлика була опублікована ще в початку XVIII століття – в 1710 році. Документ встановлював права та обов'язки членів Війська запорізького, і за оцінками істориків, став однією з перших європейських конституцій Нового часу. В силу конституція Орлика, однак, так і не вступила [1].

У період Української революції 1917-1921 рр. конституційний процес розпочався відразу після проголошення Першого універсалу Центральної Ради. З розпадом Російської Імперії, Україна отримала шанс на незалежність, яку спробувала реалізувати, в тому числі, і прийняттям власного основного закону. Центральна Рада УНР затвердила Конституцію 29 квітня 1918 року. Цей день, на жаль, став останнім днем існування Центральної Ради – вона була повалена гетьманом Української Держави Павлом Скоропадським. Апарат Скоропадського, в свою чергу, опублікував «Закон про тимчасовий державний устрій України» – установчий документ, в якому закладалися основи української державності[2].

Після утворення у 1922 р. СРСР загальносоюзну Конституцію прийняли в 1924-му. На XI Всеукраїнському з'їзді рад 1929-го оформлено нову Конституцію УРСР. Поки українці через колективізацію, розкуркулення та Голодомор геноцид на практиці знайомилися з тріумфом радянської «демократії», у Кремлі відреагували на подію «величезного історичного значення» – побудову соціалізму в СРСР.

У 1936 р. постала нова, так звана «сталінська», Конституція СРСР, яка законодавчо закріпила перемогу соціалізму. Конституція мала ряд

демократичних новацій (щоправда, суто демагогічних): загальне, рівне і пряме виборче право, таємне голосування, право на працю і відпочинок, матеріальне забезпечення у старості, навіть свобода совісті, слова, друку, зборів і мітингів.

Чергова Конституція УРСР 1937-го р. повторила положення союзного документу, максимально обмеживши повноваження республіканських органів. Після розвінчання культу особи Сталіна відкривалися нові обрії ідеального суспільства. Партійні керманічі розгледіли нові демократичні стандарти, і спочатку в СРСР (жовтень 1977-го), а там і в Україні винайшли рецепт суспільного ідеалу, оформленого в конституції Української РСР 20 квітня 1978 р. Тут тобі і суверенна республіка, і право виходу з СРСР (однак будьякі дії в цьому напрямку майже автоматично кваліфікувалися як зрада Батьківщини – найтяжчий злочин того часу). І «вся влада в Україні належить народові».

Апофеозом «радянської демократії» стала шоста стаття Конституції, яка закріплювала монополію компартії. Багатопартійність у радянській державі до демократичних чеснот не належала. Крах радянської імперії став крахом і основного закону, який, попри всі гучні епітети, узаконував тоталітаризм і був непридатним для побудови правового, демократичного суспільства [3].

Процес творення нової Конституції розпочався із прийняттям Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р. Справу прискорив розпад СРСР та Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Конституційна комісія підготувала проект Конституції України. 1992-го року відбулося його всенародне обговорення і 26 жовтня 1993-го вироблено остаточний варіант. У листопаді 1994 р., після дострокових президентських і парламентських виборів нові народні обранці створили ще одну Конституційну комісію. Черговою віхою стало 8 червня 1995-го – день підписання Конституційного Договору між президентом і Верховною Радою про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період прийняття нової Конституції України. 27 червня 1996 року Верховна Рада прийняла постанову «Про процедуру розгляду проекту Конституції України в другому читанні». 28 червня 1996 року на ранковому засіданні 5 сесії Верховної Ради України 2 скликання було прийнято Основний закон - першу Конституцію Незалежної української держави. В пам'ять про цю доленосну подію для України щорічно 28 червня святкується державне свято - День Конституції України.

Отже, модемо дійти висновку, що за 21 рік до Конституції України було внесено 6 змін. Востаннє вони були внесені 2 червня 2016 в частині правосуддя. Ще 7 законопроектів про зміни до Конституції були попередньо схвалені, але не прийняті в цілому як закони або ветою Президентом, один законопроект не розглядався на наступній сесії після попереднього схвалення.

Бібліографічні посилання:

1. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: начальний посібник для студентів вузів та факультетів. Харків: Право. 376 с.
2. Історія конституційного законодавства України: збірник документів. Харків. 2007. 256 с
3. Шемчушенко Ю.С. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Київ: Юридична думка. 2008. 252 с.

Сухарєва Анна Олександрівна,
доцент кафедри
адміністративної діяльності поліції,
кандидат юридичних наук
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

**МЕДІАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЯК МЕТОД
ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Загальна гуманізація всіх сфер суспільного життя проявляється у відповідних трансформаціях соціально-економічних та правових інституцій. Питання вирішення конфліктних ситуацій у суспільному бутті було, є і буде актуальним у людській спільноті, що пов'язане з природою особистості. До того ж ступінь долучення до вирішення конфліктів безпосередньо суспільства через механізми законотворчої, виконавчої чи судової влади за період існування людства набував відповідних змін.

Для України класичною процедурою розгляду спорів та конфліктів є судовий процес або судочинство в залежності від юрисдикції таких справ. Останнім здобутком у цій сфері є унормування медіаційної процедури в якості самодостатньої конструкції врегулювання спору без участі третіх осіб.

Органи Національної поліції України як представники державної влади покликані забезпечувати та захищати права та інтереси громадян України не залежно від їх віку, матеріального становища, релігійних переконань, расової чи статевої приналежності. Тому, як одним із методів вирішення конфліктів в діяльності органів поліції, серед громадян є медіація. Особливого значення набуває впровадження медіації в діяльності працівників ювенальної превенції з метою профілактики вчинення правопорушень серед підлітків.

Серед вчених, які в тій чи іншій мірі здійснювали дослідження природи медіації необхідно відзначити таких як: П. Бартусяк, Л. Бурова, Л. Галупова, Г. Гончарова, Н. Мазаракі, А. Новосад, Г. Огречук, О. Сенік, О. Спектор, Т. Шинкар, Т. Цувіна, В. Яковлєв, І. Ясиновський та інші. Однак, наведені дослідження розглядали місце медіації посеред інших альтернативних форм врегулювання спору чи були присвячені її використанню при врегулюванні конфлікту у площині відповідних публічних чи приватних взаємин, як-то

адміністративно-правові, кримінально-правові відносини чи сфера інтелектуальної власності, житлових відносин, трудових спорів тощо. Незначна увага приділена саме медіації, як методу вирішення конфліктів у дитячому середовищі.

Медіація (англ. *mediation* – посередництво) – вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи господарського процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі — медіатор не приймає рішення за них [1].

Кузьміна М.Н. вважає, що медіація – це цивілізований процес вирішення проблем між сторонами на основі переговорів з участю нейтрального посередника (медіатора) [2], тобто процедура (програма) примирення;

З точки зору Бондарчук Н., Бугайчук А. медіація – це один із різновидів альтернативного судочинства, сутність якого полягає у залученні третьої, нейтральної, сторони до певного конфлікту з метою сприяння спільному віднаходженню шляхів розв'язання даного конфлікту, прийнятних для усіх його сторін [3].

Підтримуємо думку О. Безпалової, що впровадження медіації в діяльність органів поліції як ефективного та перспективного способу вирішення конфліктів, протидії насильству та булінгу у шкільному середовищі орієнтовано на проведення продуктивної комунікації та недопущення виникнення і розвитку конфліктів у дитячому середовищі. Одним із вкрай важливих кроків у напрямі профілактики підліткової злочинності та формування безпечного простору для дітей є впровадження практики застосування інституту медіації, зокрема в діяльності інспекторів ювенальної превенції. Визнаний у світі позасудовий спосіб вирішення конфліктів має використовуватися як для захисту дітей від домашнього насильства, так і профілактики булінгу (цькування) серед однолітків [4, с.21-25].

Поліцейські ювенальної превенції мають бути обізнані в особливостях відновного правосуддя, опанувати стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях у якості миротворця, вдосконалювати навички посередництва у розв'язанні конфліктів у підлітковому середовищі та на практиці навчитися примирювати конфліктуючі сторони. Варто зазначити, що для працівника ювенальної превенції важливо не пропустити момент, коли ще можна допомогти неповнолітнім дітям вийти із конфлікту мирним шляхом, своєчасно знайти правильне рішення та не допустити виникнення конфліктів у майбутньому.

Ювенальні поліцейські мають стати не лише професійними медіаторами, а й навчати медіації підлітків. Доцільність залучення дітей до ролі медіаторів є обґрунтованою, оскільки за результатами соціологічних

досліджень зроблено висновки, що неповнолітні більш за все довіряють своїм одноліткам. Звісно, що діти не можуть працювати самостійно, виступаючи в ролі медіаторів. Мають бути створені групи медіації, які повинні складатися з представників підрозділів ювенальної превенції, психологів, працівників закладів освіти та старшокласників, які будуть безпосередньо допомагати своїм одноліткам вирішувати конфлікти мирним шляхом, працювати над формуванням безпечного середовища у навчальному закладі та поза його межами.

Кроки впровадження медіативних технологій в діяльність органів поліції чітко простежується з прийняттям спільного наказу Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 року № 172/5/10 «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину»», де медіація вживається у такому значенні, як добровільна, позасудова процедура, під час якої неповнолітній, який є підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення, та потерпілий за допомогою посередника намагаються врегулювати конфлікт шляхом укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Поряд з усіма державними програмами, які спрямовані на впровадження медіаційної процедури у вирішенні конфліктів в діяльності органів поліції, існують проблемні моменти, на які необхідно звернути увагу, так як саме вони можуть перешкоджати втілення медіації, як метод вирішення конфліктів у дитячому середовищі у повному обсязі.

Ці проблеми пов'язані з тим, що населення нашої країни не достатньо обізнані щодо можливостей позасудового врегулювання конфліктів. Засоби масової інформації майже не висвітлюють шляхи такої процедури врегулювання конфліктних ситуацій. Іншою проблемою застосування медіаційної процедури в діяльності поліції є недостатній рівень знань поліцейських ювенальної превенції, щодо методів проведення медіації, працівники таких структурних підрозділів майже не відвідують курсів, тренінгів, семінарів які дають знання у цій сфері. У подальшому це призводить до небажання самих поліцейських ювенальної превенції проводити медіацію серед дітей. Адже проведення медіації у дитячому середовищі, може бути запорукою запобігання виникненню подібних конфліктів у майбутньому.

Вважаємо, що є необхідність у прийнятті спеціального нормативно-правового акту норми якого містили би положення щодо особливостей застосування працівниками поліції медіаційних технологій для врегулювання конфліктних ситуацій.

Прикладом вдалої моделі шкільної служби вирішення конфліктів є праця фахівців Українського Центру Порозуміння, де школярі-медіатори під керівництвом координатора-психолога допомагають своїм одноліткам вирішувати конфліктні ситуації, використовуючи медіацію та інші види

відновних практик. Завдяки зусиллям Українського Центру Порозуміння і партнерів, нині діє понад 60 шкільних служб розв'язання конфліктів в 10 областях України.

Впевнені, що з прийняттям нового Закону України «Про медіацію» послугує запобіганню виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому в дитячому середовищі або врегулювання вже існуючих конфліктів (спорів) серед дітей. Окрім цього медіація допоможе працівникам поліції у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Бібліографічні посилання:

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Кузьміна М. Н. Медиация как альтернативная форма разрешения правовых конфликтов: Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов в России: практика, проблемы, перспективы: тезисы участников Всеросс. конф. 19–21 октяб. 1999 года. Геленджик. URL: www.lawclinic.ru/library.
3. Бондарчук Н., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 10. С. 209–213.
4. Безпалова О.І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 21-25
5. Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10 «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину»» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

Талдикін Олександр Васильович,
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент,
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**РОЛЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ
ЗДОБУВАЧА-КЛІНІЦИСТА**

Діяльність юридичних клінік, як структурних підрозділів вищих навчальних закладів з підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», має багатогранну мету, в якій можна виокремити її навчальну, соціальну, комунікативну та виховну складову. Безумовно, що надання безкоштовної юридичної допомоги та здійснення правової просвіти населення є соціально-значущим напрямом, який не потребує додаткової аргументації. Корисність такої діяльності забезпечується, передусім, доступністю до правовою допомоги з боку соціально-вразливих категорій населення. Якість надання послуг в результаті такої допомоги передбачає

наявність у працівників юридичних клінік необхідного теоретичного а також практичного досвіду. Участь кваліфікованих фахівців із ґрунтовним багажем теоретичних знань у галузі приватного, публічного права та адміністрування забезпечується залученням професорсько-викладацького складу навчальних закладів. Адвокати, співробітники суду, юрисконсульти, нотаріуси, та інші фахівці практики, які залучаються до роботи юридичної клініки протягом навчального року доповнюють роботу необхідними актуальними нюансами практичної складової. Таким чином, здобувачі вищої освіти, які прийшли до юридичної клініки з певним обсягом отриманих в процесі навчання знань, мають реальну можливість закріпити їх шляхом складання правових документів, моделювання юридичних справ, надання юридичної консультації тощо. Підвищення рівня знань, за допомогою виконання реальних практичних завдань, формування умінь та навичок здобувачами вищої освіти юридичних спеціальностей не тільки забезпечує прикладну орієнтацію освітніх програм, але й слугує реальною основою для майбутньої професійної діяльності.

В даному контексті актуальним, на нашу думку, є закріплення знань з курсу такої складної навчальної дисципліни, як теорія держави і права. Але тут ми маємо і зворотний процес. Необхідність опанування теорії держави і права зумовлена особливою роллю всіх державно-правових інститутів і явищ у житті кожної окремої людини і суспільства в цілому, адже вона закладає фундамент загальної правової культури, правового мислення, формує наукову основу правового світогляду здобувача [1; с.10].

Якщо звернути увагу на сформульовану наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» мету юридичної клініки, то в контексті означеного питання особливої увагу привертають:

- підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності;
- підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей;
- формування правової культури громадян [2].

Теоретичною основою досягнення вище наведених складових, будуть слугувати теми з курсу теорії держави і права, що розкривають: поняття та сутність права, права людини та соціально-правовий механізм їх забезпечення, концепцію правової держави, правову свідомість і правову культуру тощо. Означена тематика сприяє формуванню загальної правової культури юриста, дає можливість формуванню в його свідомості поваги до прав людини, підвищує внутрішнє переконання в соціальній корисності правничої діяльності взагалі та діяльності юридичної клініки зокрема.

Проведення клініцистами консультації, результати якої можуть вплинути в подальшому на розвиток всього правозастосовного процесу починається із встановлення фактичних обставин. Правовий аналіз юридично

значущих дій та подій справи потребує ретельного їх аналізу та знання теми де розкривається правова природа та класифікація юридичних фактів.

Спроможність здобувачів-консультантів до вірної інтерпретації нормативно-правових актів та інших форм-джерел права, що виступає запорукою ретельного дослідження нормативно-правової основи розв'язання проблем з якими звертаються до юридичних клінік громадяни, вимагає необхідних теоретико-правових знань зі з'ясування, та роз'яснення дійсного змісту правових норм. Враховуючи наявність невідповідностей між дійсним змістом норми права та її словесним виразом, коли на практиці застосовується тлумачення норми за обсягом правового змісту, ця діяльність ґрунтується на обізнаності здобувачів у видах способах тлумачення норм права [3; с.305].

Особливої уваги привертає така тема з курсу теорії держави і права, як: «Реалізація норм права», адже саме вона надає здобувачам вищої освіти ще з першого курсу ту теоретичну основу, для подальшого вивчення як галузевих аспектів правореалізації, так і робить можливим впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки у сфері надання юридичних послуг.

Одним з оптимальних варіантів підготовки студента-консультанта до самого процесу консультування в процесі його роботи в юридичній клініці є технологія, яка охоплює наступні стадії:

- аналіз фактичних обставин справи;
- дослідження нормативно-правової основи розв'язання проблеми;
- формування доказової бази;
- напрацювання правничої позиції по справі;
- підготовка письмового варіанту тексту консультаційного висновку»

[4, с.160].

Така технологія безпосередньо кореспондується зі стадіями самого правозастосовного процесу: встановлення та аналіз фактичних обставин справи що потребує вирішення: вибір норми права, що розрахована на даний казус, її аналіз; встановлення автентичності її тексту; прийняття рішення у справі; здійснення фактичних дій з виконання акта застосування норм права тощо. Правозастосування, як особлива форма реалізації норм права починає вивчатись

Отже, робота з юридичними документами правотворчого, правоінтерпретаційного та правозастосовного характеру є невід'ємною частиною клінічної юридичної діяльності, дає можливість закріпити основи знань курсу теорії держави і права, впливає на рівень юридичної техніки складання документів, що, у свою, забезпечує належну підготовку письмового варіанту тексту консультаційного висновку при наданні безоплатної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016; Ліра ЛТД. 480 с.

2. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України. Наказ МОН від 03.08.2006 № 592 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>. (дата звернення: 01.12.2021).

3. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016; Ліра ЛТД. 480 с.

4. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Сущенко. Київ.: Ваіге, 2020. 274 с.

**Тищенко
Ірина Олександрівна,**
доцент кафедри
загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ АДВОКАТАМИ В УКРАЇНІ

Правозахисним інститутом в європейському, демократичному суспільстві є інститут адвокатури. Завдяки взаємодії органів державної влади, адвокатських об'єднань та адвокатів можливо побудувати правову державу та громадянське суспільство в Україні. Професійна діяльність адвоката ґрунтується на загальних принципах адміністративного судочинства, які визначаються Конституцією України, нормативно-правовими актами, Конвенцією «Про захист прав людини та основоположних свобод», міжнародними договорами.

Вже тривалий час адвокатська діяльність є об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких, як В.Б. Аверянова, В.М. Гаращука, В.В. Зуй, Я.П. Зейкан, Ю.О. Кухарук, Н.О. Обловацької, О.В. Синьоокого, Л.В. Тація, С.А. Фурса, П.В. Хотенець, О.Г. Яновської та інших.

З метою реалізації захисту прав і свобод малозабезпеченим особам та особам, перелік яких надано в ряді нормативних актів, із боку держави гарантується безоплатна правова допомога.

Щодо суб'єктів надання безоплатної допомоги, то слід зазначити, що безоплатна первинна допомога надається фахівцями у відповідній галузі права, а безоплатна вторинна допомога надається виключно адвокатами, за призначенням центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

[1] Як правило, первинна правова допомога надається шляхом надання правової інформації, консультації з роз'ясненням правових питань щодо складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, а вторинна правова допомога передбачає захист від обвинувачення, здійснення

представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування.

Так порядок та умови залучення адвокатів до надання безоплатної правової допомоги встановлюються законом, як зазначено в п.п.1,2 ст.25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та оцінка якості, повноти та своєчасності адвокатами безоплатної первинної допомоги здійснюється за зверненням органів місцевого самоврядування, а безоплатної вторинної правової допомоги – за зверненням органу(установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів. [2] В ст.19 цього закону зазначено, що адвокати здійснюють представництво в суді та інших державних органах, перед юридичними та фізичними особами.

Також, надання безоплатної правової допомоги адвокатами базується на ряді принципів, таких як верховенство права, законність, професіоналізм, чесності та розумності, конфіденційності, неприпустимості конфлікту інтересів, незалежності та свободи адвоката в здійсненні адвокатської діяльності. Так в Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.88 № 994_343 задекларовано один з основних принципів діяльності адвокатури: «завдання, що виконуються у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності й відсутності будь-якого впливу на нього , пов'язаного , у першу чергу, з його особистою зацікавленістю або тиском ззовні» [3]. А згідно Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів , положення якої розповсюджується й на Україну, принцип незалежності адвоката полягає в тому, що він « має бути вільним політично, економічно та інтелектуально у здійсненні своєї діяльності», тобто «бути незалежним від держави та інших владних інтересів...»[4]. Принцип професіоналізму (компетентності) виступає своєрідною гарантією професійного виконання адвокатом покладених на нього завдань та обов'язків під час надання безоплатної правової допомоги. Адвокат не повинен обіцяти особі, яка звертається до нього за отриманням юридичної допомоги , позитивного результату у вирішенні справи, а у випадку коли після укладання договору про надання правової допомоги буде встановлено обставини , за яких не мав права приймати доручення, він зобов'язаний розірвати такий договір. Згідно ст.10 Правил адвокатської етики (зі змінами, затвердженими 3 їздом адвокатів України від 15.02.2019), дотримання довірчих відносин між адвокатом і клієнтом є необхідною умовою, без якої неможливе належне надання професійної правової допомоги , здійснення захисту та представництва[5].

Таким чином, на підставі аналізу нормативно-правової бази з питань адвокатської діяльності встановлено, що існують ряд положень, засад та принципів, які виступають основою організації та функціонування інституту адвокатури при наданні безоплатної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року//ВВР України.-2011.-№51.-ст.577.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року//Офіційний вісник України.-2012.-№62.-ст.2509.
3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Страсбург, жовтень 1988р.) URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
4. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, прийнята на пленарній сесії ССВЕ 24.11.2006.URL: <http://www.cay.org.ua/ua/104/index.html>.
5. Правила адвокатської етики від 09.06.2017, зі змінами, затвердженими Зїздом адвокатів України від 15.02.2019 .URL : http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf.

Хан Ксенія Станіславівна

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Науковий керівник –

*д.ю.н., професор **Наливайко Л.Р.***

(Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ)

ПРАВНИЧА ОСВІТА ТА ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА

Сьогодні актуальним питанням в Україні являється необхідність змін у підході до підготовки майбутніх юристів. Адже система юридичної освіти базується на абстрактному та переважно теоретичному викладанні правового матеріалу. Одним зі шляхів досягнення належного рівня прикладних практичних навичок та вмій майбутніх правників є розвиток юридичних клінік, а саме впровадження окремих відокремлених структурних підрозділів вищих навчальних закладів. Також завдяки організації юридичної клінічної освіти буде впроваджуватися дуальна освіта у навчальний процес. Актуальність даної проблематики обумовлена тим, що юридична клінічна освіта не лише є формою правової допомоги громадянам, а насамперед, сучасна форма навчання, котра забезпечує практичні складові вищої юридичної освіти створенням в майбутніх юристах практичного досвіду діяльності за спеціальністю. Основні аспекти даної проблематики досліджували такі науковці, як Галай А.О., Єлов В.А., Колінчук Х.Г., Лоджук М.Т., Логуш Л.Б., Токарь Я.О., Чумак К.О., Клименко О.С., Савелова Ю.М., Соколеменко О.Л., Стаднік В.В..

На даному етапі розвитку України постало актуальне питання щодо модернізації системи вищої юридичної освіти. Наразі існує вища юридична освіта, котра складається з теоретичного матеріалу, тобто це лекції та семінарські заняття, та практичного матеріалу, а саме це ознайомча,

виробнича й переддипломна практика. Для вдосконалення практичних навичок та вмінь майбутніх юристів необхідне впровадження юридичних клінік.

Для повного розуміння даної теми необхідно дослідити поняття юридичної клініки, основні завдання юридичної клініки. Як зауважує Галай А.О., юридична клініка – це структурний підрозділ чи громадське формуванням юридичного вищого навчального закладу (факультету), яке створюється для практичного навчання студентів-юристів навичок майбутньої професії шляхом здійснення соціально-орієнтованої правозахисної діяльності та правової просвіти під керівництвом викладацького складу [1]. В.С. Бігун вважає, що юридична клініка являється спеціальною установою, котра надає правову допомогу зазвичай малозабезпеченим громадянам, також проводиться навчання майбутніх юристів професійних знань і навичок, і це навчання здійснюється під керівництвом наставника-юриста в такій установі [2]. А ось на думку О.М. Доброхотової, юридична клініка – є особливою частиною вищої юридичної освіти, що дозволяє свідомо та цілеспрямовано формувати у студентів навички професійної діяльності на основі організації такої форми навчання як керована викладачем практика надання правової допомоги малозабезпеченим особам [3].

Щодо основних завдань юридичної клініки, то в навчальному посібнику виокремлюють такі завдання, а саме: 1) набуття студентами практичних навичок професії правника; 2) створення місць для проходження студентами навчальної та інших видів практики; 3) надання представникам малозабезпечених верств населення безоплатної правничої допомоги; 4) проведення заходів з правової просвіти населення [4]. Тобто, головною метою юридичної клініки є забезпечення професійних вмінь та знань у студентів через надання юридичних послуг громадянам. Як зазначає Дулеба М.В., то навчання в юридичній клініці є набагато ціннішою за класичні практичні заняття, які проводяться у більшості вищих навчальних закладів, оскільки дає змогу спілкуватися з людьми, які дійсно потребують юридичної допомоги, а також сприяє розвитку навичок спілкування, аналізу інформації, методам психології, що необхідні кожному юристу в його повсякденній роботі [5].

Виконання практичних робіт з виконання завдань, покладених на юридичну клініку, студенти аналізують судову практику, українське та міжнародне законодавство, практику міжнародних судових установ, в тому числі ЄСПЛ. Така практика дає змогу сформуванню розуміння суспільних потреб та запитів щодо вдосконалення законодавства, систематизувати існуючі законодавчі прогалини та колізії. Завдяки тому що студенти беруть участь у діяльності юридичної клініки під контролем та за координації викладачів та юристів-практиків, то вони здійснюють прийом відвідувачів або клієнтів та надають їм правову інформацію, консультації та роз'яснення з правничих питань, складають проекти процесуальних та інших

документів правового характеру, здійснюють представництво інтересів осіб у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування, перед іншими особами [4]. Одним із найважливіших вмінь, котрими повинен володіти юрист являється консультація. Консультація включає вміння грамотно та легко ознайомити клієнта з юридичною оцінкою ситуації та способами її вирішення, пояснити складні для сприйняття моменти, допомогти клієнту в прийнятті рішення, письмовими консультативними висновками. Компетентне надання правової допомоги юристами, зокрема студентами-клініцистами базується на достатньо високому рівні професійної підготовки, фундаментальних знаннях чинного законодавства, наявності певного досвіду у його застосуванні, врахуванні всіх обставин, котрі стосуються доручення клієнта та можливих правових наслідків його виконання, ретельній підготовці до належного виконання доручення [4].

Професійна консультація тісно пов'язана з навичками переговорів та медіації. Наразі в сучасному світі найпопулярнішим альтернативним методом вирішення конфліктів та спорів являється медіація, тому для подальшого розвитку юридичної клінічної освіти являється створення програми з медіації, котра б передбачала набуття практичних вмінь з медіації студентів-клініцистів.

Отже, для вдосконалення сучасної правничої освіти необхідно впровадити юридичні клініки для того, щоб студенти мали змогу надавати безоплатну правову допомогу населенню, а також це сприяє розвитку набуття студентами практичних професійних навичок у процесі надання правничої допомоги: аналізу конкретних життєвих ситуацій і правових відносин на підставі законодавчих та нормативно-правових актів; консультування клієнтів; підготовки правових висновків, процесуальних документів та рекомендацій; представництва інтересів особи перед іншими особами, органами державної влади, та місцевого самоврядування.

Бібліографічні посилання:

1. Галай А. О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні. Київ : КНТ, 2009. 96 с.
2. Бігун В.С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ : Юстініан, 2006. С. 70.
3. Доброхотова Е.Н. Практическое обучение юристов в России : История становления и перспективы развития (на примере Юридической клиники в СПбГУ) : дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01. СПб., 2007. С. 27.
4. Правнична клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Сущенко. Київ: Ваіте, 2020 274 с.
5. Дулеба М.В. Діяльність «юридичних клінік» України: шляхи розвитку та вдосконалення. Київ: Атіка, 2004. С. 3.

Цуркан Євгеній Віталійович,
здобувач вищої освіти
юридичного факультету
Науковий керівник –
к.ю.н., проф. Плузнік О.І.
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день юридичні клініки відіграють визначну роль в Україні надаючи безоплатну правову допомогу населенню . В Україні перша юридична клініка з'явилась у 1996 році. Це юридична клініка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Вперше в 2006 році був прийнятий Наказ МОН № 592 в якому вказується що юридичні клініки мають функціонувати в усіх навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», незалежно від форми власності та підпорядкування. Це дало поштовх до створення та розвитку юридичних клінік по всій Україні .

Проблема безоплатної правової допомоги залишається актуальною для нашої країни і в наші дні адже більшість населення Української держави перебуває за межею бідності . Тому важливо аби усі громадяни, які не мають змогу звернутися за оплатною правовою допомогою могли б у повному обсязі захистити свої права . Юридичні клініки стали тією ланкою правового захисту, якої не вистачало, щоб забезпечити правову допомогу малозабезпеченим громадянам. Тут важливо зробити акцент на тому, що клініки не мають за мету повністю замінити собою державну систему безоплатної правової допомоги, юридичні клініки надають правові послуги із самого широкого кола питань, заповнюючи при цьому вакуум, створений діючим законодавством у цій сфері та практикою його застосування. З вище зазначеного виходить , що юридичну клініку слід розглядати як додаткове (факультативне), а не виключно альтернативне джерело одержання безоплатної правової допомоги особами, які її потребують.

Діяльність юридичної клініки можна вважати двосторонньою, оскільки вона покликана в першу чергу надавати безоплатну правову допомогу представникам соціально вразливих груп суспільства а по-друге підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей. Важливим також є те, що мета юридичних клінік – це навчання студентів щодо практичного виконання обов'язків юриста у різних ситуаціях його діяльності. Залучення студентів до участі у проходженні практики в юридичній клініці надає можливість безпосередньо спілкуватися з людьми які дійсно потребують юридичної допомоги. Тому студенти також вчаться комунікативним навичкам спілкуючись з відвідувачами. Це сприяє розвитку навичок спілкування, аналізу інформації, методам психології, що

необхідні кожному юристу в його повсякденній роботі. Юристи-початківці намагаються набути таких навичок, розуміючи, що вони стануть їм у пригоді, допоможуть зробити певну кар'єру.

Отже проходячи практику студенти які в майбутньому планують стати юристами отримують цінний досвід який допомагає пов'язати теоретичні знання отримані в університеті з реальним практичним світом .

Знання з часом можна набути, але людських якостей щодо відповідальності за роботу, стриманості, вихованості набуваються людьми роками, а для деяких на жаль це залишається недосяжним . Оскільки клієнтами юридичних клінік є люди пенсійного віку , звичайні пересічні громадяни, не маючи спеціальних юридичних знань для вирішення своїх проблем, вони не можуть не перейматися пошуком, вивченням, тлумаченням законів та інших нормативно-правових актів. Їм достатньо знати свої права та обов'язки. Тут важливо аби консультант розмовляв на звичній для них мові без використання якихось складних юридичних термінів чи сленгів або з їх мінімальним використанням , щоб в кінцевому результаті людині було зрозуміло як вирішити ту чи іншу проблему з якою він звернувся .

Не можна не підкреслити той факт, що в юридичній клініці студенти завжди знаходяться під керівництвом досвідчених викладачів-кураторів і не можуть самостійно надавати консультації. В такому випадку призначаючи певного викладача або за потреби групу викладачів-кураторів, треба звертати увагу на те щоб вони володіли достатніми знаннями в юриспруденції а іноді й мали б досвід практичної діяльності.

Юридичну клініку не можна недооцінювати , оскільки вона існує як частина фундаменту для підготовки майбутніх висококваліфікованих юристів . За словами О. Ващук і Р. Гери, "навчання в юридичній клініці має свої переваги над звичною системою академічної освіти. Адже жодні інші методи – ні розв'язання задач, якщо навіть їхні фабули взято з життя, ні організація навчальних судових засідань, дебатів і конкурсів, ні практика в органах державної влади – не можуть так наблизити студента до фахової діяльності, як робота в юридичних клініках"[50, с. 5-6]

Таким чином юридичні клініки в Україні мають дуже важливе значення , оскільки вони створені з метою освітньої та соціальної діяльності. Та в першу чергу вони покликані забезпечити безоплатною правовою допомогою малозабезпечених громадян. Виконуючи освітню діяльність юридичні клініки допомагають у підготовці юристів . Вони надають можливість студентам здобути важливі професійні навички які в майбутньому полегшать їм освоєння юридичної професії. Особливу увагу треба звертати на вибір викладачів-кураторів саме від них залежить правильність побудови проходження практики студентами , та якість надання консультацій .

Бібліографічні посилання:

1. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів

надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги: Постанова Верховної Ради України № 5100-VI від 5 червня 2012 р. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua>

2. Закон України “Про безоплатну правову допомогу” від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

3. Ващук О. Л. Посібник для консультанта юридичної клініки. Львів : ПАІС, 2008. 248 с

4. Галай А. О. Організаційна та управлінська модель юридичної клініки в Україні : забезпечення якісного функціонування : навч. посіб. К. : Атіка, 2005. 280 с

5. Галай А. О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні: Навч. посіб. К. : КНТ, 2009. 96 с.

Чоботько Маргарита Анатоліївна,
старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Калашнік Євгеній Олександрович,
здобувач вищої освіти
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІСТОТНІСТЬ ЗДОБУВАННЯ МАЙБУТНІМИ ПРАВООХОРОНЦЯМИ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ МВС ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Досить загальновідомим є факт того, що 2 липня 2015 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України під №580-8 «Про національну поліцію України». Відповідно до статті 74, визначається: «тільки вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання можуть займатися підготовкою майбутніх поліцейських». Завдяки реалізації договірних відносин, а саме підписанню контракту між здобувачами вищої освіти, навчальним закладом і відповідним органом поліції, у осіб, які мають бажання майбутнього працевлаштування в слідчих підрозділах, чи підрозділах дізнання, в структурі Національної поліції, є можливість не лише навчатися за вподобаним специфічним фахом на бюджетній формі навчання, а й отримати об’єктивно ґрунтовну юридичну освіту.

Цього року необхідність здобуття майбутніми слідчими безпосередньо й юридичної освіти, на чолі з правоохоронною, надзвичайно актуалізувалася, адже саме це питання стало центральним об’єктом широкого обговорення Концепції реформування вищої юридичної освіти набуло, яке набуло неабиякого розголосу, новелами якого стали також й питання можливостей скасування заочної форми для навчання, наскрізної магістратури, однак, зупинимось на зазначеній, центральній новелі Концепції – скасуванні

підготовки правників у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Аналізуючи напрямки дискусії, що розгорнулася як в соціальних мережах, медійних платформах, загалом у ЗМІ, щодо напрямів реформування правничої освіти, на жаль, складається враження, ніби особи, які їх започатковують чи сприяють вирішенню їх задля суб'єктивної користі, інколи не до кінця розуміють наслідки пропонованих кроків, а компетентні фахівці такі процеси та «реформи» розцінюють як наслідок наступного плину думок: «зробимо що-небудь, аби не сидіти без діла».

Тож об'єктивно вивчаючи питання, згадати варто про дані зайнятості значної кількості осіб, що на сьогоднішній день займають вакантні посади й місця місцевих й всеукраїнських рівнів правничої сфери, тобто: адвокатів, прокурорів, суддів першої та другої інстанцій, Верховних суддів, фахівців сфери юстиції, правозахисники державних й приватних установ, що отримали можливість компетентного виконання покладених на них повноважень завдяки формуванню в них правничої бази, набутим практичним та теоретичним навичкам, отриманим безпосередньо під час навчання в ЗВО МВС України, що беззаперечно сприяли їх подальшій службі в правоохоронних органах, сформували істинних професіоналів правничої сфери. Тобто пропозиції впровадження подібних Концепцій ставлять під сумнів компетентності тисяч правників та правоохоронців по усій території України.

Враховуючи особливості вітчизняної правової системи, закономірним є те, що вона, на жаль, не спроможна ефективно функціонувати без співробітників, котрі не мають юридичної освіти. Серед аргументів обраної позиції, зазначимо:

- в Україні функціонує досудове розслідування, результати якого формують слідчий спільно з оперативними працівниками, прокурор в свою чергу здійснює нагляд й формує висновок. І саме від того, наскільки правильно з юридичного аспекту підготовлені ситуаційні дані, а також з правоохоронного аспекту обґрунтовано з застосування засобів правового впливу, залежатиме результат судового розгляду, тобто держава матиме можливість, в особі судової системи, відстояти об'єктивно встановлену правову позицію й захистити суспільство від негативного злочинного впливу;

- фактично, наслідком впровадження такої Концепції слугуватиме виключення правоохоронних органів з інститутів, що створенні та функціонують в напрямках гарантування, утвердження й захисту прав людини, забезпеченню ефективного публічного обвинувачення, а це, аж ніяк не припустимо;

- також, варто зазначити, що правоохоронна діяльність є саме тією сферою, де обмеження прав і свобод громадян допускається виключно в законному порядку, тобто і проведення оперативно-розшукових заходів, і негласних слідчих дій, тощо, і ніяк не можна виключати можливість

виникненню порушень правового кордону їх застосування. В цьому випадку, задля якісного забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян, а також для зменшення навіть відносної можливості їх порушення, або необґрунтованого обмеження, вказану діяльність повинні здійснювати виключно кваліфіковані правники (правоохоронці), котрі здатні враховувати усі правові позиції, діяти ефективно, а також виключно в рамках закону;

- на останок, згадаймо також Болонську систему (ЄКТС), якій пропозиція розробників Концепції не здійснювати підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 081 «Право» за ступенем бакалавра не відповідає, а до того ж, ще й суперечить процесу спрямування національного законодавства до утверджених міжнародних норм законодавства ЄС, що передбачено спільною Угодою про асоціацію.

Підсумовуючи, зазначимо, відповідно до розділу III вже зазначеної Концепції: «забезпечення рівних умов та конкуренції між правничими школами, усунення фінансової та будь-якої іншої дискримінації[1]», однак, позбавлення права вищих навчальних закладів МВС України готувати кваліфікованих правників аж ніяк не сприяє досягненню зазначеної мети, а тому й сенсу в цьому знайти навряд можливо.

Бібліографічні посилання:

1. Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій: «Проект концепції розвитку юридичної освіти». URL: <http://kno.rada.gov.ua/print/75465.html>

Шемет Уляна Романівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., проф. Наливайко Л.Р.,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ГАРАНТІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, складається з ряду елементів, що за умови стійкої та налагодженої взаємодії спрямовані на охорону і захист зазначеної категорії осіб. Так, одним з основних його елементів є гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, що забезпечують реалізацію нормативно регламентованих прав і свобод та виступають основним способом втілення останніх у життя. Підходів до класифікації гарантій прав і свобод існує декілька, вони систематизовані за

певними особливостями, оскільки кожен з них, не залежно від джерела існування чи способу реалізації окремих видів прав, врегульовує реалізацію нормативних положень.

Для здійснення конструктивного теоретичного аналізу гарантій прав та свобод внутрішньо переміщених осіб, доцільно звернутись до розгляду загальноправових гарантій, які є фундаментальними.

Безпосередньо поняття «гарантія» знаходить своє відображення у багатьох джерелах, серед яких автори тлумачних термінологічних та юридичних словників розуміють його як «зобов'язання щодо виконання угоди, забезпечення, порука». В свою чергу «гарантувати» означає брати на себе відповідальність за що-небудь, поручатись за виконання чогось (гарантувати безпеку, свободу слова т.д.) [2, с. 412; 5, с. 146]. Запропоновані дослідниками поняття створюють емпіричну базу для використання гносеологічних основ поняття «гарантія» у наукових дослідженнях щодо статусу внутрішньо переміщених осіб. Керуючись зазначеними вище науково-обґрунтованими дефініціями, можемо визначити гарантії як внутрішньоузгоджену систему засобів, способів та умов, а також принципів і норм, необхідних для ефективного реалізації правових відносин, чи здійснення іншої діяльності в межах, встановлених законодавством.

У контексті дослідження, доцільно звернути увагу на позицію вченого-конституціоналіста Ю. Тодики, який наголосив, що для успішного втілення в життя закріплених у Конституції України прав і свобод людини та громадянина потрібні, перш за все, обставини, які складаються з багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів, покликаних забезпечити сприятливі умови для реалізації прав і свобод [7, с. 182]. Науковець підкреслює, що гарантії прав і свобод людини і громадянина взаємопов'язані й взаємозумовлені, утворюють в цілому загальну систему та у своїй сукупності забезпечують їх надійну реалізацію, всебічну охорону і захист.

Згідно з позицією О. Петришина, гарантії прав і свобод людини і громадянина становлять систему загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [4, с. 468]. Запропоноване визначення набуває значної актуальності в межах дослідження, оскільки містить не лише загальні гарантії, а й спеціальні юридичні засоби та інститути.

На основі проаналізованих визначень, наданих вітчизняними та зарубіжними вченими, можемо сформулювати поняття гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, під яким пропонуємо розглядати комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також сукупність умов, способів і засобів, спрямованих на повну та ефективну реалізацію, охорону та захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а також подолання наслідків їх неналежного здійснення та вироблення новітніх концепцій захисту вказаних категорій осіб державою та іншими уповноваженими суб'єктами.

Для комплексної характеристики гарантій як елементу механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, важливо дослідити їх ознаки як характерні властивості, категорії, що відображають їх зміст. На підставі запропонованого визначення поняття гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, що сформовано шляхом аналізу теоретичних підходів, можна аргументувати наступні загальні ознаки цього інституту:

1. *Правова регламентованість.* Гарантії створюються державою з метою забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Обов'язком держави є забезпечення ефективної реалізації, охорони та захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для їх адаптації за новим, тимчасовим місцем проживання, а в такий спосіб остання і регламентує перелік конкретних гарантій, метою яких є реалізація теоретично визначених положень.

2. *Системність.* Це загальна властивість об'єктивно існуючої єдності світу, його структурованості і взаємозв'язку [6, с. 5]. Система гарантій правового статусу внутрішньо переміщених осіб може розширюватись чи звужуватись, але кінцевою метою існування такого явища, так чи інакше – є забезпечення ефективної реалізації, охорони та захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

3. *Цілеспрямованість.* Гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб функціонально призначені для захисту та забезпечення правами і свободами саме внутрішньо переміщених осіб, враховуючи специфіку правового статусу останніх. У цьому і полягає їх цілеспрямованість – вони необхідні для захисту, а також безперешкодної та ефективної реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, що і є кінцевою метою функціонування всього інституту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб загалом.

4. *Реальність та доцільність.* Гарантії – це умови та фактори, що існують у об'єктивній дійсності та уможливають процес реалізації громадянами своїх прав і свобод, роблять його зрозумілим, вільним, безперешкодним та безпечним [3, с. 78]. Лише у результаті забезпечення доцільних гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, стає можливою їх ефективна реалізація.

5. *Універсальність.* Ця ознака полягає у ряді особливостей, а саме: гарантії однаково поширюються на всіх осіб, які мають правовий статус внутрішньо переміщеної особи; вони не обмежуються кордонами конкретної області, тобто є такими, що діють на всій території держави; гарантії забезпечують реалізацію необхідних прав і свобод поза часом, оскільки не обмежені його рамками.

6. *Ефективність.* Слід підкреслити, що ефективність правового явища традиційно визначається як співвідношення між фактичним результатом дії правових норм і тими соціальними цілями для досягнення яких ці норми були прийняті [1, с. 120]. В конкретній ситуації, ефективність гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб пропорційно відображає кінцевий

результат їх функціонування.

7. *Постійність дії.* Зазначена ознака забезпечує сталу реальну практику використання внутрішньо переміщеними особами своїх прав і свобод, оскільки в разі не системного функціонування гарантій відповідних прав, механізм їх реалізації буде змінюватись, залежно від наявності чи відсутності тих чи інших гарантій.

Доцільно додати, що на ефективність механізму гарантування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб впливають такі чинники, як рівень розвитку демократичних інститутів та загальноправових принципів у державі, функціонування інституту громадянського суспільства, динамічного розвитку політичної, економічної та соціальної системи суспільства, якісний рівень правозастосовної практики та забезпечення високоефективного конституційного контролю за процесом гарантування прав і свобод зазначеної категорії осіб.

Отже, поняття гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є основоположними елементами механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб становлять комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників, а також сукупність умов, способів і засобів, спрямованих на повну та ефективну реалізацію, охорону та захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а також подолання наслідків їх неналежного здійснення та вироблення новітніх концепцій захисту вказаних категорій осіб державою та іншими уповноваженими суб'єктами. Сутність досліджуваного поняття може бути розкрита через систему ознак, до яких відносяться наступні: правова регламентованість, системність, цілеспрямованість, реальність та доцільність, універсальність, ефективність та постійність дії.

Бібліографічні посилання:

1. Бобровник С. В. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 74-123.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Київ. ун-т права. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
3. Гаруст Ю. В. Поняття та ознаки гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Форум права*. 2014. № 2. С. 76–80.
4. Загальна теорія права: підручник / [О. В. Петришин. Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
5. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
6. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник/ К.О. Сорока. ХНАМГ, 2004. 291 с.
7. Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 368 с.

Штундер Валерія Євгенівна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
к.ю.н., доцент **Орлова О.О.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

Питання практичної фахової підготовки спеціалістів у сфері юриспруденції в Україні в умовах сьогодення є одним з визначальних рис у процесі розвитку сучасної юридичної освіти загалом. Важливий інститут юридичної клініки для майбутніх юристів більше, ніж століття демонструє свою ефективність для здобуття студентами потрібних практичних вмінь та навичок, а також становлення висококваліфікованих професіоналів-правників. 100 %

Досягнення ефективності та максимальної продуктивності в діяльності юридичних клінік неможливе без правового регулювання їх діяльності на законодавчому та місцевому рівні, а також без закріплення основних норм та положень про юридичну клініку. На початковому етапі становлення юридичних клінік в Україні їх діяльність здійснювалась у формі самостійних громадських організацій або їх структурних підрозділів, що певною мірою відповідало положенням Конституції України, Законам України «Про об'єднання громадян» та Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», що на сьогоднішній день втратили чинність, а також Указу Президента України «Про заходи щодо державної підтримки розвитку науково-просвітницької діяльності громадських організацій».

Певну законодавчу основу для організації діяльності юридичних клінік як складових елементів навчального процесу в Україні формують такі нормативно-правові акти, як: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення державних стандартів вищої освіти», Положення про організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі та Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, а також внутрішні документи, розроблені в навчальних закладах відповідно до законодавства про освіту. Водночас варто зазначити про те, що у цих та інших нормативно-правових актах поняття юридичні клініки безпосередньо не згадується.

Після заснування Асоціації юридичних клінік України було сформовано власну внутрішню правову базу, спрямовану на забезпечення та уніфікацію діяльності всіх юридичних клінік в Україні та їх відмежування від

інших форм об'єднань студентів та молодих юристів, які надають юридичну допомогу населенню. Так, було прийнято Стандарти юридичних клінік України, Типове положення про юридичну клініку та Етичний кодекс діяльності юридичної клініки в Україні. Згідно з положеннями Стандартів, юридичні клініки діють у двох організаційно-правових формах: 1) як структурний підрозділ вищого навчального закладу чи факультету, який їм підпорядковується; 2) як формування при вищому навчальному закладі чи факультеті, яке взаємодіє з ними на підставі договору та може бути юридичною особою [6].

Текст Типового положення про юридичну клініку, зокрема пп. 1.1, дає достатньо підстав вважати, що навчальна мета в діяльності юридичних клінік є пріоритетною. Так, Давлатов Ш. Б. пояснює це наданням юридичній клініці статусу структурного підрозділу вищого навчального закладу, а також мета її створення як бази для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів. Одночасно з цим, з точки зору автора, активний розвиток клінічного руху в Україні сприяє збільшенню суспільного значення юридичних клінік як суб'єктів захисту прав і законних інтересів найбільш незахищених верств населення. Дані зміни потребують належного закріплення гарантій діяльності юридичних клінік у відповідних нормативно-правових актах [2, с. 35].

На думку Кравчука М. В., із набранням чинності нової редакції Закону України «Про вищу освіту» розпочався новий етап правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні, оскільки згідно з ч. 7 ст. 33 цього Закону юридичні клініки можуть бути структурними підрозділами вищого навчального закладу, а отже можна говорити про правове регулювання діяльності даного інституту вже на законодавчому рівні [3].

Детального аналізу потребує правовий статус юридичних клінік у контексті Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Не виникає жодних сумнівів про те, що юридичні клініки не належать до суб'єктів безоплатної вторинної правової допомоги. Такий висновок базується на ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», що закріплює перелік видів правових послуг, включених до безоплатної вторинної правової допомоги: захист, здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, складення документів процесуального характеру [4].

Необхідно зазначити, що включення юридичних клінік до переліку суб'єктів надання первинної правової допомоги потребує узгодження окремих аспектів їх діяльності. У Типовому положенні про юридичні клініки зазначається, що останні надають правову допомогу лише соціально незахищеним групам населення. Оптимальні шляхи вирішення даної колізії, що виникне у разі зміни правового статусу юридичних клінік, мають визначатися відповідно до практичних потреб громадян.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що розвиток вітчизняного клінічного руху привів до істотних зрушень у співвідношенні навчальної та

суспільної функції юридичних клінік. Виконуючи важливі соціальні завдання щодо забезпечення доступу до правової допомоги, вони перестали бути виключно базами для проходження навчальної практики та здобуття професійних навичок студентами-консультантами. У зв'язку із вищевикладеним виникає нагальна потреба у формуванні моделі юридичної клініки вищого навчального закладу на рівні, вищому за відомчий нормативно-правовий акт Міністерства освіти і науки України. Існують достатні підстави для внесення відповідних змін до Законів України «Про вищу освіту» та «Про безоплатну правову допомогу». 100 %

Бібліографічні посилання:

1. Стандарти юридичних клінік України від 19.06.2014 р.: Асоціація юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/standarti-diyalnosti-yuridichnikh-klirik-ukrajini.pdf> (дата звернення: 12.11.2021).
2. Давлатов Ш. Б. Роль, завдання та організаційно-правові засади юридичних клінік. *Правова позиція*, № 1 (16), 2016. С. 33-37.
3. Кравчук М. В. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти. Українсько-грецький міжнар. наук. юрид. журнал «Порівняльно-правові дослідження». 2009. № 1. С. 161-167.
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року. *Відомості Верховної Ради України* 2020, № 44, ст.382 (дата звернення: 12.11.2021).

Наукове видання

ПРАВНИЧА ОСВІТА ТА ЮРИДИЧНА
КЛІНІЧНА ПРАКТИКА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 08 грудня 2021 р.)*

У к л а д а ч :

кандидат юридичних наук, доцент О.О. Орлова

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуда*

Підп. до друку 28.12.2021. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний (RISO),
цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 10,50. Тираж 15 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018